

కొండు భట్టియమ్మ
బిల్ల రోయమ్మ
(నాటక సంపుటి)

గురనాథ ఆస్థానం

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం
విజయవాడ.

ప్రచురణ నెం. 258

ప్రథమ ముద్రణ
జూన్ 1954.

ద్వితీయ ముద్రణ
డిశంబరు, 1957

వెల : రు. 1.50.

స్వతంత్ర ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్,
విజయనాథ-2.

అవతారిక

నాటకమున కావ్యశత్రు శిఖాగంధర్వ! అట్టి నాటకరచనపట్ల ప్రత్యేక విశిష్ట సిద్ధాంతముల మహావి గురూవ. ఇట్టి సిద్ధాంతముల కన్యామల్కపీఠిః, యోగము, జ్యోతిషము, శిఖలము, బోధకు : “కవితావ్యాసుని నిన్న మొన్నటిలా” యానాడు లేదు. మానవశీలతాన్ని నేను చిత్రించి కళతో అన్వేషించుటే చేస్తాననుట. కవితాశత్రు నేనాంగీకృతమునైన వాడనే విన్నా, నాకు మానవసమాగంపట్ల మహత్తరబాధ్యుని అనేది వాటి వున్నది” అని శ్రీ వంగోలు కుబ్రహ్మణ్యంగారికి వ్రాసిన లేఖలోని వాక్యాలు, “ఇది నాటక యితన్మత్తంబునంది : ప్రపంచ ప్రసిద్ధి కల్గిన ప్రాచీన శృంగార గాథలనుంచి యితన్మత్తలను సేవించుటని రచయితలు యెందుకు నాటకములను రచిస్తారో నా కాశ్చర్యగర్భితావుంది. జీవితంలో ఎంత వైవిధ్యముంది! ఎంత తీవ్రమనిగవుంది! నేటి జీవితం పుష్కలమైన, అనంతమైన గాథలతో నిండివుంది. అయితే దీనిని రచయితలు దర్శించును. ఇది గొప్పగావని భావించి నిర్వహించునంది వాకవస్తువును తీసుకొని దానిని చిత్రీకృతత తీర్చిదిద్ద ప్రయత్నించాను. ప్రజలు మాటలాడుతున్న తీయతీయని భాష దీనికి తగివుంటుందికదా అని దానినే కళ్యాణ్యులున్నాను” అని విజయనగరం గౌజాసాహిత్యం వ్రాసిన లేఖలోని సంగతులు గమనించి నట్లయితే, మహావి నాటకరచనా ప్రయోజనం కొంతవరకు వినిపిస్తున్నది.

అంధ్రప్రజలు కళ్యాణ్యులుంటున్న గురూవ రచించిన నాటకముల మూడు : కన్యామల్కము, కొండుభట్టియము, చిల్లరీయము. ఇందులో చివరి రెండునాటకములను, అనుగ్రీతభాగములను చేర్చి ఒక సుగుప్తుగా అచ్చు త్రించి అంధ్ర సాహిత్యాభిమానులూ, ప్రజలూ అందిస్తున్నాము. ఇది అసంపూర్ణ రచనలు. సామాజిక ఇతివృత్తమును స్వీకరించి మలచిన నాటకము కొండుభట్టియము. చిల్లరీయము ప్రాచీన శృంగార కథాసంబంధి.

ఇవికాక మరికొన్ని నాటకములను కలయించవలెనని మహావి తీవ్రముంచి కథా ప్రవాళిలను సంస్కరించుకొన్నట్లు వారి చైరీలు మనకు

లేటపరుస్తున్నవి. సాంఘికములే కాక, కొన్నిచారిత్రక నాటకములనుకూడా రచించవలెనని ఆయన సంకల్పం. కాని ఆ సంకల్పం సెరవేరలేదు.

కొండుభట్టియము రచనాకాలం 1906. రాజాసాహేబ్ నకు వ్రాసిన మహాకవి లేఖలో: “1906 వేసవిలో నేనింకొక వచన నాటకాన్ని డిటీగా వ్రాడగా రచించాను. కాని వ్రాతప్రతి కనిపించడంలేదు” అని వుంది. ఈ లేఖ వ్రాసిన తేదీ: 26 సెప్టెంబరు 1908. అయితే దీనిని తిరిగి రచించి 24 మే 1909 నాటికే పూర్తిచేసినట్లు, అదే తేదీన శ్రీవంగోలు నుబ్రహ్మణ్యం గారికి, అప్పారాయణవి వ్రాసిన ఉత్తరం దాఖలా యిస్తున్నది: “మరొక నాటకం వ్రాతామని కథాప్రకాశిక సిగ్గుచేసుకున్నాను. వ్రాతప్రతిగా వున్న విషాదాంత నాటకం నీకు తెలియన్నదే కదా. అయితే యిది అచ్చొత్తించే మార్గం? అక్కడే వుండయ్యా వున్న చిక్కిలాను!”

ఈ విషాదాంతనాటకమును నాటి విజయనగర కళాశాలాప్రిన్సిపాలు కీ. శ్రీ. కళాంచి రామానుజాచార్యులవారు గవర్నమెంటు ఆర్కియలాజికలు డిపార్టుమెంటుకు నూపరింపెండంటుగా వుండిన వెంకయ్యగారు, విజయనగర ఆస్థాన కైయాకరణులు మండ లక్ష్మీకామకృష్ణగారు మరికొందరు పండితులు చదివి ఆనందించినట్లు.

“అచ్చొత్తించే మార్గం” ఎలాగునో చూసి “ఆ ఉన్న చిక్కును” చాటి మహాకవి, దీనిని పుస్తకరూపాన ప్రచురించడానికి, నందరాసురైలులో పెడుతుండగా మార్గచుధ్యలో ఆయన సందు పెట్టెను దొంగలు ఎక్కుకు పోయారు! పెట్టెలోపాటు ‘కొండుభట్టియము’ వ్రాతప్రతి కూడా మటుమాయమైంది! అంతటితో విసుగుచెందక తిరిగి దీనిని వ్రాయనమకట్టి 1910 నాటికి నుమారు మూడు అంకములు పూర్తిచేశారు. 1909 లో కన్యాకుల్యము రెండవసారి ముద్రించాలని, దానిని మార్చి వ్రాసినపుడు ఆ నాటకానికి, దీనికి పోలికలు కనిపించడ మలావుండగా, ఇందుగల చతుర్తాకరములు కొన్ని, అందు చోటు చేసుకున్నవి.

1906 లో తాము రచించి మహాకవి పోగొట్టుకుంటి ననుకున్న వ్రాత ప్రతి, రికార్డులను గాలించగా వారి కుమాస్సు శ్రీ రామదాసుపంతులుగారికి దొరికినది. కాని ఆ వ్రాతప్రతి పూర్తిక లభించలేదు. దానినీ, 1910 నాటి కొత్తప్రతిని సంప్రదించి సమన్వయించి యిదే రూపమున వారు 1939 లో

ముద్రింపించారు. పాతప్రతిలో మంజువాణి కొత్తప్రతిలో కనకవల్లిగా మారడమే కాక, కథావృత్తాంతమున అనేక వింత వింత మార్పులగు పొడగట్టినవట. 1906 నాటి ప్రతిని, దీనిని తైపారువేసి ఆవి తలేమో, సా సులేమో పరిశీలించదాచున, యిపుడు ఆ పాతప్రతి లభించుటలేదు. ఇందు సంకలితము కాబడిన అముద్రితభాగములలో, పాత్రల వివరణ మరికొంత స్పష్టముగా విదితమవుతున్నది. ఈ నాటకమున వచ్చు 'సాహేబు' నిజముగా సాహేబు కాడని, కొండుభట్టును సంస్కరించుటకు వచ్చిన మారువేషధారి అని, అదే తలంపుతో కథ నడిపారని కొందరు పెద్దలు చెప్పడంకట్ట. దీనిని రుజువుచేయు గట్టి ఉపపస్త్రులను చూపించలేము కాని, ఊహించుటకు అవకాశం కలదు. ఇందు ముద్రితమైన అముద్రిత భాగములలో కనిపించే శంకరశాస్త్రి రామమూర్తితో సంభాషించేటపుడు, మరికొన్ని తావులందు కొండుభట్టును సంస్కరించుటకు తాను యత్నిస్తున్నట్లు రూఢిఅవుతున్నది. ఇంతేకాక, శంకరశాస్త్రి నటుడు; అతని కొక నాటకపు జట్టుకూడా వున్నది. అయితే శంకరశాస్త్రి సాహేబు రూపము ధరించినట్లు అచ్చు అనిబట్టి స్పష్టీకరింపాలము. సంఘసంస్కరణకోసం, శంకర శాస్త్రికి బదులు గిరిశము ప్రవేశించినట్లు ముద్రితభాగం రుజువుచేస్తున్నది. గిరిశము నడిపిన కథ మరివొక వుంతను పయనించినది.

అసలుప్రతి పోయినందువల్ల, 1906 నాటి ప్రతి, 1910 సంవత్సరపు ప్రతి వేరువేరుగా ముద్రితము కానందున, యిప్పుడీ రూపాన అచ్చు త్రించిన భాగములనుబట్టి యిట్టి వివరాలను తేల్చడం కష్టం. నాటకమున సమన్వయభావము. చదువరులకు స్పష్టముగా కురికిపోవడం సహజం; అయిన కొన్ని ముఖ్యనిర్ణయములను కావించుటకు అవకాశమున్నది.

“నాతప్రతిలోవున్న విషయాంత నాటకం నీకు తెలిస్తున్నదేదా” అనే మహాకవి లేఖలోని మాటను పురస్కరించుకొని, యీ నాటకము ఎలాగున విషయాంతముగ పర్యవసించినదో పూర్వక్రి సుబ్రహ్మణ్యము గారిని తెలుపవేడితని. కాని యిది నలభైవిదేశీనాటి మాట! ఆ కథాశ్రేణు మారికి యెటుల స్పందికిరాగలదు!

కొండుభట్టియము, బిల్వణీయములలోని పాత్రలు మహాకవి యథార్థ ప్రపంచంనుండి పరిగ్రహించి ట్టివి. నాటి మనుజుల ప్రవృత్తులు, పోషణలు

యాపాత్రలలో మూర్తిధరించాయి. జాతిలక్షణాలను సోద్యోగం చేసి పాత్ర రచనాపద్ధతిలో కేవలము ఒకే మానవునిగాని లక్షణమును ప్రవృత్తిని ప్రవృత్తిని చిత్రీకరించడమనే సూత్రం నిలబడినది. యీను ఆధిభక్తకావ్యాలన్న అన్ని ముగా ఆయా సునుభుతీనిని నిర్ధారించలేదు. కాని మహాకవి గెరిన ముద్రలను, చిరపరిచితులను, యాపాత్రలను గమనించేటప్పుడు తన చూపు లో కల్గియున్న మన్నన. బిల్వణీ సుముగాని విదూషక పాత్ర, నాటి విద్యుత్తుగర ఆధునిక నాటకాల పచ్చికాత్రి అసోసియేషనులో సభ్యులుగా వుండిన శ్రీ కైరా పాపయ్యకాత్రి గారు. ఈ రచన సంస్కృత నాటకాలలో 'విదూషక' పాత్రను ఆధీనయింపజేసారు. అదేవిధంగా నాడు నివాసు - పుండీన అంగుళిగావు పంతులు, నైఋత్యగణులు శ్రీ మంతలక్ష్మీ నాగా చూడ, ఉభయభాషాపండితులు శ్రీ ముడుంబి నరసింహాచార్యులవారు బిల్వణీయమునగిలి పాత్రలలో ప్రతి విలించారు. వీరందఱును మహాకవికి ఆప్తమిత్రులు. ఇదేవిధంగా కొండు భట్టియములోని సాత్రులు. ఇవికాక యింకా అనేక కళాకారులు యిందు చేర్చినట్లు వారిద్వేలను చెదిరినప్పుడు పాత్రకులకు చక్కగా తేటపడుతుంది.

బిల్వణీయము రచనాకాలం : 1910 సంవత్సరం. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిలో వారి ఆశయు ప్రకటింపబడింది. రెండవ సంచిము 1911 ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచిలో ప్రచురితం. 24 మే 1911 న శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారకి మహాకవి వ్రాసిన లేఖలో "మరొక నాటకం వ్రాతా వికథా ప్రకాశింప నిర్ధారించుకున్నాను"ని వుంది. అది బిల్వణీయ నాటక వికథా ప్రకాశియే కానప్పుడు "ప్రాచీన కృంగారగాథలకుంచి యిత్యంతాలను స్వీకరించుకుని రచయితలు యెందుకు నాటకాలను రచిస్తారో నా కాశ్చర్యంగావుంది" అని మహాకవి ప్రాచీన కృంగారకథ బిల్వణీయ మును యెందుకు నాటకంగా రచించారనే ప్రశ్న ఉప్పెత్తుకొనడంవల్ల గలది. ఇందుకు రెండు కారణాలు కనిపిస్తున్నవి. కృంగారరసప్రధానమైన కల్పనలకు వ్యావహారికభావ అనర్హుని చెప్పే నాటి పండితులైన వానమును పూర్వపక్షం చేయడం; రెండవది మిత్రులకోరిక : "నా యెత్తిపాసువు మీదనే 'బిల్వణీయము' ప్రాగంభించిరి. కన్యాకుల్కమునకు గిరిశముగంటి నాయకుని పెట్టి సంఘ సంస్కారోద్ద్యమమును వేరొక ముగానికెడిచి ముప కృతికి మారు అప్పతియే చేసినని నేనొ మారు తెలిసియో తెలియకుయో సాహసించి యొక సభలో విజయనగరములో నంటిని, ఆ రోజుతో ఆయనకు

నాయందభిమాన మంకురించి రానురాను పుత్రప్రేమవంటి వాత్సల్యముగా పరిణమించినది. ఆ తరువాత కొన్ని గోజులకే ఆయన నాచేతికూడా ఆంధ్ర పత్రిక సంవత్సరాది సంచికకు 'నన్నెవోమని' గురించి వ్యాసము వ్రాయుస్తూ 'మీనగటి "పొడుగుదూరములకు" అగీకారముగా వుండేట్టు కృంకార ప్రాధాన్యముల యితీవృత్తియును నాటకముయవేసి వ్యాసహారి భావను వ్రాస్తాను' అని సంకల్పించి బిల్వదోయము యెక్కుబడిచేసినారు." ఈ వాక్యములు కీ కే. డాక్టర్ బుర్రా కే. గిర్రావు పంతులుగారివి. అయితే కన్యాశుల్క నాటకమును గురించి కేవలగిర్రావు పంతులుగారి కావించిన వివరణమును నుహాకవి 'అవును'ని ఆనూదించిట్లు కనబడదు. ఇంకాకుల అనేక ప్రమాణాలను కొన్ని మాత్రమే ఉదాహరించిన చాలును: "షేక్స్పియరుతో మొదలెట్టానుంటే నాలుగవ హెన్రీ, ఐదవ హెన్రీ, మెరీక్లెవ్ అనే నాటకాలను వచ్చే డాక్ షిర్ షేటు, మైన్ హాటెస్, డేమిక్స్; ఇవన్నీ కూడా సర్ జాన్ ఫాల్ స్టాఫ్ తో ఒక కూటమిగా యేర్పడి యెంతో సక్తిని కలిగింపనేస్తాయి..... షేక్స్పియరు అయిన ఫాల్ స్టాఫ్ షేక్స్పియరును హాస్యానికి గుహాప్రసంగితవలె ప్రాతనిర్ణయం చేస్తున్నాడు..... కవితా కళకు నేను లాంగ్విలడవ నినవాడినే విగా, నాకు మానవ మానంబట్టు నుహా ద్విగ బాధ్యత అనేది ఒకటి వున్నది కనుకనే పాతమును నన్నక ప్రశ్న అవ నవ్యును. ఒక నోమన్ని, దుగ్గడతన, అవినీతిని ఆస్పదంతించేకానా? చేయలేనే భావిస్తున్నాను..... మానవజీవితంతో నేను చెలగాటం ఆడగ లేనేలేనిని యీ నాటకం చదివితే నీకు తెలుస్తుంది. ఎట్టి తృణీకార భావమూ లేకుండా, మానవ జీవితాన్ని గంభీరమైనదానినిగా భావించి ఈ నాటకంగా దానిని యితీవృత్తిగా స్వీకరించాను..... వాస్తవికతను అనే దానిని కళలలో ఎంత ఆదర్శపూరితం చేసినప్పటికీ మానవుని నైతిక ప్రమాణాలను అది స్పృశింపలేదు. అతని నైతికదృష్టికీ, భావాలకూ కష్టం కలుగక నూనదు." ఇవి నుహాకవి, శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారికి వ్రాసిన లేఖగాని అనేక సంగతులను కొన్ని మాత్రమే.

కాని నుహాకవి యెక్కుబడిచేసిన బిల్వదోయమును గ్రామ్యగ్రాంథిక సంగంభముగా పత్రికావాదములలో పడి, కడితేగా వ్రాయక వదలిపెట్టిరి. ఇదే కారణాన కన్యాశుల్కము బ్రహ్మాండగా వ్రాయాలనే వారి తలంపు రెండు రంగాలవరకూ సాగి నిలిచిపోయింది.

బిల్వణీయము ప్రాచీన సంస్కృతకావ్యము. ఇందుగో కథ తక్కువ. వర్ణనలు ఎక్కువ. క్లుప్తంగా కథ యిది : మననాభిఞ్మును పొంగచాల దేశపురాజు. అతని పట్టణం లక్ష్మీనుందిరమనే పేరులని భార్య పేరు మ దా మాల. కూతురు యామినీర్థాల్లతక. ఆమె మిగుల అందఃశ్రే. కుమార్తెకు కావ్యాభినివేశమును కల్పింప నిండ్రి ఆశయం. ఇందుకు తగినవాడు బిల్వణుడేనని నగరులోని పండితులు రాజుకు చెబుతారు. బిల్వణుడు కవి, రూపవంతుడు. అతనివద్ద తన కూసుగును చదివిస్తే బిల్వణుడి 'మాపుటునుల' చిక్కుకుంటుందని రాజునకు భీతి జనించింది. కాని అతడే మరీ తగిన విద్యాగురువు. ఇందుకు మంత్రి వొక ఉపాధానిని పన్ని రాజుకు ఉపదేశించాడు. అది యిది : బిల్వణుడు కుష్టురోగిని మోకనొల్లడు. తాను అంధునిహము తిలకించనని యామినీదేవి శపథంపట్టిందికదా. బిల్వణుడు అంధుడని రాజపుత్రుకూ, రాజపుత్రుక కష్టమని బిల్వణునికి చెప్పి యిరువురి మధ్య వొక తెర అమర్చి విద్యాభ్యాసం జరిగించాలని మంత్రి ఆలోచన. రాజు సరే నన్నాడు. కాని కొంత కాలానికి యామినీ బిల్వణులకు యీ రహస్యం తెలిసిపోయింది. ఉదయస్తున్న సగ్రదింబాన్ని చూసి దాన్ని వణిస్తోన్న బిల్వణుడు యామినీకి కనబడిపోయాడు అనుడైతే ఎలా చంద్రుని వణించగలడని మధ్యనున్న తెర తొలగించి ఆమె తొంగి చూసింది. యామినీ బిల్వణులకు ప్రేమ కుదిరింది. అంతఃపుర ద్రోహానికి తలపెట్టినందుకుగాను బిల్వణుని పీక ఉద్ధరించమని రాజు ఆజ్ఞ. వధ్యుఘానానికి తీసుకుపోబడిన బిల్వణుడు చెక్కుచెదరక చిరునవ్వు నవ్వగా, ఆశ్చర్యంతో రాజోద్యోగి అందుకు కారణ మేమిటని అడిగాడు. యామినీదేవి సదా స్మృతియందుండుటవలన తనకు తెరపన్నది కలగడంలేదని బిల్వణుడి సమాధానం. తనకూ, యామినీర్థాల్లతకకూ గల ప్రేమను బిల్వణుడు కొన్ని శ్లోకములలో వర్ణించాడు. వారిరువురి ప్రేమగాఢమని రాజోద్యోగి జాలిపడి, బిల్వణుని ప్రసన్నుని చేయవలసినదిగా రాజును ప్రార్థించాడు. రాజు కనికరించాడు. యామినీ బిల్వణులకు వివాహమయింది.

సంస్కృత బిల్వణీయమునకు తెలుగు అనువాదాలు వున్నవికాని, అందు సింగనార్యుని ఆంధ్ర 'బిల్వణీయమే' ప్రాచుర్యము పొందినది. ఇది మూలమునకు యథాతథ ఆంధ్రానువాదమూ కాదు; అట్లని కాక నూపాదు.

మహాకవి గురజాడ నాటకీయముచేసిన 'బిల్వణీయము'నకూ, సంస్కృత మూలానికి పోలికలు లేవనే చెప్పవచ్చును. సింగనాగిని ఆంధ్రానువాదంలోగల మార్పులతో యీ బిల్వణీయ నాటకానికి ప్రస్తావన లేదు. మూలమున బిల్వణుడు కామి. ఇటు మహామేధావి. అందు కథ నడచినదారి తేరు. ఇందు మహాకవి త్రొక్కిన త్రోవ వేరు. కాగా ఇది సర్వస్వతంత్రరచన. అట్టి తాత్పర్య పరిశీలన చేయుటకు యీ సంపుటిలో అముద్రితభాగాలను పొందుపరచినాము.

మహాకవి రచనలు కొన్ని పుస్తకరూపమున ముద్రించి వారి కుమారు శ్రీ రామదాసు పంతులుగారు 'వాగనుశాసనులు' శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారికి పంపినపుడు, వారు కి, అక్టోబరు 1929 లో వ్రాసిన లేఖలోని వాక్యాలను స్మరిస్తూ మహాకవి రచనల నన్నిటిని కొన్ని సంపుటలుగ ఆంధ్ర సోదరులకు సమర్పింపగలుగుతున్నందుకు ఆనందిస్తున్నాము.

వాగనుశాసనులు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి లేఖలోని వాక్యములు : "పుస్తకము చూసి చాలా సంతోషించాను; కళ్ళకు అద్దు కొన్నాను; ముద్దుపెట్టుకొన్నాను. మీ నాన్నను చూసినట్లు అయినది." అట్టి మహాకవి రచనలు ఇందు రెండు !

— అవసరాల నూర్యారావు.

.

కొండు భట్టియమ్మ

.

ప్రధాన పాత్రలు

కొండుభట్లు	: అగ్రహారీకుడు
రామ్మూర్తి	: కొండుభట్లు కుమారుడు
వెంకన్న	: కొండుభట్లు అన్నకుమారుడు
గిరీశం	: రామ్మూర్తికి మామవు
అక్కాభత్తుడు	: వెంకన్నకు చేదోడు వాదో డుగా వుండే వ్యక్తి
త్రివిక్రమరావు	: తుమ్మలపాలెం మొఖాసాదాడు
దివాన్ బహద్దర్ రాజారాం	: ఇంద్రపట్నం బ్రహ్మసమాజ కార్యదర్శి
కేశవరాయుడు	: హెడ్ మామవు
రంగనాయకులు శెట్టి	: కొండుభట్లు స్నేహితుడు
మంజువాణి	: రామసాని పెంచిన వేశ్య
రత్నంగి	: మంజువాణి ఆశ్రీతురాలు
పార్వతి	: కొండుభట్లు మేనకోడలు, విలంతువు

కొండు భట్టియము

ప్రథమాంకము

ప్రథమరంగము

[మంజువాణి యిల్లు : మంజువాణి తల దువ్వుకుంటూ కుర్చీపైని కూర్చుండును. కొండుభట్టు ప్రవేశించును.]

మంజువాణి : దండం, శాస్త్రుల్లుగాడికి; వెంకీ! శాస్త్రుల్లుగార్ని కూర్చోబెట్టి పీట నెయ్యే.

కొండుభట్టు : సకలైశ్వర్యసిద్ధిరస్తు, పంతులవారు పాదాశ్రాంతాభవంతు... ఆ తల వెండుకలు సాక్షాత్తూ చమరీ వాలాల్లాగ శోభిల్లుచున్నాయి. విన్నావా, మంజువాణీ!

మంజువాణి : ఇంకా యేవి యెలా వున్నాయి?

కొండుభట్టు : యెవనిన్ని వన్నించడానికి సెఖ్యం కాకుండా వున్నాయి.....ముఖం చంద్రబింబంలా వున్నది. కళ్ళు కలవరేకుల్లా వున్నాయి. గళం శంఖంలా వున్నది. బాహువులు లతల్లా వున్నాయి. మరెవచ్చీ...

మంజువాణి : మరెవచ్చీ, అక్కడ ఆగండి.

కొండుభట్టు : మంజువాణీ! అధికం యేల? నీ సౌందర్యం రంభా, ఊర్వశీ, మేనకా, తిలోత్తమాదుల్ను ధిక్కరించి వెక్కిరించియున్నది.

మంజువాణి : మా పంతులుగారి పెద్దవ అప్పగారిసాటి యేమాత్రమయ్యా వస్తుందా?

కొండుభట్టు : హాస్యానికై నా అనకూడని మాటలున్నాయి.
(పొడుం పీల్చును)

మంజువాణి : చెయ్యగాలేంది, చెప్పడమా తప్పించింది!

కొండుభట్టు : దేవతలు, బ్రాహ్మలు చేసే పనులు తిప్పు పెట్టి కూడను. స్వర్గంలో వాళ్లు దేముళ్ళయితే భూలోకంలో మేం దేముళ్ళం; అంచేతనే మమ్మల్ని భూసుగులంటారు. చదువుకున్నదానివి నీకు తెలియం దేమున్నది.

మంజువాణి : వెధవల్ని తరింపచేసే భూసుగోత్తములకు నమస్కారము. (నిసుచని మడుగు బేతులు ముగిచి నమస్కారము చేయును)

(భీమారావు పంతులు ప్రవేశించును)

భీమారావుపంతులు : యేమి టీనాటకం?

మంజువాణి : ముక్కోటి దేవతలు స్వర్గంలోవుంటే భూమ్మీద దేవతలు బ్రాహ్మలని కొండిభోస్లుగారు తలవిచ్చారు. అందుచేత వేశ్యయింటికి అనుగ్రహించి వేంచేసిన భూసుగోత్తముల్ని కొలుస్తున్నాను.

భీమారావుపంతులు : నీవు యెంత యెక్కువకన్యంచేసినా మేం దేవతలమే. అందుకు రవ్వంతయినా గండేహములేదు.

మంజువాణి : భూలోకంలో కృష్ణావతారంలాంటి రసికులు మీరు. కృష్ణావతారం దుదిగింది; కానీ శాస్త్రులుగారు యే దేముడి అవతారమో పోల్చలేకుండావున్నాను.

భీమారావుపంతులు : పట్టణం వెళ్ళినప్పుడు పరింగీ స్త్రీల సహవాసం చేశానని చేప్పేరుగనుక శాస్త్రుల్లుగారు సాక్షాత్తు నారదావతారం.

మంజువాణి : అన్నా; మరచిపోయినాను, ఎంత బుద్ధితక్కువ మనిషిని ! దూరంగా నిలుచొండి. ప్రాయచ్చిత్త, చేసుకొంటేనేగాని దగ్గరకు రాకయ్యను.

భీమా : శాస్తుల్లుగారు ! ఏమిటండి ప్రాయశ్చితిం ? నఖక్షతమా, దంశితమా ?

కొండు : అది యెంత అదృష్టవంతులకుగాని సంత్రాప్తమవుతుంది. ముక్కుతిమ్మన్న యేమన్నాడూ :

చ. నను భవదీశుదాసుని మనంబున నెయ్యపుగెస్కబూని తాచినయది నాకు మన్ననయ చెల్వగు నీవదసల్లనంబు మత్తను పులకాగ్రకంటక వితానము దాకిన నొచ్చునంచు నేననియెద నల్కమానపుగదా యికనైనా నరాళకుంతలా !

స్వేతముఖులు గనక బ్రాహ్మడికి రజితదానంచేస్తే ప్రత్యవాయం పోతుంది; మా కుర్రవాడు మెట్లక్లేషన్ పరీక్షకు కట్టాలి. ఈ బీదబ్రాహ్మడికి దానంయిస్తే సమయానికి మహాపనికివస్తుంది.

మంజు : నిత్యసువాసినికి సువర్ణదానం చెయ్యమని లేదా ?

భీమారావు : (మెల్లగా) దీని తస్మాగోయ్యా బంగారపుసరుకు మళ్ళీ తెమ్మంటుందికాబోలు! తొందరపనివుంది; యిప్పుడే మళ్ళీ వస్తాను. (నిష్క్రమించును)

కొండు : మంజువాణి ! బహుపుణ్యాత్మురాలివి; యేమైనా సాయం చేస్తేనేగాని కుర్రవాడు పరీక్షకు వెళ్ళే సాధనం కనబడదు.

మంజు : పంతులుగారి అప్పని అడగరాదా ?

కొండు : యెవర్నీ అడక్కుండా యేమయింది ! వైదికపాశ్వని
పుట్టించినప్పుడే బ్రహ్మ రాసిపడేశాడు : “ముష్టేత్తు
కొండ్రా” అని !

మంజు : యేదీ, యిందాకటి పద్యం చదవండి !

కొండు : (రాగవరసను చదువును)

చ. నను భవదీయదాసుని మనంబున.....

.....అరాళ కుంతలా .

(అలా రాగవరసని చదువుతూవుండగా వెనక వైపునచ్చి మంజువాణి
శాస్త్రులు వీపుమీద తన్నును)

ఓ స్త్రీ అమ్మాశిఖా.....(అని తగ్గి) ఆహా ! మల్లి పువ్వుల
గుత్తా, పట్టుకచ్చా, మలయమారుతమా వీపుతాకినది !

మంజు : సానిదాని కాలు !

కొండు : కాదు; కాదు; మన్మథుని వాడివాలు !

మంజు : ప్రాసకుదిరింది కాని, శాస్త్రులుగారు ! యీ తావు
మదనశాస్త్రంలో క్రియకింద పరిగణన అవుతుందా !
భూసురోత్తిముల తన్నిన పాపంకింద పరిగణనమవుతుందా !

కొండు : పదిరూపాయలు పారేస్తే పుణ్యంకింద పరిణామం
అవుతుంది.

మంజు : పాటుపడక పైసారాదు.

కొండు : బ్రాహ్మణి కల్లా సాపాటు వక్కలు పెద్దపాటు
యేర్పాటుచేసి బ్రహ్మ పడేశాడు.

మంజు : అయితే పెందరాళే వెల్లి ఆపాటు పడండి.

కొండు : మంజువాణీ ! యెంత చదువుకున్నా మావంటివాళ్లం
నీకు వక్కమాటకు సదుత్తరం చెప్పగలమా; బాపనాళ్లని
కనికరించి ఒకడబ్బు సొమ్ము ఇవ్వాలిగాని.

మంజు : వేశ్యల ద్రవ్యం పాపిష్టిది. బేరంతెచ్చి రుసుం వుచ్చు
కుంటే ప్రత్యవాయంపుడదు.

కొండు : ఈపూళ్లో నానాటికి రసికత సన్నగిల్లుతూన్నది.

“అంధునకు గొరయ నెన్నెల” అన్నట్టు ఈ పూళ్లో
మూఢులకు నీ రూపలావణ్య విలాస విశేషములు అగ్రా
హ్యములు. తోవంటపోయే పొన్నూరువాళ్ళను కాచి పట్టు
కోవాలి.

మంజు : ఈ కంసాలాడు యింటి యెమట దుకాణం పెట్టుకుని
యిక్కడికి వచ్చేవాళ్లనల్లా వాళకం కట్టుతూవుంటాడు.
వాడిని తెస్తే.....

[తెర]

ద్వితీయరంగము

(కొండుభట్టు ఇల్లు; వీధిసావిడి; రామ్మూర్తి, వెంకన్న ప్రవేశించును).

వెంకన్న : రాముడు ! పరీక్షంటే యేమిటిరా !

రామ్మూర్తి : పరీక్ష అంటే యెద్దామినేషన్.

వెంక : (పొడుం పీల్చును) యెట్లం నాకు తెలుసును. మేషం
అంటే మేక. మేకపోతుని వేస్తారా ఏమిషిరా !

రామ్మూర్తి : పూలిష్ ! యజ్ఞంకాదు, మేవంకాదు,
శాస్త్రాల్లో ప్రశ్నలు అడుగుతారు.

వెంక : నీకు శాస్త్రము వచ్చును? తర్కమా, వ్యాకరణమూ?

రామ్మూర్తి : సధిం గాఫ్ ది కైండ్? జాగర్ఫి వకటి.

వెంక : అసగా?

రామ్మూర్తి : భూగోళశాస్త్రం.

వెంక : దానిలో యేమిటుందిరా?

రామ్మూర్తి : వెలగపండువలె గుండ్రంగావుండే భూమిపై
యేయే నదులు, సముద్రాలు, కొండలు వగయిరాలు
యొక్కడున్నాయో చెప్పటేంది.

వెంక : భూమి గుండ్రంగా వుంది? అబద్ధం! అబద్ధం! నలు
చదరంగా వుంది; దాన్ని అప్టదిగ్గజాలూ మోస్తున్నాయి.

రామ్మూర్తి : నాన్ సెన్స్! “కపిధాకార భూగోళం”
అని మనవాళ్ళకూడా అన్నారు. ఏనుగులమాట పాత
మాట. అవి అన్నీ వెళ్ళిపోయినాయి.

వెంక : గుండ్రంగావుంటే యెవరు మోస్తున్నారు?

రామ్మూర్తి : ఎవ్వరూ మొయ్యలేదు. ఆకర్షణ శక్తివల్ల
భూగోళం అంతిరాళంలో నిలిచియున్నది.

వెంక : అలా చెప్పు. ఒదో కొత్తశక్తి పేరు చెప్పావు. ఏదో
ఒక దేవత లేదీ యేదీ వుండదు. అయితే యీ వెధవలు
పత్తిమ సముద్రం చూశారా?

రామ్మూర్తి : ఓ ! దాన్లోకి ఓజీ, యెనిసి, లీనా అను మూడు నదులు ప్రవహించును.

వెంక : అబద్ధం, శుద్ధ అబద్ధం. హిమవత్పర్వతానికి పుత్రరం యవడిగిరిం చూడ్డం ? మనుష్యులు నెల్లి తే చచ్చిపోరా ! ఇదా దొంగముండా శాస్త్రం. ఇంకా యే శాస్త్రం చదువు కున్నావు ?

రామ్మూర్తి : హిష్టరీ.

వెంక : విస్తరా ?

రామ్మూర్తి : చెరిత్ర.

వెంక : అనగా ?

రామ్మూర్తి : తెలియనివాడితో యేమి చెప్పను. వేదాలు యెప్పుడు రాశారు, రామాయణం, భాగవతం యెప్పుడు పుట్టేయో, అవి యెంత నిజం, యెంత అబద్ధమో.....

వెంక : వేదాలు రాశారు ? రామాయణం అబద్ధమా ?

రామ్మూర్తి : ఆ ! కావలసినంత. రాముడు దేముడు కాదు. మహారాజు రావణాసురుడికి ఒక్కటే బుగ్గ; విన్నావా !

వెంక : ఈ పాపపు మాటలు వినకూడదు.

(చెవులు మూసుకుని పారిపోవును. ప్రవేశం : గిరీశం)

గిరీశం : అజ్ఞానం ! ఈ అజ్ఞానం పోతేగాని మన దేశం బాగు పడదు.

రామ్మూర్తి : మా వెంకడికి మెదడు లేదు.

గిరీశం : మీ తండ్రి తెలివివున్న మూఢుడు. భోగంవాళ్ళ యింటికి వెళ్ళి ఆశ్రయిస్తాడు. నీ పరువు తీసివేస్తున్నాడు. సమయము చూసి చీవాట్లు పెట్టాలి.

రామూర్తి : అతనికి తోచినట్టూ అతను చేస్తాడు, మనకి తోచినట్టు మనం చేదాం.

గిరీశం : డామిట్ ! ప్రాణమయ్యా యిచ్చెయ్యాలిగాని రిఫార్మం విషయమై నదురూ బెదురూ వుండకూడదు. లేకుంటే మన దేశం బాగుపడే దెట్లు ? మనకి బంగాళీవాళ్లలాగ పరువు ప్రతిష్ఠ వచ్చేదెట్లు ?

రామూర్తి : అయితే సమయంచూసి చీవాట్లు పెట్టమంటారా !

గిరీశం : ఇంకా ఆలోచిస్తావా ! అదుగో మీ తండ్రి వస్తూన్నట్టుంది, నన్నెరగనట్టు నటించు. రహస్యం భేదించకుండా నటించాలి.

రామూర్తి : యెందుకేమిటండి !

గిరీశం : మీతండ్రి అసాధ్యుడు. నిన్ను గురించి యెంతో విచారి రిస్తున్నాను.

రామూర్తి : ఆయనతో పరిచయం చేశారా యేమిటి ?

గిరీశం : చేశాను నీకు చాస్తానన్న పిల్ల ముక్కుపచ్చలారని పసి పిల్ల. రిఫార్మర్ అనేవాడు అలాంటి పిల్లని పెళ్లాడితే సాసేటి లుక్స్ డౌన్ అపాన్ హిం. సంఘం అతన్ని నిరసగా చూస్తుంది.

రామూర్తి : అంచేతనే నేను సిగ్గుతో చచ్చిపోతున్నాను. తెగించి దేశాలంట పోదునా అనిపిస్తుంది.

గిరీశం : నాశో యన్నడూ చెప్పకపోతివే !

రామ్మూర్తి : యేమని చెప్పను ? సిగ్గుచేత చెప్పలేదు !

గిరీశం : ఒకరి లోపాలిక మనం సిగ్గుపడనేలా ? చేతనయినంత వరకు మళ్ళిద్దాం. మళ్ళకపోతే కనికరిద్దాం. సిగ్గుతోనూ, కోపంతోనూ పనిలేదు.

రామ్మూర్తి : నామీ ద్దయచేత మీరు అలాఅంటారు. లోకంలో తలయెత్తుకు యెలా తిరగను ?

(తెర)

తృతీయరంగము

(అక్కాభక్తుడి యింటి వీధిఅరుగు: వెంకన్న, అక్కాభక్తుడు ప్రవేశించును)

వెంకన్న : ఏనుగులు దొబ్బేశాయండోయి.

అక్కా : ఎవరి యేనుగులు ? విజయనగరంవారివా ? బాబ్బిలివారివా ?

వెంక : కాదండీ, దిగ్గజాలు.

అక్కా : ఎక్కడికే వెళ్ళిపోయినాయి ?

వెంక : భూమి వెలగపండులా గుండ్రంగా వుండిష. అంచేత యేనుగులమోత అక్కరలేదుష.

అక్కా : భూమి వెలగపండుయితే, యేనుగులు వెలగపండును తినేస్తాయి కాబోలును ?

వెంక : మా రాముడు చెప్పాడు.

అక్కా : ఇంకా యేమి చెప్పాడు ?

వెంక : వేదా లెనల్లో రాశారువ, రాములువారు మనిషట,
దేముడు కాడవ.

అక్కా : మీకు కొంకిభొట్లు ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పించాడు
కాడని నాకు కించగావుండేది. ఇంగ్లీషు చదువుకి యిదే
ఫలితమయితే మరి విచారంలేదు. తుంకలు మెడక కత్తి
మొన చేర్చి గొడ్డుమాంసం తినిపించేవాడు. ఈ ఇంగ్లీషు
వాళ్లు చదువులుపెట్టి మన వేళ్ళతో మన కళ్ళే పాడుస్తు
న్నారు. అదిగో మీ బాబు వస్తున్నాడు; పారిపో.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు)

చతుర్థరంగము

(కంసాలి దుకాణం : అక్కాభత్తుడు, కొండుభట్టు ప్రవేశించును.)

కొండుభట్టు : అక్కాభత్తుడుగారు ! దయలేదుకదా ?

అక్కాభత్తుడు : బ్రాహ్మణోత్తములు తమ దయ మాకుండ
వలెగాని, మాదయ యేమి చెరితార్థం ?

కొండు : విశ్వకర్మనగా సాధారుణులండి ! పురుషసూక్తంలో
యేమిచెప్పాడో విన్నారా ? “విశ్వకర్మణ స్సమవర్తతాథి,
తస్య త్వష్టా విదథ ద్రూప మేతి, తి త్పురుషస్య విశ్వ
మాజానమగ్రే...” “పురుషుణ్ణి” అనగా ఆ పరమాత్ముడే
త్వష్ట అనే కంసాలి చేశాడువ.

అక్కా : అలా అయితే బ్రాహ్మకన్న కంసాల్లు యెక్కువే గదా ?

కొండు : సందేహమేమిటండి. అందుచేతనే కంసాల్లు బ్రాహ్మలకి దండె పెట్టరు. ఎక్క హక్కుమాత్రం బ్రాహ్మణులకు వుండునున్నది. కంసాల్లకిగాని యితర వర్ణాలకిగాని లేదు.

అక్కా : అది యెప్పువంటిదండి ?

కొండు : గొప్ప చెప్పుకోవలసినది కాదు. అది యేమిటంటే “ప్రతిగ్రహం”; తెలిగిస్తే ముప్పై యెత్తుకోవడ మన్నమాట.

అక్కా : గడియకపోతే అది అందరికీ వున్న హక్కు.

కొండు : గడిచినా బ్రాహ్మడికి తప్పదు. నూరుకోట్ల రాజ్యా లేలే శ్రీమంతుడికి తప్పిందికాదు.

అక్కా : అది యెలాగేమిటి ?

కొండు : చిత్తగించారా ! అహల్యబాయి అది హోల్కారు మహారాజులుంగారి భార్య వుండేవారు. ఆవిడికి కొట్లతో ధనం వుండేది. ఆ మహారాణి బహుదొడ్ల పుణ్యకార్యాలు చేశారు. కాశీలో ఒకఘట్టం కట్టించారు. సత్తరువుచేశారు. చిత్తగించారా ! ఒకనాడు శ్రీమంతులవారికి ద్రవ్యం కావ వలసినదాన్ని అహల్యబాయిగార్ని దోచుదామని దండెత్తి వెళ్ళేసరికి, ఆ మాట తెలిసి అహల్యబాయిగారు యేం చేశారంటే ధనమంతా కుప్పపోసి న్నానంచేసి పట్టువస్త్రాలు ధరించి తులసిదళం జారీ చేస్తో పట్టుకుని శ్రీమంతులు రాగానే “మహారాజా, దోచడానికి యేమి అవసరం వున్నది, మీరు బ్రాహ్మణ మహారాజులు, ఈ తులసి

దశం, రెండు నీళ్ళ చుక్కలతోటి నా యావత్తు ధనం
పరిగ్రహించవలసినది. ఇంత పాత్రతయిన దానం యెలా
లభిస్తుంది” అని ఆ మహారాణి అన్నాగుట !

అక్కా : సరే కాని అపాత్రదానంవల్ల నోవం లేదా ?

కొండు : ఈ కలియుగంలో పాత్రాపాత్రతెంచడానికి అనకాశ
మేది. అంతా పాపభూయిష్టమైయున్నది. “గ్రాహ్మణ
బీజాముతే నమః” అన్నాడు. గనక గ్రాహ్మణ బీడానికి
పుట్టితే చాలును.

అక్కా : అదైనా నిత్యయము కద్దా ?

కొండు : లోకమంతా నమ్మకంతో వుంది. నమ్మకం లేకుంటే
అడుగుతీసి అడుగు పెట్టడానికి వీలులేదు. నమ్మి యెన్నో
వెండి బంగారాలు లోకులు తమ కిస్తున్నారుకారూ ?
అసాక్షికం, లేదంటే ఏమిటి చెయ్యడం. “నమ్మి చెడిన
వారు లేరు, నమ్మక చెడిపోతే పోయేరు” అన్నాడు.

అక్కా : శాస్త్రాలు చెడి తింబలిపదాల్లోకి వచ్చారా ?

కొండు : భారతంలో యేమన్నాడు, “లోకజ్ఞాన్” అన్నాడు.
అంచేత లోకంలో వేదం మొదలుకుని తింబలిపదాలవరకూ
యావత్తు హంశములు తెలిస్తేగాని పండితుడు కానేరడు.
ఇదిగో శాస్త్రంలో ముక్క మనవిచేసుకుంటాను. కంసాలి
అనగా కంసారి. “రలయోరభేదః” అన్నాడు. కనుక
కంసాలి శబ్దార్థం సాక్షాత్తు శ్రీకృష్ణమూర్తివారినిసిద్ధాంతం.

అక్కా : నేను కృష్ణమూర్తిని అయితే, సత్యభామని యెక్క
డయ్యా ఆలోచించారా, లేదా ?

కొండు : అదే నేను మనివిచేయ్యాలనుకుంటున్నాను. సత్యభామకోసం యెక్కడకైనా నెళ్ళాలా, యేమిటి? తమయింటియెదుటనే కాచివేచియున్నది. మంజువాణి బంగారు బంతి. దాని రూపు రేఖవిలాసా లెఱువంటివనగా...

అక్కా : అదంతా నిజమేకాని “మిక్కిలి రొక్కము లియ్యక చిక్కదురా, వారకాంత సిద్ధము సుమతీ” అన్నాడు. నేను డబ్బెక్కడ తేను!

కొండు : శ్రీ విష్ణుమూర్తివారియందు సత్యభామకు వలెనే ఈ మంజువాణికిన్ని మీయందు మనస్సు లగ్నమయి వున్నది.

అక్కా : అది చెప్పిందా? మీరు పోల్చారా?

కొండు : అది చెప్పనూ చెప్పింది. అయితే మాటల్లో మర్మము వుండవచ్చును కాని, కామశాస్త్ర లో చెప్పిన హావభావ చేష్టల్ని పట్టి పండిత ముండాళాడుకుని ఆపాటి పోల్చలేనా! “స్తంభః ప్రళయ రోమాన్చ, శ్వేదోవైవర్ణ్య వేషదుః”

అక్కా : ఒక్కొక్కటే సెలవియ్యండి.

కొండు : తమర్ని స్మరించేటప్పటికి “స్తంభః” స్తంభించిపోవడం.

అక్కా : అగ్ని స్తంభమా, జల స్తంభమా?

కొండు : స్తంభమనగా, నిత్యేష్టగా నిలిచిపోవడము.

ప్రళయః ... ఇంద్రియవ్యాపారాలు అణగడం.

రోమాంచ ... నెండ్రుకలు పులకరించడం.

శ్వేదం ... చెమట పొయ్యడం.

వైవర్ణ్యం ... తెల పోవడము.

వేషదుః ... వణకడం

ఇది అగ్నియు ప్రేమాతిశయ ద్యోతకాలు.

అక్కా : నా వ్యాఖ్యానం వింటారా... దొంగలబేసె పట్టు బసి బొంకలేకపోతే తెల్లగావడం. ఒక సరసుకు పుండగా మరో సరసుకు వస్తే స్తంభం అనగా ఒక్కణ్ణి స్తంభం నేన కాల దాచడం. శీతాకాలంలో సరసుల్లోండా నంటురిగా పడుకుంటే, వేపదురి, రోమాంచ; అడిగిపచ్చాడు సరసుకు డబ్బు యియ్యకపోతే ప్రళయం, ఇవి హాసభావ చేష్టలు.

కొండు : బంగారం గిలు గియ్యనిదీ నాకెంతయ్యేమగదా ? పండు రుచిచూడదీ తారీపు చెయ్యగలకద. స్త్రీని అనుభవించి యెంచాలి. సుఖాలు అనుభవవేద్యాలుగానీ వర్ణింప వీలైనవి కావు

అక్కా : సత్యభామని నేను తగులుకుంటే, ఇంట్లో యిల్లాల్ని యెవరికి వప్పచెప్పను.

కొండు : తమ యిల్లాలు నాక్షాత్తూ దుక్కిణీదేవిలాగు కీర్తి ప్రతిష్టలు సంపాదించివున్నారు. జ్ఞాపకం తెచ్చారు, వారి నోములకి నా పోరోహిత్యం మానివేశారు కదా.

అక్కా : మీరు కాలం అంతా తాళ్యంలో నెళ్ళబుచ్చు తున్నారు. చిన్ననాడు చదువుకున్న ముక్కలు జ్ఞాపకం వున్నాయో లేవో ?

కొండు : దాని నుండామోసిపోయెను. నిలుచున్న పట్నాన యజ్ఞాదిక్రతువులు చేయించమంటే చేయించి వేస్తానుకదా, నోములు నాచేతకాదూ ?

అక్కా : తమరే సంవిచ్చారుకదా, కంపాల్లు బ్రాహ్మణం అంటే అధికులని ! అంతేతనే వీరసభాచార్యులు నూ యిళ్లల్లో పోరోహిత్యం చేస్తున్నాడు.

కొండు : తమకి యిదో మేహసత్తుకాదుకాని మంజువాణి దగ్గరనుంచి చిన్నపని తీసుకువచ్చాను. చిత్తగించారా (సంసకొంగుకుట్టి బొడ్డుదగ్గరి ముడిచిన బంగారపు కమర్ పతా మొల వాచుకొని) యిది చెరిపి బంగారం గోవాతాడుచేయించమంది.

అక్కా : (పరిశీలించి అస్మాదంగా) ఆహా ! యిది మాతండ్రి పంతులు తల్లికి తయారుచేప్పిది. ఇంత పనివాడితనం వున్న యీ పాలెలు చితకగొట్టుటకు చేతులు యెలావస్తాయి ; ఇది పంతులు యింటివద్ద సోయినదని కలవిలపడి పూరు కన్నారు. కానియ్యి ! ఇది పంతులు భార్యకు యిచ్చి వేస్తాను. (ప్రణామం) యెంతట్లో కావాలి ?

కొండు : ఎంత వేగం వీలైతే అంతవేగం కావాలి.

అక్కా : సరే ! (మొలతాడు పెట్టెను పెట్టి తాళంవేసి) మీ కుర్రవాడు వచ్చినట్టుంది, చదు నలాగుంది ?

కొండు : ఈసరికి బాగావుంది. ఇప్పుడు మెటికీలేవను పరీక్షకు కడతాడు. ఇరవై రూపాయాలు కావాలి. తమవంటివారి సహాయం వుంటేగాని గట్టుదాటను.

అక్కా : (ఇగవయి రూపాయలు పెట్టెనుంచి తీసియిచ్చి) గుప్తుదానం మంచిది. ఎవరితో చెప్పకండి.

కొండు : (అక్కాభస్తుడి చెవిలో) చూశారా మంజువాణి, డబ్బు లక్ష్మంగాని, డబ్బు జాగ్రత్తగాని వున్నమనిషి కాదు. బంగారం కరగడంలో కొంచెంకొంచెం చెయ్యి తడిచేసుకోవచ్చును. మావాడి వివాహం వొకటి తిలస్థించింది. డబ్బుకి వ్యాపకపడుతున్నాను.

అక్కా : అలాగే కానియ్యండి. తూనిక మీరు శలవిచ్చినట్టు అందాదుగా చూసుకుందాం. ఈ సరకు యిలాగేవుంచి నాద్గిర బంగారం పెట్టి జమిలిగోవాతాడు తయారు చేస్తాను. కాని! మీ కుర్రవాడు, భూమి గుండ్రంగా పూడునని, రామాయణం అబద్ధమని అంటాడుట. నెధవముండలకి పెళ్లి చెయ్యమంటాడుట. మీరు విన్నారా ?

కొండు : అది అంతా యింగ్లీషువాళ్ల మాటలు. అలా అంటే గాని పరీక్షలు పేసు చెయ్యరు.

అక్కా : మీకొడుక్కి యింగ్లీషు చెప్పించి, మీ అన్న కొడుక్కి యెందుకు చెప్పించారుకారు ?

కొండు : ఒకడికి చెప్పించడమే శృత్యాద్యవధ్ధగావుంది. ఇద్దరికి చెప్పించడం నా తరమా ?

అక్కా : నెంకన్న కే యింగ్లీషు చెప్పించి, రామ్మూర్తికే కావ్యాలు యెందుకు చెప్పించారుకారు ?

కొండు : అక్కాభత్తుడుకారు ! అన్నీ యక్షుశ్శ లడుగుతారు. మనమా చేసేవాళ్ళం ? జాతకంలో యోగం వుండాలిగాని !

అక్కా : యోగం యెలావుంటే వుండనియ్యండి, కాని నెధవముండ నెవ ర్తినీ పెళ్లాడకుండా వినాహం ముందు చెయ్యండి.

పంచమరంగము

[కొండుభట్ల యింటి పెట్టో పెంతుటిసాల. పొయ్యిపాన నీళ్ళ కాగు. పొయ్యిలో నిప్పుశీడు. నీరుకాయించి, అంకవస్త్రాధరించి, కొండుభట్ల నీళ్ళ కాగులోకి తన జుత్తు వదుల్తాడు. గావంచాతో తడి జుత్తు కుసుచుకుంటూ వుంటాడు.]

కొండుభట్ల : తల నెంట్లుకలకి శీతోష్ణాలు తెలియకుండా చేసిన భగవంతుడి ప్రజ్ఞ వమని పొగడినూ! లేకపోతే శీతకాలంలో తెల్లవారిగట్టే చన్నీళ్ళలో ములగడానికి మఱామానా?

(నీభూదిబురికి గూట్లోంచి తీసి బాలరామాయణం చదువుతూ నుదిటికి, గుండెకి గాసుకుంటాడు)

కూజంతం.....రామ రామేతి... మధురం మధు రాక్షరం ఆరుహ్య కవితాశా ఆఆ...ఖాం వందేవా...ల్పేకి కోకిలం. యశిబన్ సతతం రామ...

చప్పుడొతుంది. లేచాడు గాబోలు (గట్టిగా) చరితామృత సాంగం! అతృప్తస్తం మునిం వందే ప్రాచేతన మకల్మషం! గోష్పదీకృతి వారాసిం మశకీకృతి రాక్షసం.

(రామ్మూర్తి ప్రవేశించును)

అబ్బీ మేష్టరు లేచాడా?

రామ్మూర్తి : మేష్టరుగారు యేటికి స్నానాని కెళ్లారు.

కొండు : యీచల్లో యేట్లో యలా స్నానం చాస్తాడా. ఉద్దండ పిండంలా వున్నాడు.

రామ్మూర్తి : మీకంటే యెవరైనా నయం.

కొండు : తండ్రి తప్పట్టకూడదు; తెలిసి దా. నూత్రదేవో
భవ, పితృదేవోభవ అని వేదం ఘోషిస్తుంది.

రామ్మూర్తి : రాత్రి యెక్కడి కెళ్ళారు ?

కొండు : పెద్దల్ని పిన్నలు క్షణంకూడకూడదు. యాభై ఏళ్ళు
దాటి. తుదకి నీకా నేను సమాధానం చెప్పడం! నా బతుకు
అంతకొచ్చిందీ !

అంజనానందనం దేవం జాననీ శోకనాశనం !

కవీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరం !

రామ్మూర్తి : ఆ శ్లోకాలు కట్టిబెట్టి నేంజెప్పేనూటలు చివరికి.

“ప్రాప్తే ఘోషశవర్షాణి పుత్రం మిత్రస దాచరేత్”
అన్నాడు

కొండు : (చిన్నరాగిబారీ బేతపట్టుకొని నిలిచి)నా శాస్త్రగ్రంథముక్కలు
నామీదికే విసురుతున్నావ్ ! ఆ చెప్పే మాటదో చెప్పి.
ఇప్పుడైతే నువ్వు తండ్రివీ నేను కొడుకునీనీ !

రామ్మూర్తి : మీరు రాత్రి రామసాని పంచనో, పంతులుగారి
పంచనో తిని పరుటారని మా గురువుగారిలో అమ్మ
చెప్పేరరికి నావొళ్ళు నీకు విడిచిపోయింది మీరు సాంబాని
కొంకి వెళ్ళడమైనా మా నయ్యాలి; నేను మీయింట్లో
అడుగు పెట్టడమైనా మానాలి.

కొండు : (నిష్ఠాశపోయి) యేమంటున్నావ్ !

రామ్మూర్తి : మీ ప్రవర్తన బాగుందికాదు.

కొండు : మతిపోయి మాట్లాడుతున్నావా యేమిటి ! బ్రాహ్మీ
తాగలేదుకద !

రామ్మూర్తి : అదొక్కటే తగువాయూడిపోయింది. మీరు సానియంకి వెళ్లడం నాకు యిష్టంలేదు.

కొండు : గుడ్డొచ్చి పిల్లని వెక్కిరించిందని ... నీ యిష్టం యెవ్వక్కావాలి. ముండయేపుసంత! యే దొమ్మరి గడిసెయూ దూరకపోతే, యే అకార్యకర్తలు చెయ్యక పోతే నీకు బోలిడేసి డబ్బుపోసి చదు వెలా చెప్పిస్తున్నా ననుకొన్నావు?

రామ్మూర్తి : సానికొంపలు తిరిగి తెచ్చే డబ్బుపెట్టి నాకు చదువు చెప్పించక్కరలేదు!

కొండు : అయితే మున్నబీదాకా చదువుకోవూ? నీయథాన్న యిదివరకల్లా బోస్సి డబ్బు తా బూడిదలోపోసిన ఓన్నీరే! ఇదివరకు తిన్నదిమాత్రం దుష్టడబ్బు కాదా యేమిటి! అది ముందు వెళ్ళగక్క తగువా తీ శ్రీరంగసీతులు చెప్పా.

రామ్మూర్తి : మీరు మన యింటిపరువు తీసేస్తున్నారు.

కొండు : ఓరీ! నీ పరువులు తండ్రినయినాను కాను, రాముడు దేవుడు కాడని. వెధవముండల్ని పెళ్లి చేసుకొమ్మనే కిరస్తానవు వెధవలకు సానింకి వెళ్ళితే తప్పాల్సిందీ! నీ పెళ్ళికూడా సమీపి చింది. కిరస్తానంలో కలిసిపోవా లనుంటే యీలోగానే కలిసిపో! నీ మేనమామ కూతురు కొంపిందుకు తీస్తావు!

రామ్మూర్తి : నేను కిరస్తానంలో యోతమాత్రం కలియును.

కొండు : ఈ తండ్రిమీద తిగుగుబాటంతా యేమిటి!

రామ్మూర్తి : నేను బ్రహ్మసమాజంలో కలిశాను.

కొండు : బ్రహ్మసమాజం యేమిటి? విష్ణుమతం, శివమతం అని సృష్ట్యాదినుంచి విన్నాంగాని బ్రహ్మాకి పూజేక్కడేసింది? పోనియ్యి, యే సమాజమైనా యెన్నప్పుడు మన దేవుణ్ణి పట్టుకుని కిరస్తానంలో కలియకుండావుంటే చాలు.

రామ్మూర్తి : కిరస్తానమతం అసత్యమతం. దాన్లో బుద్ధి మంతు దేవదూ కలియడు.

కొండు : అ-గో! ఆమాత్రం మంచిమాటన్నానంటే నాకు పరమానందం. (కాలించుకొని) మున్నబీ పరీక్షికోసం తెల్లవాళ్ళ చదువు చదువుగాని, స్వేతిముఖులు కల్పించి మనమతం చెడిగొట్టాలని వ్రాసిన సంగతులు ఒకటయ్యానమ్మవద్దు. ఇవిగో యిర్రనై రూపాయాలు తెచ్చాను. ఇవి కట్టి మెడికల్ శిష్యుని పరీక్షకు వెళ్ళు.

రామ్మూర్తి : (రూపాయలు పుచ్చుకుని) సానింటికి వెళ్ళడం మానేస్తే బాగుండును.

కొండు : మరో పరమార్థంమాట మనస్సులో వుంచుకోవాలి. విన్నావా? బాబి మొక్కకి పేడ వ్వగై రా అనుద్ధవదార్థములు వేసే మొక్క పెరిగి పరిమళభరితములగు పుష్పాలు పూస్తుంది. చెట్టుకి పేడవేళామని పుష్పాల కేమయినా అపవిత్రత వచ్చిందా? అవి దేవుడి నెత్తిమీద పెడతాం అమృతంలే యే మా యోపాయంచేతనైనా ద్రవ్యం సంపాదించి పెద్ద అవస్తలోనికి వచ్చింతరువాత పురితంగా ధర్మచేస్తే పాపాలన్నీ దహించుకుపోతాయి. నీ పెళ్లి అయిన తరువాత శివపంచాక్షరీ మంత్ర వ్రువదేశం చేస్తాను.

దాఁతో విద్యా, విశ్వరము, ముక్తి కూడా లభిస్తాయి;
పాపాలు యెగిరిపోతాయి.

రామ్మూర్తి : [ఆశ్చర్యంగా] 'కాష్టవాదంవల్ల కార్యంలేదు;
ఎంతయూ పెద్దవాడు. తండ్రీగదా ! [ప్రకాశం] అలానే !

(తెర)

కొండుభట్టియము

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము

[కొండుభట్టు యింటి అనుమిత వాస పగుచుకొని వెంకన్న గూర్చిని చుట్ట చీతితో పట్టుకొనును]

వెంకన్న : రాముడు చుట్ట మా తీవిగా కాలుస్తాడు. ముక్కులోంచి పొగ తేల్చిస్తాడు. ఆ విద్య పట్టుకొంటి కాదు. (అగ్గిపుల్ల వెలిగించి చుట్ట ముట్టించుచుండగా తొలుపు తియ్యించును. చటుక్కున చుట్ట, అగ్గిపుల్ల పొగవేసి తిట్టించు ముసుగెత్తి పడుకొనును.)

పార్వతి : (ప్రవేశించి గుమ్మమునంద నిలుచుడి : మెల్లగా)
“వెంకడూ ! వెంకడూ !” (వెంకన్న మునుపటిక నడిగించినట్లు నటించును. పార్వతిన్న అరికాలు గోకి తిరిగి నిమృళముగా, “వెంకడూ ! వెంకడూ !” అని పిలుచును)

వెంక : (కాలు మునుచుకొని) నిద్రపోతున్నా నే.

పార్వతి : దొంగనిద్రపోతున్నావు ! నువ్వు చుట్టకాల్చడం సొంపు చూడ లేదనుకున్నావా యేమిటి ?

వెంక : చూశావా ?

పార్వతి : చూశాను.

వెంక : బాబుతో చెబుతానంచావా యేమిటి ? కాల్చడం మానేస్తాననే.

పార్వతి : నే చెప్పినమాట వింటే చెప్పనుగదా, చుట్టలు కొండానికే రూపాయలుకూడా యిస్తాను.

వెంక : చుట్టల శిఖాగోళెనుగాని, పదిరూపాయలంటూ
యిచ్చానంటే పొడుం దుకాణం పెట్టుకుంఛాను.

పార్వతి : చెప్పినట్టు వింటే, పదికాదు, యిరవైరూపాయాలు
యిస్తాను యిప్పుడే యిమ్మంటావా యేమిటి ?

వెంక : ఇచ్చానంటే నీకన్న పుణ్యస్మారాలుందా ?

పార్వతి : అయితేలోపలేకిరా..... (అని గదిలోనికి వెళ్లను)

వెంకన్న : (పొంగిపోతూ) వచ్చి నిశ్చయం పొందుకోవచ్చు పార్వతి బహు
దొడ్డమనిషి..... గొబుకంటే నయం. నేను పొడుంకొట్టు
పెట్టానంటే వర్షాలు కొట్టుమీస ఎక్క దమ్మిడి పొడుం
చెల్లదు.

పార్వతి : (బాచితో నిష్క్రమించుకొంటూ) అట్లున్నా, రాడక చేతితో రూపాయి
లున్నా పట్టుకువచ్చి అట్లు కింగన చి) అట్లు తిను.

వెంకన్న : కాళ్ళూ చేతులు కడుక్కుని తడిగావంచా కట్టుకుని
తింఛాను.

పార్వతి : (తనలో) వెళ్లివెధవ. (వైకి) మీ బాబు కాళ్ళు కడు
క్కుందీ వీధిలోంచి వచ్చిన బట్టతో తింటాడుగాని, నీకు
అంతకన్న ఆచారం బలువలు పోయిందీ ! తిన్నగా తిను.

వెంకన్న : కాళ్ళూ చేతులు కడుక్కొవద్దంఛావా యేమిషి.

పార్వతి : కాళ్ళు కడుక్కుంటే చెప్పుడవుతుంది.

వెంకన్న : చెప్పుడవుతే యేమిషి ?

పార్వతి : (తిలకం) మొద్దు వెధవ ! (వైకి) అంతా తేస్తారు.

వెంకన్న : (గట్టిగా) ఓ ! హా ! దొంగతనంగా తెచ్చావు ?

పార్వతి : నిమ్మశంకా చూట్లాడు. చెప్పినట్టు వినకపోతే రూపాయి లివ్వను.

వెంకన్న : అనాచారంగా తింటు యిస్తానాచావా? (తినును)

పార్వతి : పదిరూపాయిలు యిస్తే యేం చేస్తావు?

వెంకన్న : పొగాకుకొని పొడుంకొట్టు పెడతాను. నేను పొడుంకొట్టు పెట్టానంటే మరి, వాడి కొట్టు పడిపోతుంది.

పార్వతి : గట్టిగా చూట్లాడకు.

వెంకన్న : నా పొడుం యెంతబాగావుంటుందనుకున్నా వేమిషి!

చిన్న పట్టు పీల్చిచూడు (అని యెవరు పీల్చితో ములగానై పొడుం కానును చూపించును.)

పార్వతి : (ముక్కుమీద పోయించి) అడవాల్ని పొడుం పీలుస్తానుట్రా? (పొడుంకాని ములగాంటిపీ రూపాయను ములగా ముడుచును. అలా చేయుటగా తన శరీరము వెంకన్న పార్శ్వమునకు తగిలించును.)

వెంకన్న : (తనలో) యిదేమిపోయి ! మీదపడుతున్నాది !

పార్వతి : (అట్టుముక్క తాను కొంకి వెంకన్న నోటి కందించును.)

వెంకన్న : యిదేమిటి? యెంగిలి తినమంచావా యేమిషి !

పార్వతి : నే చెప్పినట్టూ వింటానన్నా వే (అని నోటిలో వుక్కును.)

వెంకన్న : (అయిష్టముతో మింగుతూ) యెంగిలి తినడానికి పది రూపాయిలు యిచ్చానంపావు !

పార్వతి : యింకా వుంది.

వెంకన్న : యేమిటుంది?

పార్వతి : యిదిగో (అని కాగలించుకొనును.)

వెంకన్న : వెధవముండా! (అని విదిల్చిచివేయుచు సూర్యుని శేఖరును.
 వెంకన్న పైకి పారిపోయి అంగుమీద యుచు సుష్టుకుని సడుకొనుచు.)
 [శబదంబు] చచ్చానురోయి ! యిదేమి టీ రంకుముండకి యీ
 కాలం...రామ ! రామ !

పార్వతి : (చీపురుకట్టి తెచ్చి) గాడిదకొడకా ! (అని కొట్టును.)

[తెర]

ద్వి తీ య రంగము

[అక్కాభర్తృడి యిట్లు]

వెంకన్న : అక్కాభర్తృమా - అక్కాభర్తృదూ (అని తలుపు
 కొట్టును.)

అక్కా : యెవరది !

వెంకన్న : వెంకన్న.

అక్కా : (శబదంబున పైకివచ్చి) యేమిటి వెంకన్న ?

వెంకన్న : కొంపములిగింది !

అక్కా : ములగడానికి నీకు కొంపపూరేనా ! మీ చివబాబు
 గారి కొంప ములిగిపట్టాయిన, శుభవార్త చెప్పు.

వెంకన్న : కొంపములిగింది.

అక్కా : యెందు కాతొందర ! నింపాదిగా చెప్పు...దొంగ
 లొచ్చాగా ! యిల్లంటుకుందా ! యేనయ్యా సంశోషమే!

వెంకన్న : చెప్పనా ?

అక్కా : (అగుమీర హానుని) చెప్పు.

వెంకన్న : నేను చెప్పను.

అక్కా : చెప్పకపోతే యింట్లోకి పోయి నచ్చగా పని తాను.
(నీచి తనను వేపు కోసినా.)

వెంకన్న : (అక్కాను స్పృహ దుప్పటి ఛట్టుకులాగి) నేను చెప్పతాను.
చెప్పతాను.

అక్కా : (తిగి కూర్చుని) అయితే చెప్పండి!

వెంకన్న : యెవరితో చెప్పరుగదా?

అక్కా : యేమిటా మహారహస్యం!

వెంకన్న : చెప్పరుగదా? యిగో! పార్వతి రాజి పనుకుంటే
మెల్లిగా లేపి మయిలబట్టతో అట్లు తినమంది

అక్కా : యిదా రహస్యం; మెలబట్టతో యెండుకు తిన్నావు!

వెంకన్న : (తిల గోక్కుంటూ) పాడుంకొట్టు పెట్టుకోవడానికి
పదిరూపాయాలు యిస్తానని.

అక్కా : మరేమి! నీ రొట్టి నేతిలోనెడ్డది.

వెంక : నయ్య లేదు; వొట్టి రొట్టిలే పెట్టింది.

అక్కా : యిదేనా కొంప ములగడం?

వెంక : తను కొరికిన యెంగిలి రొట్టిముక్క తినమన్నది.

అక్కా : (నవ్వి) తిన్నావ?

వెంక : తిన్నాను.

అక్కా : (నవ్వు పట్టలేక మిక్కిలిగా నవ్వుతూ) రూపాయలిచ్చిందా!

వెంక : యిచ్చింది...యిచ్చి...యిచ్చి...

అక్కా : యిచ్చి యేం చేసింది ?

వెంక : మీదపడి కాగలించుకుంది. “వెధవముండా !” అని తోసేసి అరుగుమీద పచ్చిపడుకున్నాను. ఆయితాచీపురు గట్ట పట్టుకువచ్చి వీపు పెట్లగొట్టింది. దాంతో మీదగ్గరకు పారిపోవచ్చినాను.

అక్కా : (నవ్వు పట్టలేక దొడ్లను)

వెంక : యెందుకు నవ్వుతారేమిషి ?

అక్కా : నవ్వుక యేడవమన్నావ యేమిషి ?

వెంక : నేనుకూడా నవ్వునా ?

అక్కా : అడిగి నవ్వుతారా యేమిటి ? నవ్వు ?

వెంక : (నవ్వు)

అక్కా : ఆయితే యిప్పుడు యేం చేస్తావు ?

వెంక : యేం చెయ్యమంటారు ?

అక్కా : తిన్నగా వెళ్ళి అరుగుమీద పడుకో !

వెంక : చీపురుకట్ట ముతకది.

అక్కా : సిహ్మరణం దెబ్బలుతిండం యెందుకు ? పార్వతి చెప్పి నట్టు చెయ్యి !

వెంక : వెధవతో సంగమం చెయ్యమంటావయ్యా !

అక్కా : నీ పింశుండికంటె నువ్వు గొప్పవాడివా యేమిటి ? ఆయన యెన్నో పాడుదేవాలయాలు ప్రతిష్ఠచేశాడు.

వెంక : మాతండ్రి మహాయోగ్యుడు. అయ్యపేరు చెడగొట్టుతానా ?

అక్కా : హాస్యాని కన్నాను. బహుశర్మంగా ప్రసరించావు.
నిన్ను చూచి మీ చినబాబు బుద్ధి తెచ్చుకోవాలి. నీవు
వేలలో యెన్ని కైన మనిషివి. గాని రేపటినుంచీ యెలా
కాలక్షేపం చేస్తావు ?

వెంక : మధోశరం.

అక్కా : నేస్తం ! నేను వుండగా నీకా అవస్థ రానిస్తానా ? ఆ
పదిరూపాయలు గేం చేస్తావు ?

వెంక : పార్వతికి పంపించేస్తాను.

అక్కా : నేను యంతమమవుపడితే అంతమమవు పెట్టుతాను.
పొడుం కొట్టుపెట్టి, నీ కాలక్షేపము పోగా మనకి లాభం
కూడా వస్తుంది.

[తర]

తృతీయరంగము

[రామ్మూర్తి; చేతులు తాడుతో కట్టుండి పార్వతమ్మ ప్రవేశించును.]

రామ్మూర్తి : యిదేమిటి పార్వతి ?

పార్వతి : (కింఘ నీరొంకుతూ వ్రాసుకుండును)

రామ : (స్వరవేగి జూపుచు) యే దుర్మాస్థులు కట్టారు నీ చేతులు ?

పార్వతి : (మాట్లాడదు)

రామ : (వెంట్రుకలు సవరించి ముద్దుపెట్టికొని చేతుల కట్టు విప్పి)

యెవరు నీకో అవధకి కారణభూతులు ?

పార్వతి : వెంకడు !

రామ : వెధవని యెముకలు విరగదంతాను.

[తెర]

చతుర్థరంగము

[పొడుండుకాణం]

వెంకన్న : (పొడుంచేస్తూ ప్రవేశించును)

రామ్మూర్తి : యెందుకురా వెంకా చేతులు కట్టావు ?

వెంక : యెప్పుడొచ్చావు రాముడూ? పరీక్షవ్యాసయిందిరా?

రామ : దున్నపోతా ! అడిగిన మాటకు జవాబు చెప్పవేమి ?

వెంక : (పొడుండుకర పడవేసి నిష్క్రమించిపోయి చూచును) యెందుకురా రాముడూ యీ కోపం ?

రామ : పార్వతి చేతులు కట్టినందుకు యిదిగో, పూనితీసి వో లెంపకాయ (కొట్టును.)

వెంక : (ముగ్ధతడుమకుటూ) యెవరూ కట్టారు పార్వతి చేతులు!

రామ : నువ్వు కట్టానని చెప్పింది !

వెంక : నేను కట్టానని చెప్పిందా వెధవముండ !

రామ : వెధవముండని దాన్ని తూల్పాడితే మరో లెంపకాయ తీస్తాను.

వెంక : సెధవముండ కాకుండు పుస్త్రీముండ సముఠాపురా!
 యీ మామి లెవకాయ తీస్తే ఆ మండ విరిచేస్తాను.
 విన్నావ...ఒక దెబ్బకి మా రాముడివి కదా అని పూగు
 కున్నాను.

రామ : (సంతోషించి) అయితే నువ్వు కట్టకపోతే దాని చేతు
 లెవగు కట్టారు ?

వెంక : అదేమీ నా కేం తెల్పును. నెలగోజలాయి నేను
 యింకాకే వెళ్ళలేదు.

రామ : (నాగుని ఆశ్చర్యముతో) యెంచేతిరా? అబద్ధమాడిందా?
 అబద్ధమాడివుండదు.....నే విండం తెచ్చి కావచ్చును
 ...యెంచేతిరా నెలగోజలాయి ఇంకాకే వెళ్ళలేదు ?

వెంక : యెంచేతినం లే...చెప్పకుమా ! పొడుంకొట్టు పెట్టు
 కున్నాను.

రామ : మా నాన్న గెంటేశాడా యేమిటి ?

వెంక : మీ నాన్న నెలగోజలాయి పూల్లో లేదు.

రామ : నీమానాన్న నువ్వు బతకాలని బుద్ధివుట్టిందా యేమిటి ?

వెంక : అవునా ! పొడుం మాబాగా తయారుచేస్తాను.
 మీతెట్టు పొడుం యిలా వుంటుందిరా ? ఒక పట్టు పీల్చు !

రామ : (వీల్చి) మామజాగా వుందిరా. యేంవేస్తా వేమిటి ?

వెంక : యేం వేస్తానా? మనోబాపిక్క వేస్తాను...ఘుంఘుమ
 లాడుతుంది. ఒక పెద్ద పొట్లాం వుచ్చుకో... నీకు యెవ్వడు
 కావలిస్తే అప్పుడో పొట్లాం యిస్తానా.

రామ : నెంకన్నా ! నువ్వు మంచివాడివిరా.

నెంక : నేను మంచివాణ్ణిరా !

రామ : అవును.

నెంక : మరి నన్నెందుకు కొట్టావు ?

రామ : బుద్ధి తక్కువ చేత !

నెంక : మరెప్పుడూ కొట్టవుగద ?

రామ : కొట్టను !

నెంక : రాముడు ! నువ్వు మునసబు పనిచేస్తూవుంటే నేను వచ్చి, "వారే రాముడూ !" అని పిలుస్తాను. కోప్పడవు గద ?

రామ : కోప్పడను....యింటికి వెళ్లిపోయిరా !

నెంక : అమ్మా...నేను రానా.

రామ : యిన్నాళ్ళు అన్నదమ్ముల్లా వుండి...యిప్పుడు వేరుంటావురా ?

నెంక : చీపురుగట్ట.....(అని వీపు తడుముకొనును.)

రామ : నీ కేంప్రాలుబ్బం. చీపురుగట్టకో స్వయం యిల్లుతుడుచు కోవడం...వంట చేసుకోవడం; నాకే, మనస్కరించలేదు.

నెంక : వారే రాముడూ! వంట ఓ ఎంత సొగసుగా చేస్తానూ!... చినబాబు దేశాంతరం వెళ్లితే నేనేగద వండుతాను. ఈ రాత్రి వుల్లి పాయల పూసుచేస్తాను, వస్తావా ?

రామ : యెందుకు శ్రమపడతావు. నా మాట విని యింటికి వెళ్లిపోయిరా.

వెంక : యెంత డబ్బోహూందంటావంటి... రెయిలు నచ్చిపప్పు
 డల్లా అక్కాబత్తుడు పొట్లాలు పంపిస్తాడు. ఒక గూవాయి
 పొట్లాలు చెల్లుతాయి. నా పొడుం వూరి వూళ్ళవాళ్లు
 కొనుక్కుపోతారు. షర్టులు కొట్టు యెవ్వేశాడు. ఒక
 రహస్యం విన్నావా?

రామ : రహస్యం యేమిటో!

వెంక : పొడుం వడ్డీరని ఒక మహామంత్రం వూది. కంనాలి
 గురువు వీరనాథాచార్యులు దగ్గర ఉపదేశమయి పునశ్చరణ
 చేశాను.....శిష్యునిది.

రామ : నాని చెప్తున్నారా ఆ మంత్రం?

వెంక : చెప్పితే తలపేలిపోతుందివ.....గురువు చెప్పాడె.

రామ : మంత్రం అబద్ధం. శ్రమపడి పునశ్చరణ చెయ్యకు.

వెంక : అదొక్కటేనా నీ దగ్గర దౌర్భాగ్యపుగుణం.....

తెల్లవాడి మాట నమ్మేసి మన గ్రంథాలన్నీ అబద్ధం
 అంభావు.....నాకుదాఖలాయిస్తేనే స్వస్థంలోమంత్ర
 దేవత నానాధర్మభూషితురాలవుకుంఛున్నా బంగారపు
 పొడుంకరతో వీపుమీదవేసింది. దాంతో తెలివొచ్చింది.
 మరి ఆవేళ నిద్రపోతేదు. నిద్రపోతే ఫలం పోతుందివ.

రామ : పూర్. పూర్!

పంచమరంగము

[అక్కాబల్లుడు, వెంకన్న (పవేశించును)]

అక్కాబల్లుడు : యేమిటి కబుర్లు ?

వెంకన్న : మా రాముడు పరీక్ష పేర్కను అయినాడు. ఈవేళే పట్నంనుంచి వచ్చి వో లెంపకాయ తీశాడు.

అక్కా : యెందు కేమిటి ?

వెంక : పార్వతిచేతులు యవడో కట్టాడువ.

అక్కా : యెవడో కట్టలేదు. వీధిగడపదగ్గర నిలుచుని తోవంట పోయేవాళ్ళని చూస్తూవుంటే, మీ మేన తతో ఖాబుదా పెట్టమని నే చెప్పాను. అంచేత చేతులు కట్టి ది.

వెంక : మా మేనత్త కడితే రాముడు సన్నెందుకు కొట్టేడు ?

అక్కా : నీ సత్యకాలము చూసి. రామమూర్తికి గూబ కదలేశావుకావూ ?

వెంక : రాముణ్ణి కొడతానా ! వాడికి ముససబీ అయితే “వారే రాముడూ” అని పిలుస్తాను. వాడికి పెల్లిచేస్తాను.

అక్కా : సువ్వే చేస్తావూ ?

వెంక : (పొడు పీపు) ఆ ! నేనే మా చిన్నాన్న వచ్చి వన్ను కాగలి చుకు యెత్తి యింటికి తీసుకుపోయినాడు. ఇవాళ నుంచి మా యిట్లోనే భోజనం. స్థూలపు సంతకంచేసి వెయ్యిరూపాయాలు తెచ్చి మా మామ కిచ్చాను.

అక్కా : యంత బుద్ధితక్కువనని చేశావు. నాతో చెప్పండి యెందుకు సంతకం చేశావు.

వెంక : రామునికి పెళ్లి చెయ్యవద్ద ఛారా యేగిమి ?

అక్కా : యంత పనిచేశావు ! (అట్టితం దీని కేమిటి సతీ
కారిం ? (ప్రకాశముగా) రెయిలుకి వేళయింది, పొట్టాలు
పంపించు.

[తేగ]

షష్ఠమరంగము

(రెయిలు స్టేషను. రెయిలు వచ్చును. షష్ఠమరంగముగా, బర్లింగ్
కన్కాఫ్ ఫాగుదామా మొదలయిన పోస్ట్ నేనుకుని త్రివిక్రమరావు
పంతులు కిటికీనుంచి తొగిచూచి "అల్లభాన్! అల్లభాన్!" అని
నాకర్చు పిలుచును. కొండుభట్టు ప్రవేశించును.)

కొండు : యే తాలూకావారు వీరు ! యే తాలూకా రాజు
వారు వీరు ! (అని దగ్గి నున్నవార్ని అడుగును.)

దగ్గిరనున్నవారు : మాకు తెలియదు.

కొండు : (త్రివిక్రమరావు పంతులుగారి దగ్గికు వెళ్లి) (ప్రభువువాగు
జాజిసగం జమీందారువారనుకుంటాను.

త్రివిక్రమరావు : అలాగే నన్ను చూచి అంతా అనుకుంటారు.
మేము తుమ్మలచాలెం మొఖానాదార్లం. మాకు భూముల
వల్ల పదిపదహారువేలకా వస్తాయి.

కొండు : "నావిష్టుః పృథ్వీపతిః" అన్నాడు. భూస్వాములు
కాకపోతే రాజ వర్చస్సు యెలావస్తుంది. తను నాయన
గార్ని మా బాగా యెరుగుదు. నాయండు వాకి చాలా
దయ. పిల్లజమీందార్లున్ను, అఖండ అన్నప్రదాతలున్ను

(ప్రభువువారు యిక్కడ దిగుతార? పైకి విజయంచేస్తార? యిక్కడ దిగేట్లుయితే మాయిల్లు చాలా విశాలంగా పూచు ది. యేనిధమును యిబ్బాదిన్ని పుండను. యీ గ్రామం గొప్పక్షేత్రం! పాండవ ప్రతిష్ఠ; కోదండరామ స్వామివారు స్వయం స్వేక్షం.

త్రివిక్రమ : మేము విలాసార్థం దేశం చూడమని విజయం చేస్తున్నాం. మీ గ్రామంలో చోద్యాలేమయ్యా పుంటే రెండు పూటలు గడుప అభిప్రాయం కద్దు.

కొండు : చోద్యం అంటే పాతికోటకద్దు; నీతిగుడ్డ కద్దు; స్వామి వారి ఉక్తానవనముకద్దు; అందులో మంటపము దేవ నిర్మాణం. దేవాలయం నౌఖరీచేసేవారు యాభయిళ్ల భోగం వాళ్లు పున్నారు మంచివిద్యావంతులు, రూపవంతులున్నా!

త్రివిక్రమ : అయితే యిక్కడ దిగుతాం.

కొండు : యేమగ్రామం ఓయి కళాసూనా!

త్రివిక్రమ : సాయిబు పున్నాడు. మీరు శ్రమపడకండి!

కొండు : సరాయిల పనా యేమిటి? తమవనికి నా కథ్యంతరం లేదు!

అల్లీభాను : ప్రకేంద్ర) నీకీ పైకీ చలో జీ.

కొండు : నేను సామాను అందిస్తాను నువ్వు బహుశ్రభో.

అల్లీ : నాకి బాత్ నకోజీ. నీకి సామాన్ మిత్ పెకడో.

కొండు : అమ్మక త్సక్తీస్ నహి (అం అటాయిటూ సామాను తీస్తూ పీనా, గళిగులను ఉన్ని వేసును.)

అల్లీ : అరె బంచూత్ కామ్ కియా.

కొండు : అపరాధం, అపరాధం.

త్రివిక్రమ : అవి మనవి కావండి ! యెవడో దొంగ వాడిని పట్టి పోయినాడు. (అని పూకుక్కని పాముతో స్పృశించును)

కొండు : నేను పరాయివాణ్ణి కాను ! శాస్త్రీయుణ్ణి, వాము చారితత్వియుణ్ణి. నాదిగ్గర ప్రభువువారు అరిమరి పుగచ వద్దు. రండి ' ప్రభువువారు దయచేయండి ! పామును వెనుకనుండి తీసు వస్తారు.

(టిక్కెట్టు కట్టరు ప్రవేశించి కొండుభట్టు చూపుకు లాగి, టిక్కెట్టు కట్టరు : ఘస్టుక్లాను బండిలోంచి దిగుతూవుండగా నేను కళ్ళా చూశాను.

కొండు : అది యెవర్ని చూసి నే ననుకున్నావో ! వాంఠమీది చెయివెయ్యకు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. నీమీది డామేశీదావా తెస్తాను. (కొండుభట్టు త్రివిక్రమగౌరవార్థమే తిగి) చిత్తిగించరా ప్రభువారు. ఈమూర్ఖుడికి యింగీ మన నాలుగు చీవాట్లు రానియ్యండి. శ్రోత్రియుణ్ణి గ్రాహణ్ణి అమాంతంగా ముట్టుకుంటారు ! తల పగిలిపోతుంది.

టిక్కెట్టుక : ఈ కబురెందుకు పడండి స్టేషనుమేష్టరుదగ్గరికి.

కొండు : పద, నాకేం భయమనుకున్నానో యేమిటి! (త్రివిక్రమ రావుసంకుతో) యిప్పుడే వస్తాను. తాము వొక్కనమిషం ప్రభువువారు కుర్చీమీద కూచోండి.

(గంగనాయకుణ్ణి తొంగరగా ప్రవేశించి కొండుభట్టు చెరిగి యేమో చెప్పును. కొండుభట్టు ఆవోనపడును. ఇద్దరూ ప్రత్యేకము మాట్లాడడముకు ఒక ప్రక్కకు వెళ్ళిపోవును.)

టిక్కెట్టుక : యెక్కడికి వెళ్తున్నావు. డ్రైవర్ మేష్టరు దగ్గరకి రా!

శైట్టి : ఏమిటి అల్లరి ?

కొండు : నీను ఫస్టుక్లాసులో కూచున్నానని ప్రాణం పుచ్చు గుంటున్నాను.

శైట్టి : యెల్ల! బావనోళ్ళమీదే నీ యాంకారమంతాను. యిద! నుట్టముక్కలకి (అని ఒక అణా బేతిలో పెట్టును.)

కొండు : కొంప ముగిగింది! హటాత్తుగా చచ్చింది ముడ ! యింతవేగం చస్తుందని నే నెరుగను. లేకుంటే పూరుదాటు దునా ? అయితే మంజువాణిని యవరయినా ఆదుకున్నార? ఆమెకు యెవరు భరానా యిస్తున్నారు.....నువ్వు నెళ్ళావు కావు.

శైట్టి : అంతారత్నంగే... మరెవరు? నేను వెళితే కట్టి పట్టుకు వెంటరుముతుంది.

కొండు : అయితే మన కేం చెయిజిక్కదు కాబోలు.

శైట్టి : సిక్కకే! మీరు బేగళ్ళి సుఖుచెయ్యండి.

కొండు : యేం సుఖువు చెయ్యడం? బుద్ధిచూల్ని వెధవని, నాలుగురాళ్ళకి ఆశపడి రామసాహెబ్ అంత జబ్బుగా పున్నప్పడు పూరు విడిచి వెళ్ళేను.

శైట్టి : బుద్ధిహక్కునకు లెంపలాయించుకొని బేగళ్ళి కథ యెలా వుందో కనిపెట్టండి.

కొండు : సరేగా! ప్రొద్దుపోతుంది. నువ్వు ముందు వెళ్ళి పెరటిగుమ్మం దగ్గర వుండు. నే నిప్పుడే ఆ బోడివంతులుని బసకు దిగబెట్టివచ్చి కలసుకుంటాను ... (తెనిమిదిమరాపు

శ్చక్షుః వెళ్ళి) ప్రభువువారు దయచేయ్యాలి.
 యేదిరా గుఱ్ఱబృందీ. తీసుకురా బట్టా! ప్రభువ్వారి
 హోదాకి తగినది కాదుకాని, బుచ్చేబండికి శ్రీకృష్ణ
 మూర్తివారు విషయంజేసినట్లు అన గ్రహించాలి!
 సాయి.బూ! మూలనకి పోయియ్యి, యీ నామూను బట్టించు
 కుని నొకర్లతో కూడా నేను వస్తాను.

వెంకటస్వామి : నా గాజుసామానుకు వేరేబండి కావాలి.

కొండు : ఈ బండి నీకు.

అచ్చన్న : నా లాంటిదికీ కొవ్వొత్తులకీ వేరేబండి కావాలి.

కొండు : ఈ బండి నీకు.

అల్లిఖాను : పంతులుగారి హుక్కాకీ, లేహం డబ్బాకీ వేరే
 బండి కావాలి.

కొండు : ఈ బండి నీకు.

అల్లిఖాను : పంతులుగారి పోషకోకు వేరేబండి కావాలి.

కొండు : ఈ బండి నీకు.

బుచ్చన్న : పంటసామానుకి ఒకబండి కావాలి.

పాపన్న : ప్రత్యేకం నా కొకబండి మూమూలు.

కొండు : మరి లేవు; పొండి!

పాపన్న : స్నేహితుణ్ణి, ఆశ్రితుణ్ణి.

కొండు : మూలేవు బట్టు; ఒక్కొక్కరే వోబండి యెక్కి
 వాళ్ళు వుడాయించారు.

బుచ్చన్న : అయితేయివాళ పంతులుగారు వస్తువడుకోవాలి.

కొండు : నడిచి వెళ్ళిపోదాం; మరి బళ్ళు దొరకవు.

బుచ్చన్న : సామా నెనడు మోస్తాడు?

కొండు : కూలివాడు వొహడూ కనపడ్డూ; మనమే మోసుకు పోవాలి.

పాపన్న : మనం తిమ్మనం... ఆ పప్పుడకదు! నేను వొక్క వస్తువయ్యా పట్టుకోను.

బుచ్చన్న : దొబ్బి తిని, భంగు తాగి పంతులితో మజా ఉడాయించడానికినువ్వును, అరవచాకిరీ చెయ్యడానికి నేనూనా?

పాపన్న : బ్రహ్మదేవుడు నీ కలారాశాడు; నా కలారాశాడు; కావలిస్తే బ్రహ్మదేవుడితో వెళ్ళి ఫిర్ యాద్ చేసుకో. శాస్తుల్లుగాగు! యీ పూళ్ళో డాన్సుకథ యేనుయ్యా వున్నదా యేమిటి? లేకుంటే పంతులు పడడు!

కొండు : యీ దేవాలయం నౌకర్లలో మంజువాణి సాక్షాత్తు రంభావతారం, వుంది.

పాప : యెవరయ్యా వుంచుకున్నారా?

కొండు : సరహారిరావని వొక పంతులు వుంచుకున్నాడు.

పాప : అయితే మా పంతులికి అవకాశం యెలాగ?

కొండు : నేను కొంచము నైద్యముకూడా చేస్తాను పంతులికి పైత్యాధికం పోవడానికి అప్పటప్పట విరోచనసాధనం చేస్తాను. దాంతో మూడునాలుగు రోజులు మంజువాణికి ఆట విడుపు కలుగుతూ వుంటుంది.

బుచ్చన్న : నువ్వు పాతర సామాను పట్టుకుంటే, నే దినమ్మ పట్టుకుంటాను.

కొండు : నా ప్రారబ్ధంకాలితే నా స్వగ్రామంలో మూటలు మొయ్యమంటావు.

బుచ్చన్న : అంత పౌరుషముంటే నీదికీ సూలాణ్ణి తున డ్నయ్యా తీసుకురా.

(తేనె)

సప్తమ రంగము

[మంజువాణి పెకటి మంటలో గది. గదిలో ఒకవైపు పెద్ద పాక పందిర మందము, ఒక మూలకు ఒక పొబోనుపెట్టె, గోడవైపు రెండు పెద్దబాడీలు, గోడకు ఎల్లలపీటలు, వాటిపైన బొమ్మలు, పాతిపతాలు, పందిరిమీదం క్రింద యిల్లిడి సామానులు, చింతిరీతల, కొందము మాసింట్టతో రత్నాంగి, దుగ్గిన జాత్తు, తిగుమాత్రం అలంకారం, కావించుచున్న మంజువాణి, ఒక బాడీకి యీ ప్రక్క నొకరు, ఆ ప్రక్క నొకరు నిలిచివుండురు. రత్నాంగి చేతిలో ఒక వెలుగుతున్న కొవ్వొత్తి; బాడీవద్దగ ఒక మొక్కపీటపై బంగారపు సరుకులు. మరి ఒక పీటమీద పెండిసామాను, ఒక వేపు బట్టల మూట.]

రత్నాంగి : (కొవ్వొత్తి వెలుగుర్ని బాడీ నాలుగుమూలలా చూసి, తల యెత్తి) యింతే ! మరి లేదు ! యేనెనుకున్నావు ! యిక్కపై ముప్పైవేలకు డేకురుతుంది. యింతి గణించిందని యవరూ యెన్నిదూ అనుకోలేదు. బతికి నిన్న బాధపెడితే పెట్టింది కాని, చచ్చి నీకు కనకాభిషేకం చేసింది. లోకంలోగ మయినా కంట తడిబెట్టావువా ?

మంజువాణి : చచ్చిందని గంతోషించుతూ కంట నీరుపెట్టడం యెలాగ !

రత్నాం : నవ్వులు, కన్నీళ్లు భోగందానికి తలిచేటప్పటికి రావడూ ?

మంజు : నేను భోగందాన్నా ?

రత్నాం : నాలుగేళ్లు సానెరికంచేసి యింకా సంసారేన్న అనుకుంటున్నావా ?

మంజు : సమృద్ధిసామిద్రోహముచేసి నన్ను అమ్మకొండుభట్లూ, డబ్బిచ్చికొని రామసానీ నాలుగేళ్లు యీచెరలో పెట్టారు... దేవుడు యిన్నా శృంగి చెర వదిల్చాడు ! యీ డబ్బు నాకు యివ్వాలని ఆ పిశాచు యిచ్చిందా యేమిటి ? యీ డబ్బు నాకు దేవుడుయిచ్చాడు. నన్ను బెట్టి అదియెంత ఆర్జించింది ? యిక స్వేచ్ఛగా బతుకుతాను.

రత్నాం : అనగా ?

మంజు : వాకరిబాధ లేకుండాను !

రత్నాం : యెవరి బాధ ?

మంజు : రామసాని బాధ వదిలిపోయింది ! యిక పంతులు బాధ !

రత్నాం : (జాడీలో సరుకులు వుండడం చూసి, నిలిచి) నామాట కొంచెం వింటావా ?

మంజు : నీకంటే నామంచి కోరినవా రెవరున్నారు !

రత్నాం : అట్టి నమ్మకంవుంటే పదిరోజులకాలం ఘాతశోకనే జరిగిందీ.

మంజు : అయితే నీయిష్టం.

రత్నాం : అలిసి వున్నావు. వెళ్ళి పడుకొని నిద్దరి తెచ్చుకో.

మంజు : అలాగే ! గాని నిద్దరిరావడం యెలాగి? యీమంచం మీద యింకా సడుకుందేమో అని బితుకు వేస్తూంది...
దెయ్యనైదేమో ?

రత్నాం : చచ్చిన ఉత్తరక్షణం వెట్టికుక్కయి నుట్టివుంటుంది...
మనుషుల్ని పీక్కుతినే పిసినిగొట్లకు అదే గతి - ఆంజనేయ
దండకం చదువుకుంటూ పడుకో (మంజువాణిని కాగిలిచుకుని,
జాత్తు సహించి ముద్దు పెట్టుకుని) నెళ్ళు; పడుకో.

మంజు : నీ కీ రాత్రి జాగరవేనా ?

రత్నాం : లేకుంటే ప్రమాదంవుంది, డబ్బు పాపిష్టిది! యెవరికే
దుర్మహాలు వున్నవో ?

మంజు : వొకరైపీ వుండడానికి భయంవేయదా ?

రత్నాం : బతికివున్నప్పుడు భయపడందానికి చచ్చితరవాత
భయపడుతానా ? (మంజువాణి పైకివెళ్ళును. రత్నాంగి తిలపుతీసి
లాంతిలు వెలిగించి తిరిగి చూచును. మూలనున్న పెద్ద బాడీగొంచి కొండు
భట్టు లేచును. రత్నాంగి గుండెఘట్టుకుని కొవ్వొత్తి జారవిడుచును.
కొండుభట్టు వూరుకొమ్మని వేల్చో సంజ్ఞ చేసును. రత్నాంగి కొవ్వొత్తి
తిరిగి తీసుకుని కొండుభట్టు దగ్గరకు వెళ్ళును.)

కొండు : మంచియెత్తు యెత్తావు ! నీఅంత బుద్ధిమంతురాలు
లోకంలో లేదు !

రత్నాం : మీకంటేనా ?

కొండు : అంచేతనే మన పుభయులం యిక్కడ కలిశాం.

రత్నాం : ఇన్నాల్లా యిటుకనపడితే అటు మొహంతిప్పేవారే?

కొండు : ఆ రాక్షసిముండ గామసానికి నీపేరు చెబితే యిష్టం లేకపోయేది. మరి దాన్ని ఆశ్రయించుకు బతిక్క తీరేది కాదు. అంచేత నీకు యెడయెడంగా తిరిగేవాణ్ణి. కాని నీ చతురతా, నీ విద్యా, నీ ధర్మబుద్ధి చదువుకున్నవాణ్ణి, నేను కానలేదనుకున్నావా?.....తెలవారేసరికి యీ సరుకులన్నీ కరగడానికి తగిన సాధనసామగ్రి సిద్ధంగావుంది. వొంతులు యేర్పర్చాయి. నన్నుమాత్రం కలుపుకున్నావంటే పోలీసు, గిలీసు నిన్ను ముట్టలేరు. మంజువాణి డబ్బులువ యెరగదు. మనం యెంత పుడాయించినా పోల్చలేదు. (రత్నాంగి భుజముమీద చెయివేసి) కొంచెం ఆసరా ఇయ్యి. పైకిరావడం దండ ఘడియపడుతుంది. కాళ్ళకి కొంచెం మేహవాతనొప్పులు. (రత్నాంగి, కొండుభోష్టు చెయి విడిల్చి సరుకులు జాడీలో పెడవేయ నారంభించును.)

కొండు : సరుకులు జాడీలో పడవేస్తున్నావేమి ?

రత్నాం : జాడీతోకూడా పట్టుకుపోవడానికి !

కొండు : జాడీ యెలా మోసుకెళ్ళడం ?

రత్నాం : జాడీ మొయ్యడానికి మనుషులున్నారు.

కొండు : యెందుకూ వృధాశ్రమ ! నలుగురికీ తెలియడం ! నా మాట విని యీ గావంచాగుడ్డలో కట్టు (గావంచా చుట్టచుట్టి "త్నాంగిపై విసురును.) నీకు యీ విద్యలో ప్రావీణ్యత తక్కువగా వున్నట్టు కనపడుతుంది.

రత్నం: బంగారం యెవరు కరిగిస్తారు ?

కొండు: యిదిగో మన.....

రత్నం: మన...యెవరు ?

కొండు: యెవరయితే నేం ? పేర్లడక్కు !

రత్నం: సమ్మినట్టా ? సమ్మినట్టా ?

కొండు: కానలిస్తే నువ్వుకూడా దగ్గిరవుండుగాని.

రత్నం: అయితే పేరు చెప్పరా ?

కొండు: యేదీ ! గ్రంథంలో దిగింతువాత అసలు అవతారాలే దిగుతాయి ! పేర్లతో యేంపని ?

రత్నం: అయితే పేరు చెప్పరా ?

కొండు: నీ పుణ్యం వుంటుంది. కొంచెం ఆసరా ఇయ్యి. పైకివచ్చి అన్ని సంగతులు చెబుతాను. ఏదీ తన్నా గొయ్య బొద్దెంకలు చెడకరుస్తున్నాయి.

రత్నం: బొద్దెంకలు కరవవు. కొంచెం తాళండి; యీ జాడీ పెట్టించి మళ్ళా వస్తాను. (చిలుపునగ్గరికి వెళ్ళి గడియూ తీయ వారంభించును.)

కొండు: అంతా నువ్వే అవుపోసనం పడతావు ? కొంచెం బ్రాహ్మణిక పారెయ్యకపోతే శ్రేయస్సుకాదు. ఆధనంలో మూడోవంతు నా మంత్రాంగంవల్ల రామసాని సంపాదించింది.

(రత్నాంగి తలుపు కొంచెంతీసును. కొండుభట్టు జాడీలోకి తలనీసును.)

రత్నం: ఆతగాయిదా యేదో మంజువాణితో తీర్చుకొండి! పిలుస్తాను.

కొండు : (బుర్రవైకెత్తి) అమాంతంగా చంపేస్తావా యేమిటి?

రత్నాం : అయితే పేరుచెప్పండి.

కొండు : చెప్పకపోతే యేం చేస్తావు?

రత్నాం : మంజువాణ్ణి పిలుస్తాను.

కొండు : నువ్వు కాక నేకాదంటే చెబుతానుకాని, కోరి లభించిన ధనం కాళ్లని తన్నుకుపోవడమే?

రత్నాం : పేరు! పేరు!

కొండు : అయితే విను (పాడుంపల్లి) అక్కాభత్తుడు!

రత్నాం : కంసాలాడి శ్రీరంగసీతులన్నీ వొట్టివేనా?

కొండు : మరేవిటనుకున్నావు! లోకమంతా అంతే. నీలాంటి ధనవొల్లని వెర్రెకుట్టె ఎక్కడో వుంటాడు; నామాట విను.

రత్నాం : ముందు నామాట వింటే... ఆ తరువాత నీ మాట ఆలోచిస్తాను.

కొండు : నీ చిత్తం నువ్వేమి చెబితే అది చేస్తాను.

రత్నాం : యీ గదిలోకి యలా వచ్చావో చెప్పు.

కొండు : యేకవచనం ప్రయోగిస్తున్నా వేమిటి?... యక్ష ప్రశ్నలు అడుగుతున్నావు. నావంటి మంత్రవేత్తకి తలుపులూ గోడలూ ఒక అడ్డా!

రత్నాం : అయితే, ఆ మంత్రంవల్లే పైకి దాటు. యీ జాడీ వైనపెట్టించి పైనుండి తాళం వేస్తాను.

కొండు : గదిలో ప్రవేశించడానికి యేం బ్రహ్మవిద్య కావాలి? మారుతాళంపెట్టి తీశాను.

రత్నాం : ఏ మనిషి నీకు సాయం చేసింది ?

కొండు : నాకొకరి సాయంకూడా కావాలా ?

రత్నాం : పేరు ?

కొండు : చెప్పకపోతే ?

రత్నాం : పట్టి అప్పచెనతాం !

కొండు : పట్టి అప్పచెప్పితే ప్రాణాత్మాగం చేస్తాను. బ్రహ్మ
హత్య నిన్ను చుట్టి చుట్టి శేషువులా చుట్టుకుంటుంది.

రత్నాం : అయితే చెప్పినమాటకే జవాబు చెప్పండి.

కొండు : పేరు కేంవుంది (పొడుంపల్లి) అంకి !

రత్నాం : అబద్ధం !

కొండు : అయితే...పైడి !

రత్నాం : అబద్ధం !

కొండు : యెరిగి నన్నెందు కడుగుతావా ?

రత్నాం : బ్రాహ్మణికుండే నీతి నీకు లేకపోయినా, దొంగకి
వుండవలసిన నీతైనా నీకు వున్నందుకు అలరుతున్నాను.

కొండు : అయితే బ్రాహ్మణుని దయదల్చి ప్రాణాల్లో వాదిలి
వేస్తారా యేమిటీ! నువ్వు ధర్మాశురాలివి ! యీ పుణ్యం
కట్టుకుంటే, స్వర్గం యెదురుగా వస్తుంది ! కొంచెం ఆసరా
ఇయ్యి. జాడీలోంచి పైకివచ్చి యీ దొంగముండా బొడ్డె
కలబాధ వొడుల్చుకుంటాను.

రత్నాం : శిఖా, యజ్ఞోపవీతం యిక్కడ సమర్పించి మరీ పైకి
రావాలి.

కొండు : అదేవిటది ?

రత్నాం : అలా నిలుచుండండి, చెబుతాను! (వర్గరహితం)
ముందు, జంఘం, దర్భముడి వుంగరం యిలా ఇచ్చెయ్యి.

కొండు : (జంఘం తీసిచెచ్చి) యిదిగో జంఘం పోన దాఖలు
చేసుకో! బ్రాహ్మణుడన్నవాడికి ప్రాణసమానమైన ధనం
యిదే! అది నీవీలుచేశాను. అంతటితో వాదిలివేయి.

రత్నాం : వుంగరం యిలా ఇయ్యి.

కొండు : నువ్వు నీతిమంతురాలవనిపేరుపడ్డవు. బ్రాహ్మణద్రవ్యం
అపహరిస్తావా? “అవిషం విషమిత్యాహుః బ్రహ్మర్ష్యం
విష ముచ్యతే” అని నెయ్యినోళ్ళతో శాస్త్రకారుడు
చెప్పాడు. చదువుకున్న బ్రాహ్మణ్ణి కొంచెం చెయి తడిచేస్తా
వేమోఅని ఆశపడితే అసలుకే మోసం తెస్తున్నావేమిటి ?

రత్నాం : అధిక ప్రసంగం ఆలస్యానికి హేతువ! మన మాటలు
విని ఎవరయ్యావో సేగుట్టుబట్టబయలువుతుంది, ..వుంగరం!

కొండు : కానియ్యి! నా వేలువుంగరం నీ మృదువైన వేలు
అలంకరిస్తే కృతార్థత చెందుతుంది. (వుంగరం అందిచ్చును.)

రత్నాం : ఆ మాట బాగుంది! (వుంగరం వేలునుంచుకుని) యిక
శిఖ వుండిపోయింది. (తిలవంచి ఒక నిమిషం కదలకుండా వుండి
మొలగించి కత్తెరతీసి చూపించును.)

కొండు : (జాస్త్ర వేలేపట్టుకుని) సిగకే తాళంపట్టావా? అది
మాత్రం వాదిలీయ్. నీకు దానుణ్ణై తిరుగుతాను. యెన్న
డైనా నీ మాట గడువుదాటితే అప్పుడే యీ మర్యాద
చేదువుగాని.

రత్నా : “శుభస్య శీఘ్రం” అన్నాడు.

కొండు : కేశఖండన వుత్సవానికి చెప్పినట్లు చెప్పుతున్నావు.
యీ మాత్రం గడవవా? ముందు నీకు యెంతో పనికి
వస్తానునుమా !

రత్నాం : అలాఅయితే కొను కొంచం కత్తిరించి వొదిలేస్తాను;
అది మాత్రం తప్పదు !

కొండు : అయితే కానియి !

రత్నాం : (జాత్తు కత్తిరించును.)

కొండు : కొనేమిటి ! మొయ్యా కత్తిరించేశావు.

రత్నాం : వెంట్రుకలకేమిటి ! తరిగినకొద్దీ పెరుగుతాయి.
బలువు తగ్గింది.

కొండు : యీ అవమానంకో నలుగుర్లో యెలా తలెత్తి
తిరగడం ? దాని సిగ్గోసిన సిగపోతేపోయింది. కొంచం
ఆసరా యిచ్చి పైకి లేవదీయ్యి. కాళ్ళు కొంకడ్లు
పోయినాయి.

రత్నాం : మొదట యెలా దిగావు ?

కొండు : తలుపుతాళం రాగానే శరీరానికి యెక్కలేని లాఘవం
వొచ్చి మానుమాన్లులా యెగిరి లోపలికి జారాను; గాని
వాళ్ళు కొట్టుకుపోయింది !

రత్నాం : రాలేకపోతే అలాగే వుండు.

కొండు : యేం యిలాంటి కాశిన్యం వహించావు ? (అగమలు
చేతబట్టి ఉబకప్రయత్నించగా బాడీ పగిలి కొండుభట్టు పెంజులకుధ్య
మాలబడును.) చంపావు! (రత్నాంగి కొంత కనికరముతో లేవదీయును.)

కొండు : వాళ్ళంతా గాయాలు తగిలాయగాని, నీ కరస్పర్శ తగలగానే అమృత నిష్కందనంలాగ... (తుంటూ తలుపు వేపు నడుచును. తెలుపుదగ్గర నిలచి ధనంవేపు చూసి) ధనం కాళ్ళ తన్నుకుపోతున్నావు. లేక నానో వొంతుకూడ్డం యిష్టం లేదుగాబోలు. నాచుట్టుకు కొత్తనీరూ పాలనీరూకూడా యేకంగా కొట్టుకుపోయినాయి. నా వుంగరం దొబ్బినందుకు లేదా దేవుడు ? (అంటూ తలుపు గడియను తీసును.)

రత్నాం : (తానుకూడా తలుపుదగ్గరికి వెళ్ళి తలుపు తానే వేస్తూ) నిన్ను ఒక్కణ్ణి పెకివాదిలి, నే గదిలో వున్నానంటే పైని గొళ్ళేం వేసి కొంపకగ్గిపెట్టగలవు. కనక నిన్ను వీధిలోకి సాగనంపి వీధితిలుపు ఘడియవేస్తాను (గదిపైన గొళ్ళేంవేసి కొండుభొట్టుతో వైశివేస్తును.)

(బోనిపెట్టి తలుపుయెత్తి కోనుటి రంగన్న పెట్టి వైకివచ్చి సరుకులు పరీక్షించి, అందులోంచి వుంగరాలుతీసి చేతినిపెట్టుకుని కొన్ని కానులు మొలను దోపుకొనును. యింతలో రత్నాంగి కాళ్ళ చప్పుడవును. పెట్టి మంచంమీద పడుకుని దుప్పటి తీసి కప్పకొనును.)

రత్నాం : (తలుపుతీసి గదిలో ప్రవేశించి సరుకులవేపు చూసి కానులు పోగుచేసి) యేమిటీచిత్రం! కానులు సగానికి సగం తగ్గి పోయినాయి ? (నిలుచుని నాలుగుపైపులా చూసును. మంచంమీద పునిషి వుండడం చూసి గతుక్కునుని రెండడుగులు వెనక్కువేసి అంజనేయ దండకం పతిస్తూ “శ్రీమన్మహా అంజనీగర్భ సంభూత సద్విహ్మచారీ, కపీంద్రాదివంద్యా కిరీటోజ్వలద్రత్న”))

[రత్నాంగి దుప్పటి ముసుగు తీస్తూంది. గాఢనిద్రలో వున్నట్టు పెట్టి కదలదు. రత్నాంగి బాగా మనిషిని నభికిభిషర్యంతం పరీక్షించి మొల దగ్గర చెయ్యిపెట్టును.]

శెట్టి : (అటొక రత్నాంగి తలపట్టుకుని) దొరికావు మరొక్కను...

చెప్ప! అమ్మవారివా? అనిరమ్మవా? వీడవా? పితామహివా?
ఆ! యేటివాళికం? చెప్ప! శిశిరాశ్రవేళ యిటొస్తావు అటొ
స్తావు...నీకేం! నేనాశ్శకవా! పరాశ్శకవా, వోలమ్మ!
యిదియేవూరు! యేలోకం! నాకొంపలో నాపక్కమీది
నేను పల్లక పడుకున్న ముండావాణ్ణి, అమూంతింకా యేటి
తెచ్చి యిక్కడపడేసి నావుగదా! గుండెలు బద్దలయి
నవ్వనా! రామసానీ! నీకేటి కావాల? ఒక్కమీట
చెప్ప! యేటపోతు కావాలా? నీరూపంచూస్తే నాకుభయం
వేస్తున్నాది. కళ్లు మూసుకున్నాను. తల్లీ! రక్షించు!

రత్నాం : చదవవలన్ని పాఠఁవంతా అయిందా, యింకా
వుందా?

శెట్టి : అయితే మనిషివే? యెవరమ్మా నువ్వు! చెస్సా నా
యిల్లు చేర్చు తల్లీ! మావాళ్లు బెంగపెట్టుకుంటారు—
రత్నాంగివా? అయితే బతికాను. (నొంపిక్కలా పుకరించి)
యిది రామసానీ చీకటిగది కాదుగదా? పితాచమై వీక్కు
తింటూంది! నన్ను తెచ్చి పడేసినట్టే నిన్ను తెచ్చి పడే
సిందా యేమిటి? యిక్కడుంటే మన్ని చంపేసి పోగలదు!
రా! డైకిపోయి మంత్రగాడి కాళ్ళట్టుకుని వ్రాణం బచా
యించుకుందాం!

రత్నాం : తల వొదిలెయి!

శెట్టి : చూశావా నా సేతులు యెలా గజగజ వోణుకు

తున్నాయో? భయంచేత వళ్ళు కంపం పట్టుకుంది. ...
నావశవాఁ, చేతులు వొడల్లానికి.

(రత్నాంగి పెండ్లిలోకి మొలవగకి చెయ్యి పోనిచ్చును.)

శైట్టి : సెయ్యిమాత్రం మొలలోకి వెళనీయకు. దోపిడే?
సానిబుద్ధి పోతుందా? పిశాచం పీక్కుంటూవుంటే సర
సానికే యీలా?

రత్నాం : వేళాకోళం మాని మొలనున్న కాసులు అక్కడ
పెట్టు.

శైట్టి : యీవాళకం శైట్టిదగ్గర పనికిరాదు. (తేచి నిలబడి రత్నాంగిని
దూకి తోసి తిలుపువేపు జరుగును.)

రత్నాం : దొంగ! దొంగ! మంజువాణీ (అని కేక వేసును)

శైట్టి : నేనేం యెట్టికుట్టి బాపనాణ్ణునుకున్నావా యేమిటి?
పిలుపు! నీయిష్టంవచ్చినవాళ్ళని పిలుపు. నాకు భయమను
కున్నావా (పెద్ద గొంతుతో) నన్ను యీ సీకటిగదిలోకి పిలిచి
యీబ గారం మనం పంచు. దొబ్బుదామంటే నే నొప్పు
తానా? నీక్కావలిస్తే నువ్వుదొబ్బు. పోలీస్‌లో పట్టుకున్న
ప్పుడు నువ్వెట్లుతావా? రామసాని దెయ్యమై పీక పిసికితే
నీడబ్బుడ్లుతాదా? (తిలుపు దగ్గరకి దాసీలు, మంజువాణీ, సరహరి
రావుగారు వచ్చి తట్టుకురు.)

శైట్టి : నాయెత్తుధనంపోస్తే ఇలాంటి దొంగపని నేనుచెయ్యను.
యింత దోహవాఁ! పాపము బద్దలై ఆకాశమంత పిడుగు
నెత్తిమీదపడదా! నాచెయ్యి వొదిలెయి, తిలుపుతీసి నీ
భవిష్యం సలుగురి యడటా తీస్తాను.

రత్నాం : చేతులు పట్టువొదట్లు ! యేంచెయ్యను ?

నరహరి : (తలుపుమీద చేయి వేసి) యెవల్లోపల ?

రత్నాం : శెట్టి.

మంజు : శెట్టా, యెలా వచ్చాడు ?

శెట్టి : శెట్టి, యెలావచ్చాడా ? రత్నం రమ్మని ప్రాణ తింటే వచ్చాను ! బంగారం నాకెంతేసి ఖరీదుకటాలి రమ్మంటే వచ్చాను. దొంగపని చెయ్యమంటే నేనొడబడతానా ? రామరాని సొమ్ము ఒక్క చిల్లికాను ముట్టుకుంటే పిశాచై పీక పిసగదా ? (తలుపుతమకు పైకిపోవడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉన్నా)

రత్నాం : పట్టుకొండి ! మొల్లో కాసులు ముడుచుకు పోతున్నాడు ! అవిగో, వుంగరాలతో పాటు...

శెట్టి : యేటిమనిసి యికారం, (రత్నాంగిమీదికి వంగి మొహంపెట్టి మొహంపెట్టి) నేం దొంగనా ? నువ్వు దొంగవా ? మా యింటా వంటా ఆ మాటలేదు. ఆ మాట మళ్ళీ అన్నావంటే చాలాదూరం యెళుతుంది. కోవటోళ్ళ ! మాయిల్లంతా బంగారం ! మా వాళ్ళంతా బంగారం !

నరహరి : శెట్టి !

శెట్టి : సిత్తం బాబూ ! పిశాచమంటే నాకు భయం, పోలీస్ సోళ్ళంటే నాకు భయం - మరెవ్వళ్ళకీ లచ్చపెట్టను. (తిరిగి సోగి వెళుతాడు.)

నరహరి : నిలబడు !

శెట్టి : (తెల్లపూతూ) భోగందానియింట్లో ఓక్కనిమిషం నిలబట్టు!
అదంతా బాపనాళ్ళకు చెల్లుతుంది.

నరహరి : (పరిగెత్తు శెట్టి చక్కపట్టుకొని నిలబెట్టి) కానులు, వుంగ
రాలు పెట్టు.

శెట్టి : సెయిముట్టునరసంమాత్రం సెయకండి. మాటొస్తుంది !

నరహరి : యిస్తావా ? యివ్వవా ?

శెట్టి : దోపిడీ !

నరహరి : ఆహా !

శెట్టి : యివ్వకుంటే యేటిసేస్తావు ?

నరహరి : పిలకూడదీస్తాను.

శెట్టి : గవస మెంటు బావుటా యెగురుతుండగా యెవడు
పిలకట్టుకునేవాడు ?

నరహరి : యిదుగో నేను (అని పిలకట్టుకుని వంచుచు.)

శెట్టి : బాబ్బాబు ! మీ మాట కెప్పుడయినా కోవటోడు
అడ్లు సెప్పతాడా ? మీ శలవు ! బాపనోరికే బంగారం
యిచ్చుకుంటే పుణ్యం కదా ! పితాళ్ళు స్వర్గానికి పోరా ?
ముండకాసులు మళ్ళీ ఆర్జించుకుంటాను; పుచ్చుకొండి !
(కానులు పుచ్చుకుని నరహరిని జుట్టు వదిలివేయును.)

నరహరి : దెబ్బకు దెయ్యం వెరుస్తుంది.

శెట్టి : బాబు ! దెయ్యమంటే నాకు వొల్లమాల్సిభయం !
మరొక్కెయ్యం డి;య్యాకొంపలోంచివాటిపోతేటతుకుతాను.
(గడపదిగుతుండగా)

రత్నాం : వుంగరాలో ?

నరహరి : వుంగరాలిచ్చి మరీ నెళ్ళు !

శెట్టి : మీ శలవు ! మీ శలవు కడ్డా ? (వుంగరాలు తీస్తూ రింగడు
గులు ముందుకేసి పరిగెత్తి పారిపోవును.)

(తెర)

అష్టమరంగము

(అక్కాభక్తుడి దుకాణం : అక్కాభక్తుడు, రామ్మూర్తి ప్రవేశించును.)

అక్కా : ఇక 'రామ్మూర్తి' అని పిలవకూడదు 'రామ్మూర్తి
పంతులుగారు' అని పిలవాలి.

రామ : యేదో పెద్ద ఉద్యోగాలు అయినప్పుడుగదా అలా
పిలవడం !

అక్కా : అందాకా మామూలుగా పిలవొచ్చునా ?

రామ : యేం చదువు ? యేం ఉద్యోగాలు ?

అక్కా : యే, ఆలా అంటున్నారు ?

రామ : మాతండ్రి సంగతి బాగుందికాదు, ఆయనకి మంచి
న్నే హితులయినీ మీలాంటివాళ్ళు కూడదని చెప్పరు.

అక్కా : ఆయన యే కూడనినీ చెయ్యలేదే ! యేదో
ఉపాయంవల్ల పదిరాళ్ళ సొమ్ము ఆర్జించుకుని సంసారం
గడుపుకుంటున్నాడు !

రామ : ఎవడో జోశంగిరాజును యీవేళ యింట్లో దింపి
పార్వతిని వాడికి ఉపచారం చెయ్యమని అప్పచెప్పాడు.
యీ దౌర్జన్యం చూశారా ?

అక్కా : “భార్య రూపవతీశతృః” అన్నాడు. మొగుడున్న
పెళ్ళిమే సొగసుగావుంటే పయివాళ్ళు కన్నేస్తారుగదా,
భాయిదా లేకుంటే సొగసైన వితంతు చెడిపోవడమనగా
యెంతసేపు ?

రామ : మా తండ్రికి అలా గడ్డిపెట్టాదా ?

అక్కా : మీ తండ్రికి గడ్డిపెడితే గడ్డయ్యేది, గట్టయ్యేది
నావుగా తినేస్తాడు. అయినా, ఆయన ప్రతిబంధకం
మీ ప్రయత్నానికి అడ్డవుతుందా యేమిటి ? పెళ్ళిమూర్తం
యెప్పుడండి ?

రామ : ఎవరి పెళ్ళిండి ?

అక్కా : ఎవరి పెళ్ళిచుకున్నారు ?

రామ : నా పెళ్ళి.

అక్కా : ఆ మాట ! మీ పెళ్ళి ! పార్వతమ్మ పెళ్ళిన్నీ !

రామ : (స్వహాసం) యెవరు చెప్పారేమిటి ?

అక్కా : యెవరూ చెప్పలేదు మీ మాటలవల్లా
మీ చర్య వల్లా ఊహించాను. మరేం భయపడకండి,
అది మహామంచిసని మీ తండ్రి ఆదాలోవుంటే రత్నం
లాంటిపిల్ల చెడిపోతుంది. యీమాట పొక్కలోగా
శీఘ్రంగా కానియ్యండి. నాచేతనయి సహాయంచేస్తాను.

రామ : నిజంగాను ?

అక్కా : లింగంనాక్షి !

రామ : అయితే మా గురువు గిరీశంగార్ని తీసుకొస్తాను !

(తె ర)

న వ మ ర ం గ ము

(మంజువాణి ఇల్లు. ఒక బల్లచుట్టూ కున్నాయి. బల్లమీద గళాసుకుని విప్పివీసా; మంజువాణి మంచంమీదను, త్రివిక్రమరావు పంతులు యాదీ చెయ్యరుమీద మితిమీరి పడివుంచును.)

కొండు : (చప్పుకు కాకుండా బొటకన వేళ్ళమీద నడచివచ్చి త్రివిక్రమ రావును కదిపి చూచును. తెలివిరాదు. ఆశ్చర్యం) జేబులో యేముందో. (చెయి జేబులో జొరపి... మనీపర్స తీసి... విప్పిచూచి) దీనిలో పెద్దకాసులు చాలా వున్నాయి. యివి వీరికి దక్కేవికావు. వినాహకార్యం కింద వినియోగపరిస్తే కొంత వ్రణ్యం అయ్యా వీడికి దక్కుతుంది. రెండు కాసులు మంజువాణికి యిచ్చేటందుకు యిందులోవుంచి యింకో మళ్ళీ జేబులో పడేస్తాను. కడంవి కాకితం పొట్లాంకట్టి కందులజాడీలో లోతుగా కప్పివేస్తాను (నిష్క్రమించును.)

త్రివిక్రమ : (నిద్రలో కాలు చాచగా సారాబుడ్డి నేల పడి చచ్చివున్నాడు. అంతట ఉలికిపడి లేచి మరిమోక గళాసు పుచ్చుకుని) దీనికి డబ్బిచ్చి పెట్టదాం ! (జేబులో మనీపర్స తీసిజూచి నిష్క్రమించును.)
ఆ! రెండేనా వున్నాయి, కడంవి యెవరు దొబ్బారు? అది

మంచమీద వొళ్ళెరక్క- పడేవున్నది ! లేక నేను ఖర్చు పెట్టాన ! లేకుంటే నా నౌఖస్తు యెవరయినా చెబాయిం చేశారా ?..... యీ రెండుకాసులూ దీనికి యిచ్చేస్తే యింటికిజేలే సాధనమేమిటో ? ఒకటే సాధనం కనబడుతుంది శాస్తుల్లు యింట్లోదాని శిగగోస్తి పాత్ర సామాను వొదిలివేసి సన్నంగా నలుగురుం జారిపోయి తెల్లారగల్గ రెయిలులో విశాఖపట్నం జేరుకుంటే అక్కడ రుణం చేసుకోవచ్చును. ఎవడూ మేలుకుండలేదుగదా ? (తలుపు మెల్లగాతీసి వెళ్ళిపోవును)

(తె ర)

కొండు భట్టియమ్మ

తృతీయాంకము

ప్రథమరంగము

[కేశవరాయుడిగారి చనువుది: కేశవరాయుడుగారు; దివాన్ బహద్దర్ రాజారాంగారు ప్రవేశించును.]

కేశవ : బహుకాలానికి 'దయచేయండి !

రాజా : రిటయిరయ్యి వాళ్ళం కామండి, (బతుకుయొక్క సాయంకాలంలో దేవుడికి దేశానికి నాఖరీ చెయ్యవలెననే అభిలాషకలిగి దైవారాధనా, గ్రంథకాలక్షేపం కాలం వెళ్లబుచ్చుచున్నాను. భగవద్గీతాచార్యులవారి వ్యాఖ్యాన సహితంగా ఆంధ్రీకరించినానుకద ! ఇచ్చిడు ఉపనిషత్ భాష్యం తెనిగిస్తున్నాను. నాస్తికం ఇంగ్లీషు చదువుకున్న మనవారిలో యెక్కువగుచున్నది. పెద్దలు చిన్నలకూడా అప్పటి విహీకములందు మగ్గుడుత్తులయి పుండడమేకాని, “వాట్ యేమ్ ఏ” “కోహం; నే నెవడను” నా దేవుని యడల నా యడల నా తోటిపాటి జంతువులయడల నా డ్యూటీ యేమిటి, “వేర్ య్యామై డ్రిఫింగ్” నే నేలోప జూతున్నాను? అనే తలంపులు యేమి పాపమోకాని బుర్రలో జొరబడవు. ఆస్తికులయిన తాము ప్రధానోపాధ్యాయులై యుండుటను ఈపట్నమున బాలుకు మాత్రము యితర వ్షేములవారివలె కాక బుద్ధివంతులుగానున్నారు.

కేశవ : దయచేతి నన్ను పొగడుచున్నారాని నేను యంతటి వాడను, నే చేసే పననగా యెంతటిది ?

రాజా : మీవంటి సత్పురుషులకు వినయము సదాభూషణ మయ్యే వుండును. దేశమునముందునుండియున్న పాపచింతా, ఆంధ్రేయ విద్యులవలన కలిగిన నాస్తికతా అనే మహా మిసిసిపి, మిసోరి ప్రవాహములకు బ్రహ్మసమాజమతమనేది పెద్ద ఆనకట్టువలె ఆచరిస్తున్నది. బ్రహ్మసమాజము లోకములోనుండు మహిము లన్నిటికన్నా కేశవలో; సవ బయిపదే అయిననూ లోకమున అవస్తా భేదము, రుచిభేదము కలిగివుండుటచేత ఏజాయమనుష్యులకు ఆజాయను జ్ఞానోత్పత్తి, ధర్మోపదేశమూ చేయడము విధి గనుక తాము తక్కుమును బట్టి సూటిగాపోవు బుద్ధులకు బ్రహ్మమతోపదేశము చేయుచున్నారు. నే నంటిరో, హిందూమత గ్రంథములలో పురాణాదులు కేవల స్త్రీ పామరజన బోధక ప్రయోజనములుగా తెలిపించి పాశ్చాత్యులు గూడా వేయినోళ్ళ బాగడు భగవద్గీతాది మహా గ్రంథముల సాహాయ్యమున ఆర్యమతమునకు చిరకాల మావరించిన త్రుప్పును గడగి ఆచార్య నిర్దిష్టకర్మ, వేదాంత మార్గములను చదువరుల కంటికింపుగ గనపర్చు పయన్నిస్తు న్నాను.

కేశవ : యేరీతినయినా నాస్తికతా పాపము యడల భీతి, పుణ్యముయడల ఆసక్తి కలుగచెయ్యడం యిప్పుడు మన దేశములో అత్యావశ్యకము లయినప్పటి మన వాళ్ళ అవివేకానికి మేర లేకుండా వున్నది.

రాజా : పార్లమెంట్ మీ ! యేదో వక తరహా అంటే ఇంచుక నేను తమ అభిప్రాయముతో భేదించవలసి వస్తుంది. మీమించ

వలయును. యే రీతినైనా ఆస్తికత అంటే ... యిదిగో
 ఛండాలుడు, యెనువోతును వేట చేసి మరిడమ్మకు పూజ
 చేస్తాడు. మనమునూ అట్టుల చేయగలమా? సంఘములో
 పై అతస్తులవార మైన మనము కేషనల్ రెలిజను కలిగి
 వుండవలెను. అట్టిమతము క్రమక్రమంగా క్రిందివారికి
 దిగును... సవబునే నేను పూజిస్తాను. ధిమీసఫిష్టు
 మతిమువలె పేడా బెల్లం కలిపి మనవాళ్ళు సంతోషించ
 డము కొరకు ప్రతి పెగ్రిమెన్రివాతకు సందర్భార్థము
 కల్పించడమూ, ప్రతి అవకలివక ఆచారముకు రహస్య
 సవబులు, గుణములు కల్పించడము... యేమంటారు?
 తాము అట్టి పెగ్రిమాయలు నమ్మజాలరే!

కేశవ : నిజమే !

రాజా : అట్టి ప్రపర్తన కలవారితో రాజీలెల్లను యెట్లుపాటించ
 తిరమనవలయును? మత సంబంధమయి అతిక్రిత ఆచర
 ణలో మనవాకీటలోనే కొండంత యిన్ కాన్ స్టెన్సీవున్నది.
 చూడండి, నాయుడుగారూ! మన మాధవయ్యగారున్నారు.
 వా యోగ్యత. ఆంధ్రపాండిత్యమూ, కవితా సామర్థ్యము
 మన దేశమునకెల్ల సలంకార భూషితములయి యున్నవే.
 వారు బ్రహ్మసమాజ మతిము నెన్నాళనుండియో వలం
 బించి ఆ మతిమునకు, మొనగాండ్లయి వున్నారు. విధవా
 వివాహములు ఆచరించవలసి వచ్చినప్పుడు, రీజన్ కాగిన
 వారు బ్రహ్మసమాజముయొక్క మార్గము వదిలి హిందూ
 శాస్త్రప్రకారం ఆచరిస్తారు. అది యేమనవచ్చును?

కేశవ : నిజమే ! గాని మాధవయ్యగారు సవబుమారిన పని చేసిననూ మళ్లించడము శక్యమునాదు కాని, తాము విధవా వివాహమునకు ఫర్ గాని, యెగి నెట్టుగాని వున్నట్టు కానరాదు! తనవంటి పండితులు ఆ రిఫారం విషయమయి చర్చించి యేదోవక నిశ్చయమును తీసుకువుండకపోతే...

రాజా : అన్ని సనులు అందరూ చెయ్యడము శక్యమా? మత సంస్కారము, అందులో సంబంధించిన గ్రంథరచనా, నా బ్రతుకుకు విధానములుగా నిర్ణయించుకు వున్నాను. చేయవలసిన పనులు లోకములో మెండుకలవు. చేయచేగనిన పని శాయశక్తుల జేయనగు. అందు విద్య అన్య వ్యాపార నిరోధి; జలస్ వైఫ్ ! ప్రస్తావన వశాత్తూ విధవా వివాహముల మాట అంటేనిగాక, ఆ భారముగూడా వహించుటకు నా భుజములకు వై శాల్యము చాలదు. మాధవయ్యగారూ, తమలాంటివారూ పట్టియుండగా న్నారిఫార్ముకు మరియొకరి సహాయ్య మావశ్యకము కాదు. గాని నా మనసునకు కలిగిన సందేహము నివారించుకో జాలక, మాధవయ్యగారి మతిమునకు ఆచరణకుగల వైరుధ్యము తాము సమన్వయించ గలుగుదురని అడిగితిని.

కేశవ : రాత్రిబయళ్ళు నేనిదే ఆలోచించుతాను. వారు వినరు; యేమిచెయ్యను. నేకూడా మొరల్ క రేజ్ లేనివాడిలా లోకానికి కష్టపడుతున్నాను. నాశత్రువులు నన్ను తిరుచుగా వెక్కిరిస్తూవుంటారు.

రాజా : మాధవయ్యగారు గొప్ప గ్రంథకర్తలు, సంఘ సంస్కార నిర్వాహకులు; వారికి మనమందరము పూజ

చేయవలసినదే! వారి పేరట చంద్రకాంత శిలావ్రతిను నకటి నిలవనగు; గాని తప్పుత్రోవను మనల నీడుచుపోయి హాస్యాస్పదులనుగా చేసినప్పుడు నేంఁగున నేమిచేతును? పెళ్లిచేసుకొనే కుర్రవాడు బ్రహ్మచరమాజ ము స్తుడైనప్పుడు సమాజ మందిరములో సమాజ పద్ధతి ప్రకారం పెళ్లి చేయించుదును. మాధవయ్యగారేమి చేయుదును?

కేశవ : తను రిచ్చిస సలహా బాగావున్నది. సంఘసంస్కార సమాజమువారము చాలామందంతా బ్రహ్మచరమాజము వారమే! మేము నలుగురమూ కలిసి సూ మతప్రకారం వివాహము చెయ్యడముకు నిశ్చయిస్తే మిగిలిన ముచ్చ కాయ ముగ్గురూ యేమి చెయ్యగలరు? అందులో మా స్కూలు కుర్రవాళ్ళు మా పక్షము వుంటారుకదా! ఓట్లు మెజారిటీ యే మీటింగులోనఁగునా మీకే వస్తుంది! యిటుపైని మా నమ్మకముల ననుసరించి పనిచేసి చూస్తాము. థేక్యూ వెరీ మచ్ ఫర్ ది ఎడ్వైస్!

రాజా : నేను ఎడ్వైసును యివ్వలేదు. ఇవ్వజాలినంతటి వాడిని కాను. రిఫారముపయ్యమై నేను తమని ఎడ్వైసు యేల? ఈ హంశము మన ప్రశంగములో ఉపమానముగా తెచ్చినాను. దీని మాటకేమి, తాము సనబు ప్రకారం నడిచేటప్పుడు లోకం అంతా మీపట్లవుంటారు. మనం అనుకుంటూవున్న ప్రస్తావన రెలిజన్ రేషనల్ గా వుండకుంటే అన్య మతస్తులయొక్క, నాస్తికయొక్క థోకాకు నిలవగలదా?

కేశవ : అవును.

రాజా : నేను యిప్పుడు తమ దర్శనానికి రావడము కారణ మేమిటంటే, తమతో ముచ్చటించడమనే సంశోష మలా వుండగా, ఆదివారం రోజున మా తోటలో నలుగురు శ్రేష్ఠులకి టీపార్టీ యిస్తాను. ఆహూయము చేయుటకు వచ్చితిని.

కేశవ : చీటీనాస్తే వస్తానే! నాతోసం యెంతశ్రమ తీసు కున్నారు!

రాజా : తామును చూడడపు ఆనందమో, తమతో ముచ్చ టించుటవలన గలుగు జ్ఞానోత్పత్తియో? గుడ్ బై! (షేక్ షాండ్స్ చేసుకొందురు.)

కేశవ : గుడ్ బై!

(తర)

ద్వితీయ రంగము

(దివాన్ బహద్దర్ రాజారాంగారి కి చేరినది : రాజారాంగారు, గంగాధరశాస్త్రి ప్రవేశించుచు.)

రాజారాం : ఈ పటుపటాంగములో యెవరు గెలుస్తారంటారు?

శాస్త్రి : తాము దివాన్ బహద్దర్లు; మాధవ అయ్యగారు రావులబాద్దర్లు. ఇద్దరి తారతమ్యము కంపెనీవారు యెంచే వుంచారు. తాము శాస్త్రీకనాములగు మంత్రులు. మాధ వయ్యగారిది వైదీకపురస్తా. అందులో వేగినాటి సన్యాసం.

ఆయనకు దేశాన్నిపట్టి అబ్బించి. గ్రంథాలయితే చాలా రాశారు.

రాజా : పండితులయిన మీరూ అలా అనడం ఆశ్చర్యముగా నున్నది. పట్టకథలు, పిచికకథలు, తిట్లూగ్ర ధములుంటారో ఇంగ్లీషులో సోలిడ్ బుక్ అంటారే, అనగా ఉద్దృఢము ! అది మనము వ్రాస్తూన్నాము. మనభగవద్గీత ఆంధ్రభాషకు వ్రజకీరీటమని పేరుపెట్టాడు వ్రాశాడు శైలిభేదం చూశారా ? మాధవయ్యగారి వ్రాత ఊక ! పేలపిండి ! మాశైలి అలంకార భూయిష్టమే యుండును. వాక్యముల నడక సంగీత గమనము ననుకరించును. పామర జనులకు ఉత్కృష్ట వస్తుగుణ గ్రహణం వుండదు; మన గ్రంథములు యెంతసాగనుగా నచ్చొత్తించినను కొనువారు గానరాదు. జమీందార్లు తమ యుద్యోగస్తుల మేలుకోరి కాపీ లభిక ముగాగొని, తాము వారికి పంచిపెట్టిన జమీందారీలు బాగగును. దేశములో జ్ఞానాభివృద్ధికి మార్గమగును. ఒక మారు వెళ్లి ఉద్యోగావస్థలో పూర్వపరిచితులయినవారిని చూడవలె. యెక్కడయినా మంచి సస్థానంలో దివాన్లరీకి కుదురుకుంటే కాని, అధికారంచేసే అలవాటుపోయి యేమీ తోచకుండా వున్నది.

గంగా : ప్రజలకి ఆ అదృష్టంపట్టాలికదా !

రాజా : దివాన్లరీచేస్తే చెన్నపట్టపువకీళ్ళతో పలుకుబడికూడా వుంటుంది. కొన్నిలు మెంబరుపనికి సహాయభూతంగా వుంటారు. యీ జిల్లాలోనే కొంచెం ప్రజలని రంజింప

చెయ్యడానికి సంఘసంస్కారంలో మనం కూడా వేలు పెట్టి
తేనేకాని, యిక్కడివాళ్ళు మనకు వోల్లు యివ్వరు.

(ప్రవేశం నౌఖరు)

నౌఖరు : గిరీశం పంతులుగారు వచ్చారు.

రాజా : రమ్మను ! (సంగీతకాత్రితో) ఇతడు నా బాల్య
స్నేహితులయిన యుగంధర రావు పంతులుగారి కొడుకు.
చిన్న నాటినుంచి యెరుగుదును. బి. ఎ. ప్యాసు అయినాడు.
తండ్రి ఆర్థిం చిన ధనం పెట్టి బ్రతుకుతున్నాడు. ఇతనిని సంఘ
సంస్కారమువారు కెత్తాను అంటారు. సాహసోదార్యాలుగల
మనిషి. కొటివిద్యలున్నాయి. నాటకాలాడుతాడు. పాడు
తాడు. గారిడీ కెత్తాడు. దొర్లకి ఇతనం కేసరదా. తండ్రి చేసిన
మొదటి వినాహంభార్య పోయింది. పిల్లలు లేరు. తిరిగి వినా
హం లేదు చేసుకుంటే మరెవరయినా పిల్లలు చచ్చుతున్నారు.
అర్ధరాత్రివేళ యెలువైపున పిలిచినా రెండు వేలమంది వెనుక
కూడుతారు. గుణయోగ్యతలున్నవిగాని. కొంచెం పెద్దపిన్న
తారతమ్యంమరిచి హాస్యం సంగం మాట్లాడుతాడు. తుంటరి
... అతను వచ్చేసరికి పుస్తకం చదువుతూ వుండాము.
“భీష్మాత్ వారిః పవతే భీష్మదేతి సూర్యః భీష్మాదగ్ని
శృండుశ్చ”

గిరీశం : (ప్రవేశించి) ఆ స్వరాన్ని యెందుకు సాగదీస్తున్నారు.
శాస్త్రుల్లు రిచేత చదివించండి. మీరు అర్థం వ్రాయండి.

రాజా : (మెల్లిగా) డామిట్ ! అప్పుడే ఆరంభించాడు ! బి. ఏ.,

ఆభావలో ప్యాసువనాడు. మా వాడికి సంస్కృతంలోనుంచి ప్రవేశం వుందండి. తండ్రి ఉపనిషత్తులుకూడా చెప్పించాడు.

గిరీశం : మా గ్రామములో ఒక కోమటుండేవాడు. ఆయన పురుషసూక్తం పారాయణచేస్తూ వుంటే నూతులో కప్పలు బుర్ర పై కెత్తి అరచేవి.

గంగా : మండూకపుత్రం ! వేదంలో స్వరంకూడా వుంది.

గిరీ : బ్రాహ్మలు సోమపానంచేసి వేదపారాయణచేస్తే తొలకరి కప్పల అఃపులా వుంటుందని రుగ్వేదంలో ఉ.మానం కల్పించారు. తొలకరివాన కురిసినతరవాత రాక్షసేళ కప్పలు మేళంగట్టి తరహాతరహాలుగా గానం చేస్తూవుంటే అది వాక ఆనందంగా వుంటుంది !

రాజా : సీరియస్ సబ్జెక్టులోనయినా హాస్యం విడినాడజాలవు గదా రావుజీ !

గిరీ : మామగారు! గుడ్లగూబలా గాంభీర్యంగా కూర్చుంటాను; యేం శలవు ?

రాజా : ఉపనిషద్వాక్యము పరిసమాప్తిచేసి మాటాడు కుందాము... శాస్త్రులుగారు ! అబ్బీ ! నువ్వుకూడా విను, నీ బుద్ధిలో ఒరిజినాల్టీ వుంది. “భీష్మాత్ వాతః పవతే” అన్నాడు దేవునికి భయపడి వాయువు వీస్తుంది; సూర్యుడు ఉదయిస్తున్నాడు. అని యీ ప్రకారం చాలామంది తాత్పర్యం చెప్పుతారు. భయమనేది భగవంతునియందు, క్రూర్యం కనపడుస్తుంది. భక్తివల్ల దేవతలు వారి వారి పనులు చేసినారంటే కొంత స్వారస్యంగా వుండును.

మా వాడు (గిరిశంకర చూసి) భయంచేతి చెయ్యగంటు
యేచినీ చెయ్యడు. 'భీ' అనే మాటకు మరియేదన్నా
అర్థం చెప్పితే జాగుంటుంది. యూరోపియనులు వ్రాసిన
డిక్షనరీలు చూడാം.

గంగా : నేనుకూడా యేకాక్షర నిఘంటు చూసి కొన్ని
అర్థాలు మనవిచేసుకుంటాను.

గిరి : నేను, బిజినెస్ అని మామగారు శలవిచ్చాగు గనుక
నేనో కొత్తఅర్థం చెప్పతాను. "మీ"మీద"కా" యెక్కిస్తే
భిక్షాత్రి అవుతుంది. ఆపైని అర్థం బహుసుఖపుగా వస్తుంది.
గాలీ, సూర్యుడు వగయిరాలు ముప్పికొసం గంచారించాస్తా
రని సమన్వయం అవుతుంది. "భిక్షా" అన్నది "భీ" అనే
ధాతువులోనుంచి వచ్చిన పదంకాదు. అది యిండో ఆర్యన్
మాట ! 'వ', 'బ', యొరభేదః అన్న సూత్ర ప్రకారం
యింగ్లీషులో "విష్" అనే మోస్తరుగా తేలింది విష్
అనగా యిచ్చు. ఇచ్చామాత్రం భోజనం. దేహికోసం ముప్పి
అంటే భుక్తికోసం ! "భుక్తి భిక్షమియవే" అని త్యాగ
రాయలు పాడలేదా ? లోకంలోకూడా మనం చూడమా !
గవర్న మెంటువారు యింత భిక్ష పడేస్తేగదా మామగారి
వంట గొప్పగొప్ప ఉద్యోగస్తులు నౌకరీ చేస్తారు.

గంగా : వేదంలో అక్షరాలు మార్చడానికి వీలులేదండి.

గిరి : అర్థము మార్చడానికి వీలుందండీ !

రాజా : శాస్త్రులుగానూ ! మీకు తెలియదండీ. మావాడు
చెప్పింది చాలా సబబుగావుంది. ఈ వేశిక సమాప్తిచేతాం.

శాస్త్రులుగారు మనలోవారే. మనం స్వేచ్ఛగా మాటాడుకోవచ్చును. రావుజీ! నీ హాస్యరసమునకు కొంచెం కళ్ళెంపట్టి ఒక అనిమిషం సీరియస్ గావుంటే చాలా బలైజ్ అవుతును.

గిరీ : మామగారి శైలివు శిరసావహించి గుడ్లగూబనలె బుద్ధిగా కూచుంటాను.

రాజా : యీ విధవావివాహం తాలూకు హికమత్తుయావత్తూ మీ క్లెప్టాంగారి చేతిలోవున్నది గనుక, తూచాను పొకుండా యీవత్తూ పరిసమాప్తి అగుననే సమ్మతము నా కున్నది. నేను నిన్నటిదినం కేళివరావు నాయుడుగారితో మాట్లాడినాను. ఏ ధవయ్యగా రిగవరకు చేయుచున్న శాస్త్రోక్తపద్ధతి వ్రోసి బ్రహ్మసమాజమతప్రకారం యిటువైవిధవా వివాహములు చేయుచుటకు వారిని గట్టిగా వుద్దేశించాను. నీ సహాయంకూడావుంటే పార్వతిమ్మనివాహం మన పట్టణంలో ఫస్టు బ్రహ్మసమాజ విహారాచారంగా వుంటుంది. చేసుకునే కుర్రవాడు బ్రహ్మసమాజ మతస్తుడు గనుక రేషనల్ కన్సమేషన్ అనేది మనము ప్రతిష్టించిన వార మగుదుము.

గిరీ : సందేహము లేమయ్యా అడుగవచ్చునా?

రాజా : అడగకపోతే యెటులను?

గిరీశం : ఇదివరకే వ్యవహారం జరిగిపోతూంది. నలుగురూ ఐకమత్యంగా రిఫారంపని చేసుకుపోతున్నారు. ఇప్పుడు నాయుని లేదీశారు. మాధవయ్యగారికి తానుపట్టిన కుండేటికి మూడేకాళ్లు. ఇప్పుడు మీరు చేసిన దోవాదం

వల్ల నా గుభయులు జుత్తూ జుత్తూ పట్టుకుంటారు. ఈ దేశంలో రిఫారము అమాంతం రా రెండుముక్కలవుతుంది. అదే నా అభిప్రాయం మామగారూ ! శలవియ్యండి !

రాజా : (ఆశ్చర్యంతో) వీడు అసాధ్యస్థిగడం. యితడి సహాయం లేనిదీ పనికిరాదు. మామ అని పిలవడం ఆరంభించాడు. యుగంధురావూ, నేనూ స్కూలులో చదువుకునే రోజులలో అన్నా, తమ్ముడూ అ. పిలుచుకునేవారము. ఎదిగి పిల్లలు గల తండ్రులను మామూ అని పిలిస్తే మనస్సుకు కించిత్తు అనుమానం తలగుతుంది. యిట్లో చనవుగా తిరుగుతాడు వద్దంటే బాగుండదు. ఎంతటివాడికైనా వీడిని చూస్తే సరదా. ప్రపంచం చెడ్డదని వినలేదుగాని, వీడి నాటకాలు, గారిడీ చూడకుండా పిల్లని ఖాయీదా పెట్టాలి. నెడవపిల్లని మాత్రం యీ వూళ్లో వుంచితే మాటదక్కదు అన్నదగ్గరకు పంపించివేతాము.

గిరీ : మామగారు ! యేమిటి ఆలోచిస్తున్నారు ?

రాజా : మరేమీలేదు, మీ నాయినే యీ వ్యవహారంలో ప్రవేశిస్తే నీవు హాస్యాలు అడ్డుమాని సహాయం చేతువు గద !

గిరీ : మా తండ్రి యే వ్యవహారంలో దిగినా ముందూ వెనకా చూడకుండా దిగేవారు. తండ్రిగారు దిగినా నాకు తోచన మాటలు చెప్పనలసినవాడనే.

రాజా : అయితే నీవంటి బుద్ధిగుంతులు సంఘసంస్కారముకు మొనగాళ్లయి వుండిన్నీ బేసవబయిన మార్గాన్న పని

జరుగునూ మనమంతా అస్వమతిస్తులకు హాస్యాస్పదం కావడం నీకు మనస్కరించియున్నదా? పెళ్లాడే కుర్రవాడు బ్రహ్మసమాజ మతస్తుడే నప్పడు హిందూ శాస్త్రోక్తంగా పెళ్ళి చెయ్యడం నీకు యుక్తమనే తోచిందా?

గిరీ : పెళ్ళికూతురిది యేమతిమో ఆలోచించారా?

రాజా : మనలో స్త్రీలు అజానులు; అస్వసంతులున్ను. వాళ్లకి “గతానుగతికోలోఃః” అన్నట్లు ఆచరణేగాని మతమంటూ కలుస్తుందీ? క్రమంగా ఆపిల్ల భర్త మతం అవలంబిస్తుంది; ఇన్ యాంటిసిపేషన్, మనం అందులో చేర్చుచున్నా

గిరీ : కిరస్తానులు, తురకలూ, విధవావివాహం చేసుకుంటే హిందూ సంఘసంస్కారానికి ఎంతలాభమో బ్రహ్మసమాజం వారు చేస్తే అంతేలాభము. యింతకంటే సవరలు, కోదులు, గదబలు మొదలయిన కొండజాతుల ఆచార ప్రకారం వివాహం కొంత వింతగానైనా వుంటుంది. దొరలు సంపాదించడంకద మీకు కావలసినది? కొండ జాతుల ఆచారాలంటే తెల్లవాళ్ళు చెవికోసుకుంటారు. పేషర్లలో వ్రాసినా చదవలేని వుంటుంది

రాజా : (ఆహ్లాదంతో) కర్ణపిశాచివున్న వాళ్ల దగ్గర కాణ్డీలుదాగవు. (ప్రకాశం) ఒక పాయింటు నీవు మరచిపోతున్నావు. హిందూ హిందూ అనేమాట తుడుచిట్టి సంఘసంస్కారమే ముఖ్యముగా ఆలోచించవలసి వుంటుంది. హిందూ అనేమాట చేర్చుగానే మనఉద్యమములలాభము సంకుచితమవుతుంది. రాజకీయ వ్యవహారములలో అన్ని మతముల వారమూ కలు

స్తున్నామా లేదా? యశావంతవంతులైన విశంతువులబ్రతుకు సుఖరహితము కాకుండా వుండడము సంఘ సంస్కారము యొక్క ముఖ్యద్దేశముగదా. యేమితిసకారణము జేసేమి? వారలు పెండ్లి చేసుకుని సుఖించుట, సంఘ సంస్కారము కాదా? బ్రహ్మసమాజ మతిముకూడా హిందూమతము లలో నొకటని నా అభిప్రాయము. పుత్రప్రాయుడవు, కావలసినవాడవూగనుక, నీ ఆసరామీద కించిత్తు సంఘసంస్కార రూపకమైన లోకోపకారంలో దిగి తలచితిని. నీ నోడ్యుడడముకు యిష్టము లేనియెడల యింతటితో విరమిస్తాను.

గిరీ : (అస్మితం) బాణం గురిదాడింది. మిగిలిపోయ్య కూడదు. (ప్రకాశం) నేను చెయ్యబూనుకున్న సహాయము చేసి తీరుతాను. గిరీశం అన్నమాట తప్పినాడన్నమాట యీసరికి పుట్టలేదు. భగవదనగ్రహంవల్ల ముందమునా ఆలా అనటకు అవకాశము కలగకూడదు. విధూవరులను యిక్కడకు తెచ్చి దిగపెడతాను. కాని మామగారు పెట్టుతూవున్న బ్రహ్మసమాజ హిందూ వివాహ విధానముల కలహంగా నేను చెయిచేసుకోజాలను. సవబుకావ బిస్తే నా గొప్పనుభవమునుబట్టి చెప్పతాను. ఎవడిమతం వాడికి సవబు ఎదటివాడి మతం వాడికి జేసవబు. నిజమైన సవబు స్వర్గంలోవుంటే పూడవచ్చును. మనిషికి మనసే సవబు తత్వమాబోచిస్తే మనోవృత్తులు ముందు పరుగెత్తుతాయి. మాటకారి, సవబులు కలిపిస్తాను. నిష్కామము, సమస్తము, అవ్యాజమయిన భూతిదయా వుంటే యేమి సయినా సమ్మతమే.

రాజా : మామా ! నీమాటలు లేబంతయల్లా రసబడుతాయి. మాటలనుబట్టి నీ మతం పోల్చడం శిక్ష్యంకాదుగావుంది. ఒకమాటు శాస్త్రంలో కరెక్టుతావు. మరచటికి ఓణం శాస్త్రాన్ని తింగిదోసి సనబుకోసం కత్తి తీస్తావు. వెంటనే లోకంలో సవబు లేదంటావు !

గిరీ : నామతం నాకే పోల్చడానికి దు సరంగా వుందనుకుంటాను మరిం వుపాదివేసి కడతొరనుకున్నాను కాబోలు మామగారు! యెండవేళ ఒకమతం, చల్లనివేళ ఒకమతం, కడుపు కాల్తూవున్నప్పుడు ఒకమతం, కడుపు నిడిన్నప్పుడు ఒకమతం, అందులో అంటలి వాతం, పంపు నెట్టమతం, గోధుమరొట్టై మతం. మద్య మాంస వాతం, యేసుకుతినే వాకపళ్ళ మతం, డబ్బిచ్చికొనే మామిడిపళ్ళ మతం, గడపడం గడపకపోవాడాన్ని బట్టి అతిశ్లేషాలు కలుపు! అలిసివున్నప్పుడు డోమతం, నంటరిగావున్నప్పుడు డోమతం, అతివచెలినున్నప్పుడు డోమతం! లంగరు లేని నానలాగ మతం మనస్సుయొక్క శరీరముయొక్క స్థితిబట్టి చెలిస్తూ వుంటుంది. కొన్ని నైపులుమాత్రం నాకు వున్నాయనుకంటాను మనసుకు మాటకు విడకులయినప్పుడు, మాటనున్న మాట మార్కెట్టులో పెట్టాలనే పట్టలేని ఉత్సాహం ఒకటి; నూదంటురాయిని యినును పోనట్లు మంచివాళ్ళు కనిపిస్తే వాళ్ళను అనుకొను స్వభావం రెండు; యెదిరించినవాడిమీద కయ్యానికి కాలుదువ్వడం మూడు; కష్టసాధ్యమైన పని తిట్టస్థించి ఫలితం మంచిదని కోస్తే ముందు వెనుక చూడకుండా అందులో ఉరకడం

నాలుగు; లయిఫోలోవుండే చమత్కారాలు వెతుక్కుంటూ పోవడం అయిదు; తిమనంటి పెద్దల శలవు ప్రకారం నడుచు కోడం ఆరో మతిం. అక్కడికి వచ్చితాలు ఘోషనయినాయి. ఇన్ని మతాలు ఒక్కచోట గూడితే ఒక తెన్ను యెలా వెళతాయి ?

రాజా : ఎందుచేతనే లోకం నువ్వు చెప్పినట్టెలా వింటారు. అటువంటిమనిషిని నాబోంట్లు చెప్పినట్లు వివడమనేది వాత్సల్యసూచకం. ఆమాత్రం ఆశరా ఇచ్చానంటే నేనుకూడా సంఘసంగ్కాగానికి కించిత సహాయభూతుణ్ణి కాగలను. ప్రస్తుతాంశ మేమిటి ?

గిరీ : మీరు చెప్తాన్న ద్రవ్యసహాయము సెటిల్ కావలెను.

రాజా : గామూర్తికి మూడువందలరూపాయలు యిస్తా నన్నానే !

గిరీ : యెప్పుడు ?

రాజా : పెళ్ళిఅయిన తక్షణం !

గిరీ : బ్రహ్మసమాజమతప్రకారం వివాహంకాక శాస్త్రోక్తంగా అయితే ?

రాజా : బేసనబుర్ర అయిన పనిలో మనం సహాయభూతులం యెలా కాగలం ?

గిరీ : దోస్తకాం జాగినాసరే, ఇప్పుడు ఆ సొమ్ము చేతులో పడితేనే ముందు పనిజరగడం; లేకుంటే యిక్కడితో సమాప్తి.

రాజా : హాస్ట్ ట్టో ! యు కెన్ బ్రష్టు మీ టు పే.

గిరి : ఇమిడియట్ . పేమెంటు విల్ ఆబ్స్వేటు ది నెచసిటి
ఫర్ ట్రస్టు; సమ్ మనీ హేజ్ టు గో యిన్ టు ది హెండ్స్
ఆఫ్ డైవర్సు పెర్సన్స్ ఇన్స్టూడింగ్ ది బైబిల్.

రాజా : కంసాలి కూడానా ?

గిరి : లేదు !

రాజా : నీవు ప్రాజ్ఞుడవు? నీకు నేను బుద్ధి చెప్పవలసిన వాడిని
కానుగాని, అనుభవాన్ని బట్టి చెప్పాతున్నాను. ప్రాహ్మణ
సంఘసంస్కారంలో కంసాలివాడు అమయకంగాను
అనిపేక్షగానూ కలుస్తాడంటే నమ్మవద్దు. యేదోవక ఘట్టి
సామిదోహంచేసి మన పరువు తీస్తాడు.

గిరి : నేను ఆ జాగ్రత్త పడగలను. అయినా జాగ్రత్త యీ
వ్యవహారంలో అవసరంలేదు. మనం సంఘసంస్కారమని
పేరెడుమాట ఉపయోగించి, లోకాన్ని మూరెడెత్తు పెరి
గించామని సంకోషిస్తున్నాం. కంసాలి, బాసనోళ్ళ కులం
చెడుతున్నాడుగాదా అని ఆనంగిస్తున్నాను. అదినకటి మనకి
సేఫ్ సైడ్ ! మరిఒక కుమిటంటే రామ్మూర్తి పెత్తాడి
కొడుకు వెంకన్ననివున్నాడు. వాడియందు కంసాలికి పుత్ర
ప్రేమ ఆ వెంకన్నని తిన్నగా పెంచక వాడివత్తు భూముల
ఫలసాయంపెట్టి కొండుభొట్లు రామ్మూర్తికి ఇంగ్లీషు
చదువు చెప్పించాడని, మరికొన్ని కారణాలచేత కొండుభొట్లు
మీద కొపం. తండ్రి రామ్మూర్తికి మేనరికం కుదిర్చి
వుంచాడు. ఈ విధవా వివాహం అయినట్టయినా మేనరికం
తప్పిపోతుంది. ఆ పిల్లని వెంకన్నకి పెళ్ళి చేయించాలని

అక్కాభత్తుడు టైచేస్తున్నాడు. గనుక భయపడ్డానికి అవసరం లేదనుకుంటాను.....పెళ్లికి తగ్గి మూడోనోజు రాత్రి యీవూరికి పదకొండుమైళ్ళదూరముననున్న చెరుకు వాడ సత్రంలో దిగుతారు. అప్పట్లో మీ గుర్రబృండ్ సత్రం పెరిగి గొబ్బరినోటలోవుంచి యీ కంసాలి హీక మత్ మీద వధూవరులను దాల్చోయెక్కించి రాత్రి వుండ గానే తమ యిల్లలో పెట్టాలి.

రాజా : కొంపతీసి మా యింటికే !

గంగా : (ఆశ్చర్యం) అమ్మగారు, పంతులుగారికి, వధూవరులకు కూడా గోమయోదకస్నానం చీపురుగట్ట ప్రయోగంచేత ఉచ్చాటన వెంటనే చేస్తారు.

గిరీ : మీరు పట్టికుకు రాకూడదో ? మామగారు యింతిపిరికి అని నేను అనుకోలేదు !

రాజా : పిరికినమా ? యుద్ధానికి వెళ్ళమంటే వెళ్ళుతాను. సమయోచితమయిన జాగ్రత్తను పిరికితన మంటారా ? కుర్రవాళ్ళబుద్ధి మిలమిల పరుగెత్తుతుంది. ముసలిబుర్రలు కొంచెం పస్తాయిస్తాయి. కార్యం సానుకూలం అయ్యే వరకూ పైకి రానూడదు, వకటి; రెండవది, నా సహాయం కావలసినదిగాని, నాపేరు గొప్పకావడం నేను విచారించుచు. మూడవది, మావంటివాళ్ల సంఘంలోవుండి, మీ అభిప్రాయములను వ్యాపింపజేస్తే లాభంగాని, అంతా యేటోదిగి తే లాభంలేదు కొంతిమంది మనవాళ్ల సమీచు కున్న వాళ్లం గట్టుమీదవుంటే మనకే లాభం !

గిరీ : దానిపేరు ఇంగ్లీషులో టైమ్ సర్కింగు అంటారు.

రాజా : మంచి అభిప్రాయములకు చెడ్డ పేరు మహానులభంగా యిస్తావు.

గిరీ : వధూవరులను మా యింట్లో పెట్టినా !

రాజా : (అస్మితం) యితనియింట్లో పెడితే బట్టిబయ్య పుతుంది. నలుగురూచేరి అంతా క్రెడిట్ కోసం దేవులాడితే మన క్రెడిట్ సన్నగిలుతుంది. (అపహాసం) మీ యిటు సత్రపు. అక్కడ యెంజేసినా చిదంబరహళ్ళు. ఈ న్యవహారం మట్టుకు పెప్పీలలమీద... లేదు కుర్చీ మీది కూర్చునే వరకూ వధూవరు ఫలానావాగని ఎవరిన్నీ తెలియకూడదు. బ్రహ్మసమాజమొం ప్రకారం పెళ్లి కానడము. కు సయత్నం నేను చేసుకుంటాను. ఏదోవక విధవావివాహం సిద్ధమైనదని నాయుడుగారితో చెప్పతాను; గాని పేరు చెప్పను తెలిసినదా? బ్రహ్మసమాజపద్ధతివల్ల మగ ఒక వుం యోగం కనిపెట్టాను. శాస్త్రప్రకారం అయితే మంచిముహూర్తం కనిపెట్టి పెళ్లి చెయ్యాలి. మంచిముహూర్తందా కా విగ్రాంతం వుని దాని వుంచడం దుర్లభం. ఇలాగా బధువువల్ల చాలా తొందర కలుగుతుంది. బ్రహ్మసమాజం ప్రకార మయితే పిల్ల వచ్చిన మర్నాడు సాయంత్రమే పెళ్లి చేసి వేయవచ్చును. నాకు తోచిన గణానా యేమిటంటే, మా బగీచాలో వధూవరులను ఆ రాత్రి పెట్టి.....

గిరీ : బాగుంది ! రూపాయిలో ?

రాజా : యివిగో ! (పెట్టెతీసి రూపాయి లిచ్చును)

గిరీ : భేంశ్యా. (నిష్క్రమించును)

గంగా : (ఆత్మతా) రాజిరూపుడుకు! యిన్నాళ్ళు ఆ శయించాను.
నాకు నొకయేడురాళ్ళుయిచ్చేటప్పటికి నీళ్ళు పెడతాడు.
యీ వెధవపెళ్ళికి మూడువందలు ఖర్చుపెడుతున్నాడు.

రాజా : శాస్త్రులగారూ! యీసంగతి మనవాళ్ళకి తెలియనీకండి.
మీరు చెప్పాలి, నేను చెప్పాలి, మరియెవరూ చెప్పరు.

గంగా : “ఘట్టాభివ్యతే మంతానీ” అన్నాడు.

రాజా : గిరీశం చెప్పింది. లోగిట్లోవాళ్ళు ఆశయంగా వుంటే
మట్టుకు ఆజోరు దక్కదు. వాళ్ళు పుట్టి టికి పాపించమని
సంవత్సరమై తొందరచేస్తున్నారు. ముహూర్తం ఈలోగానే
కదిరినది, మీరు తీసుకుని వెళ్ళి దిగబెట్టండి!

గంగా : మీరు విధవావివాహంలో కలుస్తే బహిష్కారం
అవునుంటే!

రాజా : యింతేనా నా మంత్రశక్తి శాస్త్రులగారూ! చూశారూ
బ్రహ్మసమాజమతింపకారం పెళ్ళి అయితే మనంచేసే
సహాయసంపత్తివల్ల బాధకంటేదు. పెళ్ళిపయంగా వెళ్ళి
టిఫెన్ పుచ్చుకున్నా, కిరస్తానులు, తులకలవద్దపుచ్చుకున్న
ట్టేగాని అతనికన్న తప్పుపట్టడానికి అవకాశంలేదు. క్షీరం
కలిపినందువల్ల : ఘోషాలు చెండాల వాస్తవలోనుంచి
ఆ గించవచ్చును

గంగా : బోధపడ్డని!

ప్రతియరంగము

(కంసాలి దుకాణం : అక్కభట్టుడు, వెంకట ప్రసాదించును.)

అక్కా : నెంకన్నా ! పంతులు చెడిపోతున్నాడు. దాని శాస్త్రాలు బహుఅక్రమంగా వున్నాయి. మీ బాబు మంత్రాంగంవల యవరు బాగున్నారా ?

వెంక : మా బాబు యేచేశాడు ?

అక్కా : యేం చెయ్యలేదు. సానిదానికి సరసుల్ని తార్చి డబ్బు సంపాదిస్తాడు. పంతులుకి రిత్నింపటి పతివ్రత అయిన భార్యనుండగా దీనిమాయలలో దింపేశాడు.

వెంక : పంతుల్ని మీరు బాగుచెయ్యరాదా ?

అక్కా : మీ బాబుమంత్రాంగంమీద మన బుద్ధు లెక్కవు. గాని పంతులు కంటిమసక వదలడానికి వకమందు చెప్పాతాను, చెయ్యి !

వెంక : నేను వద్యుణ్ణికాను.

అక్కా : మందనగా వ్రసాయము ! ఈవేశ పంతులు తిండి తద్దినం. అంచేత మంజువాణియింటికి రాత్రి యీ సమయము చూసి కొండుభట్టు శిశ్యసాయబుని మంజువాణి యింట్లో ప్రవేశపెట్టబోతున్నాడు. నువ్వు తిన్నగా వెళ్ళి యీమాట పంతులుగారితో చెప్పి పదకొండుఘంటల ప్రాంతాన పెరటిగోడ గతి అమాంతంగా లోపలికి వెళ్ళమను. నేను వీధిగుమ్మం తలుపు గొల్లెంపెట్టుతాను.

వెంక : తురకాడుంటే పంతులుకేమి ?

అక్కా : చూస్తూగాని నీకే తెలుస్తుంది !

చతుర్థరంగము

[పంజావాణి యిట్లు : పుంపంమీద కూర్చుని, హుక్కా పీలుస్తూ సాహేబుగారు, కింద అప-సిమీస కూర్చొని కొండుభట్లు]

సాహేబు : క్వీ ! దేర్ హోతా జీ !

కొండు : పోషక్ బనాతే మహారాజ్.

సాహే : రాత్ బోహుత్ హోగయి. శోడా వేదం బోలో జీ.

కొండు : (ఆత్మగతం) తుక వెధవ వేదం చదవమంటున్నాడు.

(ప్రకాశం) సాహేబుగారు వచ్చారు

మహదొడ్లవారునై ।

మడదుక్కలాగ వున్నారు,

గొడ్డుమాంసము తిందురు ।

లెంపకాయ అచి కొత్తేను,

దవడపళ్ళుడిపోవును ఇత్యమరః ।

సాహేబుగారు వచ్చారు,

మహదొడ్లవారునై ।

మోటవా రేమిచేస్తారో

భయం వేయుచున్నది ।

గజాయిపీస్చ మార్గాన,

వొళ్లు తెలియక యుందురో ఇత్యమరః ॥

దాసీ : (ప్రవేశించి కొండుభట్లు చెవిలో) సాయిబుకు తెనుగు వచ్చునా ?

కొండు : వక్క అక్షరంరాదు. రెండునెలలు కాలేదు ఫిల్లీ నుంచి వచ్చాడు.

సాహే : ఢిల్లీ క్యా బోల్తే జీ.

కొండు : ఢిల్లీ బాద్షాకె ఆప్ భాయి బంధు కర్కె బోల్తాయా.

సాహేబు : (లేచినచ్చి వెన్నుమీద నట్టిగా నెరిచి) తు అచ్చా బామ్మన్ హై.

కొండు : చచ్చానురోయి నీ అమ్మాశిగతరగా.

మంజు : (తెగవలననంచి) సాయిబుని నళి పొమ్మను. నధన క సాయివాడిలా వున్నాడు. తోళ్ల వారన కొల్లుతున్నాడు.

సాహే : క్యా బోల్తే జీ?

కొండు : పేట్కు దరద్ హై కర్కె బోల్తే.

సాహే : ఝూటా బాత్, దగా కర్తతో తుమ్ము, మాల్తే (అని ముప్పి యెత్తును)!

కొండు : వాణ్ణి పొమ్మన్నమాట

చెప్పజాలన్నవై ।

తురకః కరకశ్చైవ

ధ్యావేతో మలమోచకౌ ।

తురకాడు కరక్కాయ

పేరుచెప్తే నిరోచనం ।

నీవు రాకుంటే ప్రియించి

యింటికి మెల్లి గానునై ।

జారిపోతాను లేకుంటే

నాకిక్కడ బోరు దక్కదు ।

సాహే : కంఛన్ క్యా స్తే ఆతే జీ?

కొండు : అబ్బి ఆతే మహారాజ్ !

మంజు : గదిలో కూచుని తలుపు గడియ వేసుకున్నాములే,
నేనూ వెంకీని! నాయిబుని పైకి గెంటెయ్యి; లేకుంటే వాడి
చేతి తాపులు తిను !

కొండు : ధర్మంకాదిది మంజువాణి వినుమా ! (స్లోకం వలె పడుపు
తాడు.)

దాగుంట, ధైర్యంబు నీ
ఐనలంబించియు పైకివచ్చి మరియున్ ।
ప్రాణంబు దక్కించుమా
లేకుంటే నిట దీపమార్చి మరియున్ ।
నీ కొంప కగ్గెట్టుదున్
నీవు నీ చలికత్తెకూడ గదిలో
చిచ్చిట్ట చిస్తావు వై ॥

సాహే : బహుత్ అచ్చా గాతే జి (అని తిసిగి కొండుధ్వంసు తట్టుచు)

మంజు, వెంకీ : యెవళి రో వీధిలోను ! (అని గొంతెత్తి అరచును)

సాహే : క్యా గడ్ బడ్ జీ !

కొండు : యే ఘర్ మే ఏక్ బడా బ్రహ్మరాక్షసి కహతే
బడా బొమ్మన్ సై తాన్ హై.

సాహే : సై తాన్ గియితాన్ మార్దేతే (అని కర్ర సవరించుచు)

పంతులు : (శిల విగ్రహమును చేతిలో లాతీ పట్టుకుని కోపముతో)

ముండా ! మంజువాణి (అని తొందరగా ప్రవేశించును)

(కొండుభొట్టుని చూసి) వెధవ ఘోరు వెధవ ! నువ్వుండేనా,

ఈ దౌర్జన్యంచేయున్నావు (అని కొండుభొట్టునుకొంతో కొట్టును)

సాహే : యే హై బొమ్మన్ సై తాన్ ?

కొండు : హై మహారాజ్.

సాహే : (కిర్రతో రెండుదెబ్బలు పంతుల్ని కొట్టిస్తూ పంతులు పంతులు అంటున్నాడును).

కొండు : వీధిలుపు అంటి అడియతీసి తియ్యబోయే గాను) యెవడో తలుపు గొల్చే వేశాడునోయి ! పెరిగితోవని నాదామంటు అడ్డంగా తురకాడున్నాడు ! యిఖనేమి సాధనం (అత్తగారి) దీపం ఆర్చేస్తే స తులు పారిపోతాడు. (దీపం ఆర్చి సాహేయమిద, పంతులుమిద బిందెతో నీసెపు నిసుగును)

సాహే : అరే! బహుత్ బడా సైతాన్ హై. యహాసె చల్టానా (వీధిలుపు తియ్యబోగా నాడు. తలుపు బలాత్కారంగా పిసి వెళ్ళిపోవును).

(తేన)

పంచమ రంగము

[అక్కాభట్టుడి యింటి అరుగు : పోకిన్న, కొండుభట్టు,
అక్కాభట్టుడు ప్రవేశించును]

కొండు : సాయిబు పంతుల్ని చావగొట్టేడు.

అక్కా : యెక్కడ ?

కొండు : మంజువాణి యింట్లో.

అక్కా : మీ రెండుకున్నా రక్కడ !

కొండు : పంతులుగా రింట్లో ఆడవాళ్లకు పురాణం చెప్పి వస్తూండగా మంజువాణి యింట్లో గడబిడ అవుతూవుంటే తొంగిచూశాను.

అక్కా : అయితే యేం చెయ్యమంటారు ? కనిష్టిబుల్ని
పిల్చుకు నెళ్ళుదాం.

కొండు : వొడ్డుబాబు ! లేనిపోని అల్లరిచెయ్యకండి ! తమరు
దయచేస్తే చాలును.

అక్కా : తురకాడు నాకు జేహశుద్ధి చేస్తే ?

కొండు : వెళ్ళిపోయినాడు !

అక్కా : కొండుభొట్లుగారు ! లాంతరు తెండి, నేను చేకికర
పట్టుకువస్తాను.

[తెర]

షష్ఠమరంగము

[పంతులు వంచమును జూచుచుండి జూపోయిచుండును; అక్కాభర్తృడు
చేతికర్రయు, వెలిగి, లాంబిరును పట్టుకొని కొండుభొట్లు ప్రవేశించును]

అక్కా : యేమిటండి పంతులుగారు ?

పంతులు : ఏమీ లేదండి శాస్త్రుల్లా ! వీడ్చేందుకు
తీసుకొచ్చావు ?

కొండు : సాయీబు మళ్ళావస్తాడేమో అని భీతాహంచేత
తీసుకొచ్చాను.

పంతులు : సాయీబు యింగువ అమ్మకానికికాదూ వచ్చాడు ?

కొండు : నెధవ అందుకే వచ్చానన్నాడు. (పెల్లిగా) నానివాళ్ళ
మాయలు నాకేం తెలుసును.

అక్కా : ఎందుకట్లే చర్చ పంతులుగారు ! యిక్కడ వుంటారా ?
యింటికి వస్తారా ?

సప్తమరంగము

[కొండుభట్లు యిట్లు అగు సమాద విచారా పరిమళుని కొండుభట్లు కూర్చుని వుంటాడు]

కొండు : (పొడుంపీల్చి) ఇవాళ యేమి ప్రమాదాలు వచ్చాయి. పంతులు కొట్టినదెట్టుకీ బొటబొట రక్తం కారింది... గాడిద కొడుకు... నిద్దరనోతే తురకాడు కళ్ళో వస్తాడేమో అని భయంగా వుంది. “రామం, స్కంధం, వానుమంతం, వైనతేయం, వృకోదరం, శయనేయస్య రేన్నిత్యం మన్యస్యం తస్య నశ్యతి.” (నలదిక్కులా కలయజూచి పడుకొనును.)

(ప్రవేశం : సాహేబు)

సాహే : ఉఱో జీ.

కొండు : (ఆగ్రహం) ఓర్నాయన సాయిబుకాబోలు !..... నిజమా కలా?

సాహే : ఉఱో జీ (అని గట్టిగా వెన్నుమీద చురుచు.)

కొండు : (శీచి) చంపేశావు!

సాహే : కంచన్ ఘర్కు ఫిర్ చల్నా ఆవ్.

కొండు : ఆహా... హాహా... హా... ఖుదా వంద్ కంచన్ ఘర్కే బడా బొమ్మన్ సైతాన్ హై హమ్ డర్తె.

సాహే : కూచ్ ఫర్వా నహి. బొమ్మన్ సైతాన్ కు మార్ దేగే.

కొండు : హమ్ బొమ్మన్ హై కంచన్ ఘర్కు చల్నా బొమ్మన్ దోష్ కర్కీ అమూర శాస్త్రుమే హై.

సాహే : తుమ్మకు కోనసి శిఖాయ ?

కొండు : అమార బాప్ శిఖాయ.

సాహే : ఆజ్ తక్ ఆప్ కంచన్ను ఘర్ నై చెల్తే ?

కొండు : కంచన్ కు ఘర్కు కబీ నై జాయెగ.

సాహే : అయిసా తో తుమారీ దేవత్ సే ప్రమాణ్ కరో.

కొండు : (ఆత్మగతం) ఘోరప్రమాణాలు చెయ్యమంటాడు.

యవరిశక్యం? కందులగూనలో కాసులు యెనడు వాదులు
కోగలడు! వీధిలో చడి అవుతూంది, ఓ కేక వేస్తునా!

సాహే : పుకార్ కరేతో గలా కాట్, దేంగే. (అని గొంతుకు
చేత్తో పట్టికొనును)

కొండు : (ఆత్మగతం) మనస్సులోమాట మనస్సులో వుండగానే
పోలున్నాడు. మనిషి కాడు దెయ్యం అనుకుంటాను. (ప్రకాశం)
యిదిగో! జందెం పకడ్కె శపథం కరేంగే! హం కంచన్ను
ఘర్కు నైజాయంగే. దేఖోజీడరై హమ్ము బుఖార్ ఆయ.
(అని చెయ్యి చూపును.)

సాహే : అచ్చా! కబీ కంచెన్నె ఘర్కు జాయేతో గల్లా
కాటేగా. (అని నిష్క్రమించును.)

కొండు : చలీవోణుకూ వచ్చాయిరా బాబూ! ...పార్వతీ!
కుంపటి తేవే! కుంపటి కుంపటి కుంపటి... (అంటూ నిష్క్రమించును)

అష్టమ రంగము

[కొండుభట్టు యిట్లు. రాత్రి భోజనంచేసి చట్టలు కట్టుకొని వైకి వచ్చి గుమ్మం అవతల నిలిచి]

కొండు : తుర కొడిదెబ్బ పదిహేనురోజులు మంచం యెక్కించింది.....మంజువాణి ఫిక్కల్లేదు. ఇన్నాళ్లు ఆశ్రయించి యెంతో సహాయసంపత్తి చేసినాను. శాస్తులుగానికి యెలా వుందని మాటవరసకయినా వర్తమానం పంపించలేదు. పంతులుకూడా అదేపద్ధతి అవలంబించాడు. మంజువాణి వదలివేసి ఏకపక్షీవ్రతుడయినాడుట! దెబ్బకీ దెయ్యం నెరుస్తుందన్నాడు!...గాడిదకొడుకు నన్ను కొట్టాడయ్యా! యీసర్కి గాయంమానలేదు. వీళ్లు మోగడవలోకి రావస్తం పేమాత్రం కందుల గూసలో కాసులుకీ కాసుమ్మ సరసాలకీ దూరమైపోతాం? మంజువాణికి యేమిటి అపకారం చేశాను. ఒక్క తుమ్మలపాలెంవాడు డబ్బియ్యకుండా వెళ్లిపోయినాడు అకాకటిన్నీ.....సాయిబు కొంచం భయోత్పాతం చేశాడు. తలుపుకమాత్రం కించిత్తు మరామత్తు తటస్థించివుండవచ్చును. అయితే ఆ అల్లరి తురకాడు చేసిన దేహశుద్ధికోటి పంతులు ప్రాపకం పడిపోయిందని కోపం వుంటే వుండవచ్చును. పైపత్తంలో వున్నాను. యింకా దేహానికి జవసత్వంరాలేదు. తొందరపాలు మనిషి...కమ్మి కొరగేసిందంటే మళ్లా మంచంయెక్కాలి. కుట్టవాడి పెళ్లి వ్యవధిలేదు. కందులగూసలో కాసులు చేతిపడితే నేగాని పప్పుడకదు. యేమిటి సాధనం...మరేమిటి లేదు. తిన్నగా వెళ్లేడం, యెవరూ చూడకుండా లోపల వ్రవేళించి తటాలున దీపం అర్పివెయ్యడం; కందుల గూస

దగ్గరకు ఒక్కదాటువేసి కాసులపొట్లం సుధ మకు...
 అంజనేయులులాగ పై కిలంఘ్నివడిం... ఎళిదామ... ? తు
 కాడితో సానింటికి నెళ్లనని చెప్పానే... ఎళిదామ... ?
 చ్చాడా యేమిటి ? వాడికదే తనువా ? గొడ్డును కోసుకు
 తినేవాడు ! గర్వాంతర్యామి యేమిటి ? తొట్టెక్కొట్టు
 మేడతలుపు తొళింపేసి వుండి. సాయిబు వూళ్ళోచేసి.
 ఆ చుట్టుపట్ల యెంతో సేపు సుఖబుడ్డాను. చుక్కా వాగ
 వాసన రివ్వంతయినా కనపడలేదు. “పన్నత” నెహ్న
 మస్తూత్, ఘామాత్” అన్నాడు. ఘామం లేకపోతే
 అగ్గిలేదు. అవువలెనే చుక్కా ఘామం లేదనేమననంత
 కాగణంచేత అగ్గిరాముడనే సాయిబుగూడా నా సయిత
 సిద్ధాంతః (కలదాం అని ఒక కేక వినిపిచును.) ఓ రిదేమి... రోయి
 నాయినా ! తురకాడి గొంతుకలాగ వినపడుతుంది.
 వూళ్ళోలేని, తురకాడినూట యిక్కడి కెలావచ్చింది ?
 ‘వందేమాతరం’ గుంటడెనడో కేకవేసివుంటాను....
 అంతే...అదే నిజంకాని వాళ్ళు... కొంచెం కంపం
 వుచ్చుకుంది. శబ్దం విని భయపడితే మరేం పడుషం ?
 శబ్దగుణం, ఆకాశం. ఆకాశం నిరవకాశం; శబ్దం నట్టి మిథ్య
 మిథ్య...మిథ్య...మిథ్య...అనగా యేమీ లేదన్నమాట!
 (నానగుడులు నడిచేసరికి కనదాం అని తిరిగి వినపిచును) మళ్ళీ
 వచ్చిందిరోయి ధ్వని వణుకుపట్టుకుంది.అయితేఏంచేరాం.
 యీ శబ్దానికి భయపడి రెండుమూడువందలరూపాయల
 సొమ్ము వదులుకుంటానా ! తురకాడు వస్తే యే చేస్తాడు!
 యింగ్లీషుబావుటా చల్లగావుండాలిగాని ! చెయిచేసుకున్నా
 డంటే తురకాణ్ణి పోలీసువారికి వప్పచెప్పతాను. “కల

డ్డార్” అప్పుడు తెలుస్తుంది! యెందుకైనా మంచిది. అంజనేయ దండకం చదువుతూ ఒక్క విసురున వెళ్ళానంటే అన్ని భయాలు పటాపంచలైపోతాయి... (శ్రీ) మన్మహా అంజనే గర్భసంభూత సదాబ్రహ్మచారి కపింద్రాది వంద్యా కిరీటోజ్వలద్రత్న... (మంజువాణి యింటి సున్ముఖస్థిర నిలిచి మెల్లగా తొంగి చూచి) సావిత్రి యెవరూ లేరు; సావిత్రి గదిలోనూ లేరు. (మెల్లగా దీపం ఆర్పేసరికి గదినుంచి వీధివరకు గడియ వేసిన చప్పుడు) చంపేశాడోయి, సాయీబు!...

మంజువాణి! బ్రహ్మహత్య జరిగిపోతూంది!

మంజు: మళ్ళీ సాయీబుని తీసుకువచ్చావు? యిదిగో కందుల గూనపున్న గదిలోనికి వెళ్ళి గడియ వేసుకుంటున్నాను. బ్రహ్మహత్య జరిగితే స్వయంకృతాపరాధంగాని పాపం మాది కాదు!

కొండు: తురకాడి కమ్మిచ్చెబ్బలు తప్పించుకోవడం కష్టంగా వుంది. బ్రహ్మహత్య జరిగిస్తే బ్రహ్మరాక్షసి నై వీక్కు తింటాను.

మంజు: కంసాలి వీరనాథాచారిచేత మూరణహోమం చేయిస్తాను.

కొండు: అంతటిదానవగుదువు. (ఆత్మతం) కింద మాటు లాగ కేకైనా వేతునా, యెవరయినా వస్తారు!

మంజు: “ధర్మంకాదిది మంజువాణి వినుమా దాగుంట”

కొండు: నువ్వు వాడితో కలిశావు. సామెంట్ అభీ ఛోడ్తో కబీ ఫిర్ నై ఆయంగె.

సామె: బొమ్మన్ బాత్ రూటా బాత్ (కమ్మిచ్చెబ్బలు చేయును)

మంజు : దీపం యెందుకు ఆర్పేశావు. ఇదిగో దీపం తెన్నున్నాను. ధైర్యం అవలంబించండి.

కొండు : చీకట్లో కొరడాదెబ్బలు తప్పించుకొంటున్నాను. దీపం సూత్రం తేకు; ధర్మాత్మురాలివి. వీధి తలుపు మట్టుకు తీసెయ్యి.

మంజు : (దీపం పట్టుకువచ్చి సాయుధుడని తెలిస్తే) శాస్త్రుల్లుగాను !

మంచం క్రిందనుంచి విజయం చెయ్యండి !

కొండు : సాయిబు, సైతానా? నిజమైన మసీదా?

మంజు : పైకివస్తే మాట స్పష్టమవుతుంది.

కొండు : సాహేబ్. సాహేబ్. కంచన్ ఘర్కు కభీ నై జాయంగే.

సాహే : సాలా! ఝాట్ మే తుమ్ రహ్ కర్ మే హెర్ చోడ్డంగే.

కొండు : (ఆశ్చర్యంతో) వీడిదగ్గర యక్షిణీ వుందిరోయి నాయనా! అన్ని రహస్యాలూ వీడికి నెల్లడే. గూనలో కాసులు దొబ్బింది. ఈ గండం గడుస్తే డబ్బుమాట చూసుకుందాం. (ప్రకాశం) మహారాజ్ లీజయే ఆప్ కా పాం పకడ్డే.

సాహే : బొమ్మన్ పాం పకడ్డే ?

కొండు : సమయంవస్తే గాడిద కాళ్ళు పట్టుకోమన్నాడు. ఏం చెయ్యను!

సాహే : అచ్చా గులామల్లీ దర్వాజా ఖోలో, దేఖ్ కర్తె చలో.

కొండు : (చెరలవీల్లిలాగ పగవంకిందనుండి జరిగివున్నాను. సరుగత్తుటలో గుర్తుం తిగిలి జారిపడును.) కందులగూనా యెంతచేస్తేవే ...

•

‘కొండుభట్టియము’ వ్రాతప్రతి :
అ ము ద్రి త భా గా లు

•

* ప్రథమాంకము

ద్వితీయరంగము

[పరివలస రెయిలుట్టేవను]

(రెయిలుబండి యింటనుమీడియెటు క్లాసులో శంకరశాస్త్రి చుట్ట
కాని స్త్రీ కూచుని వుండును. కొండుభట్లు యింటనుమీడియెటుదగ్గరకు
వచ్చి కిటికీలోంచి తొంగిచూసి)

కొండుభట్లు : ప్రభువ్వారా?

శంకరశాస్త్రి : యేంకావాలి?

కొండు : (ముహూర్తము ఆసంపగ నటిస్తూ) ప్రభువ్వారి దయ, ప్రభు
వ్వారి దయనమూ, అంతకన్న మాబోట్ల కేం కావాలి?

శంక : లోపలికి రండి.

కొండు : మా తలా ప్రభువ్వారు కూచునే బండిలో కూచో
డానికి!

శంక : వషట్కారాలు మాని లోపలికి రావయ్యా.

కొండు : ప్రభువ్వారి శలవైనతరువాత రాక తీరుతుందా (యెక్కి
కూచుని) "రామహారే! కృష్ణహారే! తపనామ వదామి సదా

* అచ్చులయిన ప్రతిగో ఇది ద్వితీయాంకములోని ముద్రానరంగము. అందు ప్రతిమరావూ. యిందు శంకరశాస్త్రి ఒకరే. మంజువాణిని గురించి వున్న యింతివిపులమైన భోగక్షేత్ర, అచ్చుప్రతిలో కానరాదు. సాహిత్య పరిశోధకులకు సహజముగా వ్రాసుకున్న ఈ 'నోటు' ఉపయుక్తం కానివననే అభిప్రాయముతో వాటిలో కొన్ని ప్రధాన కథావిశేషాలను, మరకాన్ని తెలిపే ముఖ్యభాగాలను యిందు పొందుపరుస్తున్నాము; అచ్చు ప్రతిగాని ప్రతిగ్రమగావునీ, ఈ నోటులో వున్న శంకరశాస్త్రిగల వ్యత్యాసము, ఆ పాత్ర ఎలా చూడతూ వచ్చిందీ చదువరులు గ్రహించగలరు.

మురహారే ! కృష్ణ కేశవ వాసుదేవ గణేంద్రవంద్య దయా
నిధే ! కృష్ణ...చంచలాం” యిట్లున్నపు వేగచేస్తున్నారు ?
యేటైనా కథ వుందా యేమిటండీ ?

శంక : కథకేవుంది. నేను మంచి అప్పరసలాంటి విధవనుగాని,
బుద్ధిమంతురాలైన భోగందిగాని చొరికినే పెళ్ళాడడాని
వున్నాను. మీ అభిప్రాయమేమిటి ?

కొండు : ఆ రెండుపద్ధతులూ మన శాస్త్రాలూ, పురాణాలూ
వొప్పుకున్నవే. ఎంతమంది పురుషులు అప్పగిస్త్రీలను
వరించి సంతానం పొందలేదు. ఆ సంతానం సంశకర్మము
కాలేదా ?

శంక : మీరు యాజ్ఞీకం చేయిస్తారా ?

కొండు : ప్రభువ్వారిదయ అంటూవుండి యీ బీద బ్రాహ్మణ్ణి
పోషిస్తే యాజ్ఞీకం తప్పక చేస్తాను.

శంక : పురోహితుడు కుదిరాడు; ఇంకా వధువు కుదరవలసివుంది.

కొండు : అది కొంచెం చిక్కన సంగతే. తమవంటి చదువు
కున్నవారు కొందరు యీనాడు అప్పగిస్త్రీలను పెళ్ళాడడ
మును అభిలషించివున్నారు. తమ రసికత, తమ ప్రాజ్ఞతా
పెయ్యినోళ్ళ పొగడవలసివున్నది; గాని రూపశీ గుణవంతు
రాలూ అయిన వేశ్యను పెళ్ళాడడానికి వొప్పించడం
అసాధ్యం. “మిక్కిలిరొక్కము లియ్యక చిక్కదురా వార
కాంత సిద్ధము నుమతీ” అన్నాడు. కురూపులూ, దర్పిదులూ
తలపడవచ్చు. తమవంటి రూపజితముస్మధులకు కోరిన స్త్రీ
అంటే యెత్తుకు యెత్తు బంగారివిచ్చి కొనాలి.

శంక : యెక్కడైనా వుందా అలాంటిమనిషి ?

కొండు : ప్రభువ్వారి దగ్గర దాచడం యెందుకూ! మావూళ్లో వుంది ఒక వేశ్యకన్య. రంభా, ఊర్వశీ, తిలోత్తమా దానికి దిష్టితీయడానికి పనికిరాను. పన్నెండేళ్ళు వాచ్చేదాకా నేనే పెంచి విద్య చెప్పి రామసానికి వప్పచెప్పాను.

శంక : మీరా పెంచారు.

కొండు : అహ! అనగా అది వొక సత్సాధుల పిల్ల. కరువు కాలంలో పోషించలేక తల్లి మాయలు దిగబెట్టి వెళ్లింది. మాయంటికి ఆవిడ ఆరు సంవత్సరములు దాన్ని తన కూతుర్లాగ మాపిల్లలనోపాటు పెంచింది. యంతల్లో కళత్ర వియోగం సంభవించగానే యీపిల్ల యేథలంలోవుంటే దేదీప్యమానంగా ప్రకాశిస్తుందో, ఆ థలంలో వుంచాలి గాని యెవరయ్యా దుక్కి-మూచ్చుకు కిట్టబెట్టడం దున్న పోతుకు వువ్వులదండ నెయ్యడం అని తలచి, రామసాని తండ్రిదొడ్డులో పెట్టాను. తమరుగాని ఒక్కపూట మావూళ్ళో దిగివుంటే ఆ చిన్నదాన్ని చూసి ఆనందింతురుగాని. ఆ భోగ దానివంటిరూపసిని ప్రభువువారు యేనాడె నాయెక్కడైనా చూసివుంటే నేను బుర్రగొరిగించుకు వెళ్లిపోతాను.

శంక : మీ వూరేవూరు ?

కొండు : సీతారాంపురం.

శంక : సరే. గాని వేశ్యావివాహం శ్రేష్టమా, విధవా వివాహం శ్రేష్టమా ?

కొండు : (హామం పిల్చి) గట్టి సెన్నె అడిగాము. శ్రేష్ఠం అంటే పేశ్యావివాహమే. యేమంటే వివాహ మన్నది శృంగారం అనుభవించడాకే. ఆ శృంగారమనే విద్యను పూర్ణం కవంగా నేర్చిన ప్రాథలను పెళ్ళాడడం శ్రేష్ఠంకాని, పాపం పుణ్యం యే గని నాలవిధవల్ని పెళ్ళాడడం యేమి స్వారస్యం?

శంక : శాస్త్రులుగారూ ! మొగలాయి రాజ్యానికి దివ్యాంగి సేమగలగిన బుద్ధి మీకుంది.

కొండు : తమవంటి ప్రభువుల ఆశ్రయంవల్ల యుక్తయుక్తి విచక్షణ కొంచెం నేర్చాను. అంతేగాని నేననగా యేహో వాణ్ణి. నేను మనవిచేసిన పేశ్య అంటే...

శంక : యేంలాభం. పెళ్ళాడడానికి అంగీకరించదని మీరే శిల విస్తున్నారే.

కొండు : ఆమాటనిజం, బంగారాన్ని మలామాచేస్తే యేమో. శలవైతే ప్రయత్నింపాగిస్తాను. మంత్రానికి అసాధ్యవఁన్నది వుండగూడదు.

శంక : అంతసామ్మ విరజమ్మనేల. అంతంత అసాధ్యం ప్రయత్నించనేల. తమ దృష్టిలో గుణవతీ, రూపవతీ అయిన విధవ యెవరూ లేరా ?

కొండు : (హామించి) వుంది. అదిమాత్రం అనగానే అవుతుందనుకున్నారా ప్రభువ్వారు! అదీ ద్రవ్యసాధ్యమే. ప్రభువ్వారు శలవిచ్చిన విషయ మరతులు అలాంటివి.

శంక : నేనేం విషమమరతులు కోరలేదే !

కొండు : రూపం గుణం ఆవశ్యకంగద. బొడ్డుడని పిల్లలకీ, కురూపులక పురుషనూ క్త పారాయణ అయితేగాని కుదరదు గదా. ఎదిగిన రూపవతి గుణవతి అయి పిల్లకు వేలకొద్దీ యిస్తేగాని కుదరదు చూశారా సద్యోఫలం.

శంక : చెధవలకికూడా శుల్కమే.

కొండు : గుణవతి కావాలి, రూపవతి కావాలి అంటే ఆ మాట మనవిచేశాను. ఆ రెండూ వాడిలేస్తే మీ చిత్తం. కన్ను గీచేసరికి వెంటబడే ముండలు వున్నారు

శంక : నిజంగా గుణవంతురాలైన విధవ యెవరైనా మీ పూజ్యో కద్దా.

కొండు : కద్దు. మా బంధువురాలే వొకరైవుంది.

శంక : ఎవరు ?

కొండు : ప్రభువ్వారిదగ్గర దాపరికం యెందుకు. నా మేన గోడలే వొక రత్నంలాంటి కన్యవుంది. నాతో మా బసకి దయచెయ్యండి. చిత్తగింతురుగాని.

శంక : అవశ్యం.

ప్రథమాంకము

* చతుర్థరంగము

(రెయిలు స్థానము)

(రెయిలు వెళ్లిపోయినది. అటూ అటూ ఓడగట్టును పడవెళుచు
తిరుగుతుండును. బెంచీమీన శంకరాశ్రమి, గాంధీమాస్త్రి బామనములు)

శంక : సన్నెరగనట్టు నటించు. రహస్యం భేదించకుండా
నటించాలి.

రామ : ఎందుకేవిటండి ?

శంక : మీతండ్రి అసాధ్యుడు. నిన్నుగురించి యెంతో విచార
రిస్తున్నాను.

రామ : ఆయనతో పరిచయం చేశారా యేమిటి ?

శంక : చేశాను. పిన్నిపిల్లు బొత్తిగాలేవు.

రామ : అంచేతనే నేను సిగ్గుతో చచ్చిపోతున్నాను. తలుచు
కుంటే కోపం వస్తోంది. తెగించి దేశాలంట పోదామని
అనిపిస్తోంది.

* ఈ రంగంగావున్న వినగాలు అప్పుప్రతిగా లేవు. శంకరాశ్రమి
సంఘ సంస్కరణోద్దేశంతో కొండుభట్టు అప్రహేళానికి వచ్చినట్లు గుహించి
వచ్చును. ఆయితే దీనిని చూడవి వూర్తిగా వ్రాయలేదు. ఉన్నదున్నట్లుగా,
వ్రాసినంతవరకూ యీరంగాన్ని ఇక్కడ అచ్చొచ్చించాము. ఇదే రంగాన్ని
ఆయన తిరిగి వ్రాయగా అందులో సరికొన్ని విశేషాలు పూర్వవలన దానిని
కూడా సాహిత్యాభిమానులకు అందిస్తున్నాము. అందులో శంకరాశ్రమి
లోక సేవకొరకు నాటకరంగాన్ని ఆశ్రయించినట్లు చెప్పబడ్డది. నాటి సాహిత్య
నాటకముల జట్టునుగురించి కొంత భోగట్టావున్నది.

శంక : నాతో యెన్నడూ చెప్పకపోతవే.

రామ : యేమని చెప్పడం. సిగ్గుచేత చెప్పలేదు.

శంక : ఒకరి లోపాలికి మనం సిగ్గుపడనేలా? చేతనయిసంత
నరకు మళ్ళిద్దాం. మళ్ళికపోతే కఃకరిద్దాం. సిగ్గుతోనూ
కోపంతోనూ పనిలేదు.

రామ : నామీద దయచేత మీరు అలా అంటారు. లోకంలో
తలయెత్తుకు యెలాతిరగను?

ప్రథమాంకము

చతుర్థ రంగము

(రెయిలు ప్లేషను)

[రెయిలు వెళ్ళిపోయినది. యిటూ అటూ ఒకరివద్దకు కొనులు తిరుగు
తున్నారు. బెంచీమీద శంకరిశాస్త్రి, రామమూర్తి కూసుండురు]

శంక : ఆయన మీ తండ్రిగారా?

రామ : ఔనని చెప్పడానికి సిగ్గుపడుతున్నాను.

శంక : సిగ్గుపడవలసిన అవసరంలేదు. నన్నెరగనట్టు నటించు.

కారణం నెనకనించి చెబుతాను.

(శెట్టి ప్రవేశం)

శెట్టి : పంతులుగారూ! బండి కునిర్చాను. దయచెయ్యండి.

శంక : రెయిలు సంచీ మా మనిషి పట్టుకుంటాడు. నేను
నడుస్తాను.

శెట్టి : తమనంటి దొడ్డవారూ, ధనవంతులూ నడిస్తే మరి
బళ్ళవాళ్ళు బతకడం యెలాగ?

శంక : అయితే బండివాడికి అట్టే యిచ్చేసి మనం నడుద్దాం నడక నాకు యిష్టం.

సెట్టి : (హామూర్తిని చూచి) యిదుగో నిన్న శాస్త్రుల్లు ! మనం యింటికి యీ పంతులోర్ని తీసుకెళ్ళమని అయ్య చెప్పాను.

శంక : నీతో చెబితే నీవే తీసుకెళ్ళు.

సెట్టి : నిజమే; యెవరితో చెప్పినవని ఆ రే సెయ్యాలి; అదే బుద్ధివంతుడి నచ్చనం. బాబూ ! మనం వెళదాం.

శంక : ఆఁ !

సెట్టి : (నాలుగుగులు నడిచి సుళ్ళి వెనక్కి. మరిగట్టుకెళ్ళి ఒక నిమిషం చెవిలో గహస్యం చెప్పి తిరిగి రిలిసి నడుచును) బాబూ ! ఒక్క మాట శలవియ్యండి. సమిష్టికుటుంబం విభక్తవైపోయిం తరువాత అందులో ఓకుర్రాడు అప్పులుచేసి గుణాలుచేస్తే తాతలు తండ్రులూ చమటోడ్చి ఆర్జించిన భూవులు అమ్మేస్తాడుగదా ! యేటి న్యాయం ?

శంక : నాకు 'లా' తెలియదు.

సెట్టి : పోనిండి; బాబూ ! తమకు తెలియం దేమిటుంది తమ వంటి ఘనవైన ఉద్యోగస్థులు...

శంక : నేను ఉద్యోగస్థుణ్ణి కాను.

సెట్టి : తమలాంటి ప్రాప్రయిటర్లకి...

శంక : నేనేమీ ప్రాప్రయిటర్ని కాను.

సెట్టి : అనగా తమవంటి మొఖాసాదార్లుకి...ఒకరి చేతికింద ఉద్యోగం చెయ్యడం అవసరవేవిటి !

శంక : నేను ఒక చేతికింద ఉద్యోగం చెయ్యలేదు. లోకం అందరి చేతికిందా ఉద్యోగంచేసి నేవచేస్తున్నాను.

సెట్టి : జీతం యెంతబాబూ !

శంక : తలోపావలా, అర్ధరూపాయి, రూపాయీ, రెండు రూపాయలూ.

సెట్టి : నాకేం బోధకాలేదు బాబూ !

శంక : నేను నాటకం కంపెనీ మేనేజర్ని. ఒక స్కూలు మేనేజర్ని. నాటకాలు ఆడుతాను. బడిచదువు చెబుతాను.

సెట్టి : పరీక్షయేమైనా ప్యాసైనారా !

శంక : యెమ్మే ప్యాసైనాను.

సెట్టి : అబ్బోరి. యింగ్లీషోడి అమల్లో యేపనిచేసినాబంగారం వాలుకుతుంది. అయ్యారు పనిచేస్తే వాండలు జీతాలు. యేటి ! నాటకాలాడీవోళ్లు పట్టాలు పట్టాలు దోచేయ్యడవే! ఆపార్శ్వోళ్ళు యేంతమామాచేస్తారుబాబూ! ఆడపిల్లల వేషాలు ఎంత గుముగుముగా వున్నాయనుకున్నారు! చిన్న శాస్త్రుల్లులాంటి కుర్రాళ్లు వాళ్ళ వలలోబడ్డారు.

రామమూర్తి : నోరు ముయ్యి.

సెట్టి : బాబు ! సత్యంగానండి; మా సిన్నశాస్త్రులుగారు మా బుద్ధివంతులుగాని కొంచెం కొస యెరుంది.

రామ : నోరుముయ్యి.

సెట్టి : బాబూ ఆ గుంటల్ని చూసి... గాని ఆ పారిసీవోళ్ళు దేశమంతా జయించుకొచ్చినారు గాని ఈ పూళ్ళో ఆళ్ళ గర్వం అణిగింది.

శంక : యెలాగో ?

సెట్టి : యెలాగనా బాబూ, ఈ పూల్లో కనకవల్లి అని భోగం దుంది. దాన్ని చూసి...

* ద్వితీయాంకము

ద్వితీయరంగము

(తలుపు అపతలకు కనకవల్లి, గొమ్మూర్తి, శంకరశాస్త్రి ప్రవేశింతురు. శంకరశాస్త్రి పక్కను వొంటకుతూ కనకవల్లి నిలుచును.)

శంక : యెవరు లోపల ?

రత్నం : శైట్టి ?

కనక : శైట్టా ! యెలా వచ్చాడు.

శైట్టి : యెలా వచ్చాడా ? రత్నం రమ్మని ప్రాణం తింటే వచ్చాను.

* ఇది అచ్చుప్రతిలో ద్వితీయాంకము సప్తమరంగములోనిది. అచ్చుప్రతిలో మంజువాణి, చిత్తుప్రతిలో కనకవల్లి, ఇద్దరూ వొకరే. మంజువాణి యింటదూరిన శైట్టి రత్నాంగికి పట్టుబడతాడు. అప్పుడు “తలుపు దగ్గరికి దాసీలు, మంజువాణి, నరహరిరావు వచ్చి తట్టుచురు.” చిత్తుప్రతిలో రామమూర్తి, శంకరశాస్త్రి, కనకవల్లి ప్రవేశించినట్లువుంది. నరహరిరావు ప్రసక్తి చిత్తుప్రతిలోలేదు. అచ్చుప్రతిలో యిక్కడమాత్రమే నరహరిరావు ప్రవేశం. శంకరశాస్త్రి పాత్ర (అచ్చుప్రతిలో త్రివిక్రమరావు)ను గురించిన వివరణకు చిత్తుప్రతిలో గల కనకవల్లి, అచ్చుప్రతిలో మంజువాణిగా మారినని తెలుపుటకు యీ భోగట్టా యిక్కడ ప్రమిరిస్తున్నాము. చిత్తుప్రతిలోవున్న యీ రంగంలోని మిగిలిన విషయాల్నూ, అచ్చుప్రతిలోవున్న యీ రంగంలోవున్న అంశములూ అన్నీ వొకటే, కనుక ఆ భాగములన్నీ ఇక్కడ అచ్చొత్తించలేదు.

.

బిల్లిగోయమ్

.

ప్రధాన పాత్రలు

బిల్వణుడు	:	కవి; పండితుడు; కథానాయకుడు
కర్ణమహారాజు	:	అనిహిల్లాపట్టణపు యేళిక
నానాపంత్	:	మంత్రి
నారాయణభట్టు	:	స్వస్థాయాకరణుడు
కేశవభట్టు	:	తార్కికుడు
మాధవశర్మ	:	యామినీదేవికి విద్యాగురువు
కృష్ణస్వామి	:	కవి
రామశాస్త్రి	:	కవి
		విదూషకుడు

బిల్వబీయము

మొదటి అంకము

ఒకటవ స్థలము

అనిహిల్లా పట్టణంలో రాజు ఆస్థానము

[నైయాకరణుడు నారాయణభట్టును, బిల్వబీయ మిత్రుడగు తాన్వి-
కుడు కేశవభట్టును సవేశింతురు.]

నారాయణభట్టు : మహాభాష్యానికి ఇతని తండ్రి వ్రాసిన
వ్యాఖ్యానం ప్రమాణంగా యెవరు వొప్పుతారండీ ! ఆలా
గైతే, నా శిష్యులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానాలుకూడా ప్రమా-
ణవే ! యేవంటారు ?

కేశవభట్టు : వాదానికి యుక్తి ప్రధానంగాని, పుస్తకాలతో
యేంపనండీ !

నారా : యుక్తిలో నీరససారసాలు కనిపెట్టేదాతేడండీ !
ప్రభువులు నూతన ప్రియులు. ఆశ్రయించుకున్నవాళ్ళను
క్షమాణత పరచడమూ, పరాయివాణ్ణి నెత్తికెక్కించుకో-
వడమూ వారికి నైజగుణం.

కేశ : గొంగళీలో తింటూ, వెంట్రుకలు లెక్కపెట్టాడట !
యిప్పుడు, క్షమాణత మనకు కొత్తగా వచ్చిందాయేమి
టండీ ! భోజరాజుకాలంనుంచీ కవిత్వం విలపహేచ్చింది;
శాస్త్రాలు అడుగంటాయి. నాలుగు శ్లోకంముక్కలు
అల్లుతారనేకదా, రామశాస్త్రిని కృష్ణస్వామిని రాజు
యిప్పుడు మన అందరి నెత్తిమీదా కూచోబెట్టాడు.

నారా : పథవ కవిత్వం ! నా శిష్యులు చెబుతూ అతికష్టమవుతున్నాను, పరిశీలించేవాడేడండి ?

కేశ : కనక మనకు యిప్పుడు కొత్తగావచ్చిన శ్రువాంతిలేదని నామతం. బిల్వణుడికి, మీకూన్నేహం కలుపుతాను. ఏంజి!

నారా : ఐతే వాడికాళ్ళు పట్టుకోమంటారా యేమిటి ?

కేశ : ఏమీ, బిల్వణుడు, రామశాస్త్రి కృష్ణస్వామి వారి పండితుడూ, కవి కాడనా మీ అభిప్రాయం ?

నారా : ఆ పీనుగులకంటే, యెవడైనా సయవే అని నా అభిప్రాయం.

కేశ : నేను చెప్పనచ్చినమాటా అదే. బిల్వణుడు మహాకవి, ప్రతిభావంతుడున్నా. అప్పుడే రామశాస్త్రిలు, కృష్ణస్వామికి కొనమళ్ళించాడు. అది మనకో గొప్పలాభం కాదా ?

నారా : ఔనుగాని, మన కొనకూడా మళ్ళించే ప్రయత్నం చేస్తున్నాడే !

కేశ : మనకు కొనంటూ వాళ్ళ వుంటేకదూ, మళ్ళించడానికి ? మీ, నా అదృష్టాలు నాడే గిడసజారాయి. రాజు మన శాస్త్రాలు అక్కరచెయ్యడమే మానెను. మనం సభకు రాకపోయినా యేమైనారని తనుపేలేదు. మన పదవి సదక్షిణాకంగా ధారపోస్తే వొల్లడు బిల్వణుడు.

నారా : అవును, మన అవస్థ అలాగేవుంది.

కేశ : యీపాటి భాగ్యానికి అతగాడితో వృథావాదం మన కెందుకూ ! కలహం పెంచకండి. నిన్న మీ ఉభయులూ

నాదిస్తూవున్న సమయంలో, రాజు ఉదయమంత్రితో
రాచకార్యాలు ప్రశంసించుచుండెను. కనిపెట్టితిరా?

నారా : ఆలాగనండీ ! అయితే నావాదవంతా వృథాయే ?
అవును. రాజు మెచ్చుతాడన్న ఆశ చాలకాలమాయి
వొదులుకున్నాను, గాని, జనచంద్రుడయినా మెచ్చు
కున్నాడా ?

కేశ : స్తంభాన్ని జారబడి నిద్రపోయినాడు.

నారా : ఆసి ! వీడి బొడ్డుపొక్కా ! పాండిత్యం కురిపిస్తూంటే
యలా నిద్రపోయినాడయ్యా ?

కేశ : ఇక్కడికి సంతృప్తి అయిందా ?

నారా : అయితే ముందు యేం జేదాం ?

కేశ : ఇటుపైని వాదం మానేసి, బిల్లులుడు యేమన్నా
మెచ్చుకుందాం.

నారా : ఓడిపోయినావనుకొంటాడేమో ?

కేశ : బిల్లులుడి యోగ్యత మీ రెరుగరు. ఎవటివాడి సత్తువ
యెన్నే ఔదార్యం పండితుల్లోకల్లా అతనియందే కలదు.
నిజమైన విద్యుత్తుకు జోహారు చేస్తాడు. అతను వైరులకు
పిడుగు; స్నేహితులకు చందనము.

నారా : అయితే నాపాండిత్యం విషయమై అతగాడి అభి
ప్రాయం యెట్టిదో కనుక్కున్నారా ?

కేశ : దిద్దంతులం, మన పాండిత్యం విషయమై, ప్రాజ్ఞుడైన
వాడికి మరో అభిప్రాయం యెలాకలుగుతుంది ? ఆయన
మనసులో మాట దాచేవ్యక్తి కాడు. రేపో నేడో ఆయన

ముఖతః మీరేమింటారు. అదుగో సుంధవర్గనస్తున్నాడు.
మొహం మంగలంలావుంది.

[యామినీదేవికి విద్యాగురువు మృత్యువర్గ ప్రవేశించాడు.]

సూధన : రాజుకు మతిపోయింది.

నారా : యేవండోయి ?

మాధ : యామినీదేవికి బిల్వీణుడిచేత, విద్య చెప్పిస్తాడట !

నారా : మరి మీరో ?

మాధ : కొత్తసీరాచ్చి పాతసీగు కొట్టుకుపోయింది.

నారా : యేం విద్య చెప్పిస్తారో ?

మాధ : యేం విద్యో నాకేంకావాలి ! ఊణతలో ఊణత,
అతగాడు చదువు చెబుతూవుంటే నేనుగూడా వింటూ
దగ్గర కూచోవాలట ! “విపులాచ పృథ్వీ” అన్నాడు,
మరోరాజు కాళ్ళు పట్టుకుంటాను.

కేశ : బావా, తొందరపడకు. నీజీతం నిలుపుకాలేదు గదా ?

మాధ : లేదుగాని పువ్వులమ్మిన పూల్లో కట్టలమ్మనలకి
వచ్చిందిగదా ?

కేశ : రాజుల యిష్టాయిష్టాలు, మనమా శాసించేవాళ్ళము?
పండితుడన్న వాడికి, కాలుకాలిన పిల్లిలాగ దేశాలు తిరిగి
కత్తజీవనం కల్పించుకోడానికి బదులుగా, గొప్ప ఆస్థాన
మండు ఉపాధికలగడం పెద్దఅదృష్టం కాదా ? అది తన్నుకు
పోవడం ఉచితంకాదు. మన రాజు రాజర్షి ; యిట్టి రాజు
యెన్ని రాజ్యాలు తిరిగినా మీకు దొరకడు.

మాధ : రాజర్షి యితే యిలాటి ఘోరం ఆచరిస్తాడండీ !

కేశ : ఘోరానికి అఘోరానికి మీరయినా యామినీదేవికి కలకాలం విద్య చెప్పేది లేదుగదా? రేపో నేడో ఆమెకు వివాహానై విద్య కట్టడుతుంది. యీలోగా బిల్వణుడు నొల్లుకుపోయింది యేమీలేదు !

మాధ : యెవడిదాక వాస్తేగాని వాడికి తెలియదు.

కేశ : యెవడైనా కాక తీరనిపనికి తలవంచక తీరదు; రాజుకు యెవడు మాన్యుడైతే మనకు వాడే రాజు గనక బిల్వణుణ్ణి మంచి చేసుకోవడమే నీతి.

మాధ : మానభంగానికి కారణభూతుడైన శత్రువును, బతిమాలు కొమ్మున్నావు. మంచిసీతే !

“రథకారో నిజాం భార్యాం

సజారాం శిరసా కరోత్ ” అన్న న్యాయంగా

వుంది నీ సలహా !

కేశ : మనిషి దైవసృష్టి, శత్రుమిత్రులు మనుష్యసృష్టి.

“అయం బంధుః పరోవేతి గణనా లఘుచేతసామ్ ।

పుంసా ముదార చిత్తానాం వస్తుధైవ కుటుంబకమ్॥ ”

మాధ : చాలాబులు, నీ కుతర్కం చాలించు.

[కవి కృష్ణస్వామి ప్రవేశించును. మాధవశర్మ అతనికి యెదురుగా వెళ్ళి]

మాధ : విన్నారా ?

కృష్ణ : చూచాయగా.

మాధ : (సారాదణభట్టుతో) చూశారా, అప్పుడే పూరందరికీ తెలిసింది. (కృష్ణస్వామితో) ఆ వుత్తరాదివాడు మీకంటే పెద్దకవిషండీ ?

కృష్ణ : పెద్దకేంపుంది; అందరికంటే తొలిచెట్టు పెన్. కవిత్వం
ఒకపాటిగా చెబుతాడు; గాని పండితుడు.

మాధ : పండితుడే కాగట్టండి ! ఒకపాటి కవి కాదు, మహాకవి నే
అనండి. రాజప్రతికలకు తగతరాలనుంచి ఆఫీసున కనిపెట్టు
కొని కాలం గడిపిన మీ, నా జోటిహను విద్యచెప్పడం
భావ్యంగాని, శీలం యెట్టిదో. సాంప్రదాయం యెట్టిదో
తెలియని దిక్కుమాలిన పరదేశిని అంతఃపురంలో ప్రవేశ
పెట్టడం ఉచితమేనా ?

కృష్ణ : ఆమాట అన్నార, ఒప్పుకున్నాను.

మాధ : (మెల్లగా) మాటవరసకు అనుకుందాం. విల్లిసినయము
జారుడైతే ?

కృష్ణ : మీ పుట్టం ములిగింది ? రాజు అనుభవిస్తాడు.

మాధ : ఈలోగా యీ అవమానవంశం, నేను అనుభ
వించాలిగదండీ ?

కృష్ణ : మానావమానాలు, వశదు యిస్తేనా వస్తవి ? రాజు
టండీ బుద్ధియొక్కా, విద్యయొక్కా విలువ కొల్పేవాడు ?
లేకుంటే, ఆ రామశాస్త్రుల్లు సొట్టకవిత్వం మెచ్చుతాడు
గదా, రాజు తెలివి యేమని చెప్పను !

మాధ : అయితే యిప్పుడు మనం యేంజేయడం, మీ
సలహా.

కృష్ణ : సలహాకేవుంది ? మాట్లాడక ఊరుకోవడమే సలహా.

మాధ : యీ అప్రతిష్ట సహించి యెలా వూరుకోవడం ?
నాలుగు మాసములు శీలపు పుచ్చుకుని తీర్థయాత్రలు
వెళుదునా ?

కృష్ణ : వెళ్ళండి.

మాధ : (పెల్లగా) ఆహవముల్ల మహారాజు పట్టపు దేవి తరుచు వర్తమానం చేస్తూన్నారు. వస్తే నాలుగుగ్రామాలు అగ్ర హారంగా దయచేయిస్తావన్నారు.

కృష్ణ : అలాగైతే, యింకా ఆలోచిస్తారేమి ?

[వైయాకిరణులు జనచంద్రుడును, గోవిందకాశ్రియును ప్రవేశింతురు.]

జన : పడపడవాగితే, యీ రాజులు డంగైపోతారు. నాలుగు ఎంక్తులు వ్రాస్తే పస బయలుపడుతుంది. పత్రికావాదం పెట్టి, పత్రికలు కాళీకి పంపమనండి, బలాబలాలు తెలుస్తాయి.

[కవి రామకాశ్రి ప్రవేశించును]

గోవింద : అతగాడికి వుపాసనాబలం వుందండీ. వాదన సమయంలోనాకు యెన్నోయుక్తులు స్ఫురిస్తాయి. వాళ్ళ సంభనవి మాట పైకిరాదు. మనిషిని గెలియడం శక్యంగాని, మంత్రాన్ని గెలియడం వెలాగ.

రామ : అంత పెనుప్రళయం అతగాడిలో యేమీ కానరాలేదే ?

మాధ : (రామకాశ్రిని పక్కకు పిలిచి) యేనాటికి యేవొస్తుందో తెలియదు.

రామ : యిప్పుడే వొచ్చింది ?

మాధ : యీనాటికే యామినీదేవికి చదువు చెప్పడానికి నేను తగాను కాను.

రామ : యేమిండి ?

మాధ : యేమో, రాజుగారికే వెలియాలి. గేలిననుంచి
బిల్లుణుడిచేత విద్య చెప్పిస్తానా !

రామ : అలాగనా, ప్రభువీధిం మనవే చెయ్యగలరా ?

మాధ : అంచాతనే దేశాంతరం వెళ్ళడానికి ఆలోచించాను.

రామ : అట్టి ఆలోచన యెన్నడూ చెయ్యకండి. మీరు పిల్లలు
వాళ్ళు, యిట్లా వాకిలీ, తోటా దొడ్డి కల్పించుకొన్నాను.
యెక్కడికి వెళ్ళినా లోకం అంతా ఎక్కడోగానే వుంటుంది.
మరిగక రాజ్యంలో మూలం ధర్మం నాలుగుసానాలా నడు
స్తుందనుకున్నారా ? నల్లిభ్రమ ! ఆకాశికి నున రాజ్యవే
నయం. రాజు సత్యసంధుడు. నిలబడి నిగ్వహించడం నీతి
గాని యెనడో డంబాచారివచ్చాడని నొగలువిప్పి ఎవ్వడం
పొరువవేనా ?

మాధ : నాలుగుగోళాలు జబ్బుపేరుపెట్టుకుని యింటవుండి
పోదునా ?

రామ : రాజు పోల్చుకొని కార్పణ్యం వహించగలడు.

మాధ : అయితే యేంజేదాం ?

రామ : (నెల్లగా) యినుంటారండి (నాలుగు అడుగులు దూకగా
వెళ్ళి) కపటన్నేహంచేసి వాడి లోతుసాతులు కనిపెట్టండి.
కర్తవ్యం ముందు ముందు ఆలోచించుకుందాం.

మాధ : మీ సలహా బాగుంది.

రామ : సాయంత్రం కలుసుకు మాటాడుదాం. యిప్పుడు
యెడంగా వెళ్ళిపోండి. బిల్లుణుడు వస్తున్నట్టుంది.

[బిల్వణుడును, పురోహితుడును ప్రవేశింతురు.]

బిల్వా : బ్రాహ్మణోత్తములకు నమస్కారము.

రామ : (నారాయణ శాస్త్రితో) చూశారా, బ్రాహ్మణోత్తము లంటాడుగాని పండితులనడు.

(బిల్వణుడు సభాసంతుషణ్ణుని నిలుచున్నవారిని చూపుచును. సరి గించి, నారాయణభట్టు దగ్గరకుపోయి కౌగిలించుకొనును.)

బిల్వా : పండితోత్తమా, మీరు పతంజలి అపరావతారము.

మీ వాగ్ధోరణి నిన్న నాకు అపూర్వకర్ణానందము చేసినది.

నన్ను మెప్పించిన వైయాకరణి కిత్తునని నే ప్రతిష్ఠ చేసిన యీ రుద్రాక్షమాల మీ కంఠము నలంకరించుగాక !

(తన మెడలోని బంగారుకట్టిన రుద్రాక్షమాల నారాయణభట్టు మెడను వేయును.)

నారా : వద్దు - వద్దు - వద్దు; నేం తగను. మీవంటి మహానుభావుల మెప్పే వదికోట్లు.

[రుద్రాక్షమాల చేతబట్టి తీయునటుల అభినయించుచు కేశవభట్టు వంక చూచును. నలుగురు పండితులు చుట్టూ చూచుదురు.]

కేశ : మహాపండితుడు చేసిన సన్మానం ప్రభుసన్మానముకన్న దొడ్డది. ఉంపించండి.

బిల్వా : యీ అపూర్వమయినమాల రాజపండితుడైన కర్ణ మహారాజు కంఠమును మున్ను అలంకరించెను. ఇప్పుడది పండితరాజు కంఠము నలంకరించినది.

రామ : (మాధవశక్రతో మెల్లగా) మహారాజుచ్చిన మాల భట్టు కిచ్చాడు. యేమి యితగాడి పొగరూ !

మాధ : (రామశాస్త్రితో) వీడు యెన్నాళ్ళో దక్కాడు.

[పూజబ్రాహ్మణుడు ప్రవేశించి]

పూజ : మహావ్రభువువారు పూజాగృహానికి విజయంచేశాగు.

(పండితులు బ్రాహ్మణుడవెంటి పోయిను)

రెండవరంగము

(కర్ణమహారాజు పూజామంటపము. రాజు పూజదీక్షునుగడుపును, ఇరుపక్కలనూ పండితులును, ఉద్యోగస్థులును కూర్చునియుండును.)

కర్ణమహారాజు : నిన్నటి వాదములో యెవరు గల్చినట్టు?

కవిరామశాస్త్రి : గెలుచుటకూ, పీగుటకూ యేమున్నది మహారాజా !

కేశ : సత్యమే అన్నదాతా ! పూర్వ పశ్చిమ సముద్రములకు వారయేమిటి ? అసాధారణ ప్రతిభావంతులగు మహాపండితులచేత ఉత్పాదితమైన వాక్పరంపర భగదుత్పాదితమగు సృష్టి పరంపరవలనే (చెయ్య రాసుకాశ్రివైపు తిప్పి) అస్మదాదులకు ఆశ్చర్యజనకమై యెన్న నశక్యమై యుండును. విష్ణ్వంశ సంభూతులగుటను, వారపారలు యేలినవారికే తెలియవలయును.

కర్ణ : రామశాసుల్లుగారు యేమంటిరి ?

రామ : మహారాజా ! కేశవభట్టుగారు తార్కికులు గనుక వాదాదరమనన్కులు. మంచిదేశాని వివాదాంశము వస్తు తత్వమును గూర్చికాక, పరవస్తు తత్వమునుగూర్చి కాక, ఒక వ్యాకరణ సూత్రమందు ఒక్కమాటకు వినియోగమున్నదా లేదా యను కుశంక ననుసరించి యున్నప్పుడు, అట్టివాదము కాలము వెళ్ళవుచ్చునుగాని, తత్వాన్వేషణ

మునకుకానేరదు. నూత్రములు ఋషిప్రణీతములు. మార్ప
బడనేవు. గాన, వాడమునకు చరితార్థము తక్కువ. ఓనో
దార్థము చేయు ప్రసంగములకు వీగుగలుపు లెక్కడివి
మహాప్రభో!

కేశ : వ్యాకరణము వేదాంగమై, శబ్దబ్రహ్మమును గూర్చిన
శాస్త్రమైనపుడు చరితార్థము లేకుండుట యెట్లు?

“అజ్ఞానాంధస్య లోకః శ్చాజ్ఞానాంజనశలాకయా
చక్షురుగ్మీలితంయేన తస్మై వాణినయేనమః॥”

అనే శిక్షావాక్యము నిరర్థకముకానోవునా?

విదూషకుడు : వారి వ్యాకరణశాస్త్రము శబ్ద బ్రహ్మపరము.
మీ తిర్కశాస్త్రము అర్థబ్రహ్మపరము. అర్థబ్రహ్మనే
అందరూ ఉపాశిస్తారు; శబ్దబ్రహ్మతో సంతప్తి తక్కువ.
అర్థంమాట కొస్తే మంత్రి నానాపంతులు మహాపండితులు.
మీరంతా నిరర్థకులే

రామశాస్త్రి : స్వారస్యం బాగా తీశావు.

మంత్రినానాపంత్ : చుట్టూ తిరిగి ముక్తాయింపు నామీదే!

విదూ : నిజం చెబితే నిషూరం! “యస్మాస్తివిత్తం సవః
కులీనః స పండితః” అనలేదా?

రామ : అవును, కాకేమీ! అర్థశాస్త్రంలో నానామంత్రులు
పండితులే!

విదూ : ఆమాటే నేనంటేహాస్యం; మీరంటే నిజం.

కర్లమహా : నిజమనేది యేమిటో?

విదూ : మంత్రులూడే మాటలల్లా నిజం.

కర్ణమహా : వారు అబద్ధమాడినా నిజమాతుందా ?

విదూ : సాగింది నిజం, సాగింది దబ్బు. మంత్రులనేమాట సాగుతుంది గనుక, వారనేమాటల్లా నిజమే. యింకా ప్రభువు మాట సాగక తమను దబ్బురొతుంది.

కవికృష్ణస్వామి : గౌతముడిది యేదోనినియోగంగల వాదం గాని, వ్యాకర్షణ వాదంలాగ నిర్ధారకంకాదు.

కర్ణమహా : మంత్రినర్య ! గౌతములయెడల మనమేమో అపరాధము చేసినట్టుంది.

నానామంత్రీ : మహాప్రభో, ప్రభువులకు ధనంకూడికచేస్తే అది అందరికీ అపరాధమే.

విదూ : యెన్ని అక్రమాలు చేసినా, మంత్రులకు యిది వక జాలు దొరికింది. నీతినిపుణుడైన మంత్రీ, స్వప్రతిభవల్ల కొత్తయార్థాలు కల్పించి, ధనసంగ్రహం చెయ్యాలిగానీ, రాజునూ, రాజునాశ్రయించున్న వాళ్ళనూ యెండు చాపలవలె యిగరగట్టడమా ప్రయోజకత్వము ?

కవికృష్ణ : మరి వారిజాగ్రత ప్రభువులకు వ్యక్తం కావడమేలాగ ?

విదూ : గనక ఆస్థానమందు కనిపెట్టుకునివున్న వాళ్ళకే, మొదట తాళం పట్టాలి. పయిన యెంతిదూరం అయినా చింతలేదు.

కవికృష్ణ : మహాప్రభో, మన ఉద్యోగస్థులమీద గౌతముడు పద్యంచెప్పాడు. చిత్తగించతగివున్నది.

కర్ణమహా : యేదేదీ ?

గౌతముడు : వారి మహిమ “అతీతః పంథానం । వాఙ్మన
సయోః” అయినా “చకితమబిధత్తే” అన్నట్టు చెప్పారు.

క. దబ్బరలుం గొండెమ్మలు
మబ్బువలెంగ్రమ్మ మాయ మాటలతీపున్
సిబ్బపు మొండితనమురు
సబ్బుమగు విద్య లిచటి యధికారులకున్.

కృష్ణస్వామి : అక్షరలక్ష ఇయ్యతగివుంది.

నానామంత్రి : హాస్యకాణ్డీ అయినా, హద్దుమీరి వుంచాలి.

కర్ణమహా : (చిరునవ్వుతో) హద్దుమీరిన మనిషి ఒక్కొక్కడు
ఉంటేనేగాని, హద్దుయొక్క గుణగుణములు తెలియవు.
మనవలె ఉచ్చానస్థలో నున్నవారిని స్వేచ్ఛగా తిట్టగలిగిన
వారిని వకరిని, అచ్చుబోసి వదిలితేనేగాని మనను గూర్చి
లోకం యేమనేదీ మనకు తెలియబోదు. యేమంటారు!

కృష్ణ : సత్యం! సత్యం! వునస్సత్యం!

రామ : మహారాజా, ఉచ్చానస్థలో నున్న ప్రాజ్ఞులు మంచి
చెడ్డలు యొగకనా సంచరిస్తారు? మంచి చెడ్డలన్నవి
అంతికన్న లోకులకు బాగా తెలియగలవు!

విదూ : భర్తృహరి ప్రభువులను గూర్చి యేమో చెప్పాడు.
రామశాస్త్రీలుగారికి విస్మృతి వచ్చినట్టుంది.

నానామంత్రి : తల్లితండ్రులు ప్రభువులను దిద్దాలి. మాబోటి
అధికార్షులను ప్రభువులు దిద్దాలి; గాని తిట్టి బతకనేర్చిన
కడుపుకూటి బ్రాహ్మణా, మహాప్రభో తప్పిండ్లు కని
పెట్టేవాడూ? కొందరు మహానుభావులు యితగాడికి

విందులుపెట్టి, నారి పగలు యీ వికటకవిద్వారా తీర్పు
కుంటారు. అయినా, నౌకకు విచారంలేదు. ప్రభుసేవా
దైవసేవలతో కాలం వెళ్ళుచేయమ! మీ దూషణ భూషణ
తిరస్కారములు సరకుగొనడు. మనవి చెయ్యవలసినమాట
ఒకటి వుండిపోయింది మహాభో! మాతా మహారాణి
వారి శలచైనది. మహారాజ కుమారికా వారికి విద్యా
భ్యాసము ముగించవలసిన కాలము మీరినదని వారి
అభిప్రాయము.

కర్ణమహా : అమ్మాజీవారి ఆజ్ఞ మన అందరికీ శిరస్సునధార్యము.

కృష్ణస్వామి : (విదూషకునితో) యేమి వెన్నుకుప్ప పరిశీలిస్తు
న్నావు!

విదూ : ఈ దొడ్డసలహా, మాతా మహారాణివారికి, యెవరు
మనవిచేసి యుందురో అని.

కర్ణమహా : వెన్నుకుప్ప చెప్పనా!

నానామంత్రి : నేను మనవిచేశానని కాబోలు, యీ గ్రాహ్మాడి
మాటల ధ్వని. శ్రీకృష్ణులు సాక్షి నేను మనవి చెయ్య
లేదు.

కర్ణమహా : యెన్నడూ వొట్టువేసుకోకండి. వొట్టువేసుకోవడం
యితరులు మనమాట సమ్మరనికదా? నమ్మినా, నమ్మక
పోయినా, వొట్టు కార్యము లేదుగదా?

రామకృష్ణ : సలహామాటకువస్తే, యీ విషయములో
ఒకరిసలహాకూ యేమి అవకాశం కద్దు? మహారాజ
కుమారికావారికి విద్యాభ్యాసపు టీకు మీరినదని, ఒకరు

విన్నవించినగాని, మాతా మహారాణినారికి తెలియదు కాబోలును.

విదూ : కొందరు అధికార్లకు ఆశ్రయముగా, పొగడ్త రుచి. బిల్వణుడు ఉద్యోగస్థులకు కైవారిం చెయ్యడు వారి నోట వచ్చిన మాటకల్లా అహ! హా! అని ఆశ్చర్యం నటించడు. మోచ్చిన ఉపద్రవం ఇది.

కృష్ణస్వామి : పదిమైన పండితుడికి ప్రభువులయందే లక్ష్యం వుంటుందిగాని, ఉద్యోగస్థులయందు లక్ష్యం యేలవుండును!

రామ : ప్రభులక్ష్యమేలేని పండితులకు ఉద్యోగస్థుల లక్ష్య వెలా వుండును?

నానామంత్రి : బిల్వణుడు ప్రభువులను కూడా లక్ష్యపెట్టడా! మహాప్రభువువారిని గూర్చి చులకనగా ప్రశంసించినా! యేమిటి! అంత వాడూ అవును!

మాధ : ప్రశంస అని ప్రశంసకాదు. ప్రభువులు చేసిన సన్మానాన్ని నిరాకరించారని కాబోలు రామకృష్ణుగారి భావం.

కర్ణమహా : అదెలాగ?

కృష్ణ : మరేమీలేదు యేలినవారు దయచేసిన రుద్రాక్షమాల, పదిమంది పండితులలోనూ, నారాయణభట్టుగారి మెడను వేశారు (రామకృష్ణతో) అదేకదండీ మీరనబోయే మాట!

కర్ణమహా : (ఃసుఖములయ యోచనపడించి) అలాగనా స్వామీ!

కృష్ణస్వామి : నా కళ్ళతో చూశాను.

నానామంత్రి : ప్రభువులు, వచ్చిన దాసరినల్లా మెచ్చి

హారాలూ, అండలాలూ యిస్తూవుంటే, వాళ్ళు నిరసిచడం ఆశ్చర్యమా !

విదూ : ప్రభువుల శలవైనప్పటికీ, ఒక కాచక్షణా యివ్వకుండా మీరు కలకాలం తిప్పుతూవుంటే, ప్రభువులు వాళ్ళువాలించి, హారాలూ, అండాలూ, యివ్వనలసి వస్తుంది. యిదే మీలాటి మంత్రులు ప్రభువులకు చేసే కూడిక.

కర్ణమహా : మంగ్రివర్య. బిల్వీణకవి యిట్టిపని చేస్తారని మేము తలచి యుండలేదు.

నానామంగ్రి : దేశదిమ్మరి ! తరతరాలనుంచి కనిపట్టుకొన్న వాళ్ళకి వుంటాయిగాని యేలినవారి యెడల భక్తి విశ్వాసాలు, అట్టివాడికెలా వుంటాయి ?

కృష్ణస్వామి : బుట్టిన విలవ తక్కువ అన్నది. స్వదేశాలయితేనేం, పరిదేశాలయితేనేం !

నానామంగ్రి : కాకుంటే, తన తలెవటికి ప్రభువులు తనకిచ్చిన అమాత్యమైన హారం, అనగటూ మరి పకపగడితుడికి బహుమానం చెయ్యడవేటి ?

కర్ణమహా : యింకా బిల్వీణులచేత మహారాజకుమారికొంతు చదువు చెప్పించవలెననుకుంటిమి. ఈయన ప్రవర్తనకు తగిన సత్కీర్తి యెద్ది ?

విదూ : తన్ని తగిలివెయ్యడం.

నానామంగ్రి : ఉచ్చాటన చెయ్యడమున్నూ అతః పద్ధతున్న ధనము తీసికొని, ధర్మవినియోగము చెయ్యడమున్నూ ఉచితమని తలుస్తాను.

కేశవభట్టు : క్రమాపణనుకోరి, విన్నవిస్తును. మహారాజాధి
రాజా ! సంజీతుడు శిక్షార్హుడు కాడు. “విద్యద్వందమగౌర
వమ్” అదిగాక నేనున్నది ఒకటి స్థాపించవలసి...

కర్ణమహా : (కొంచముకోపరసంగా) నేరం లేదనామీ అభిప్రాయము?

కేశ : చిత్తం, చిత్తం, నేను యేమి మనవి చెయ్యగలను.

మాధవ : నేర వేర కాకపోతే యెన్నడూ కోపవెరగనివలె భువు
లకు కోపవెంచుకు వచ్చేని ?

రామ : (మాధవశర్మతో మెల్లగా) ఊరుకోండి.

కర్ణమహా : మంత్రివర్య, ఈ బ్రాహ్మణ్ణి అరనైగడియల్లోగా
పట్టంలోనుంచి సాగనంపితే ?

నానామంత్రి : చిత్తం. యేలికశాసనము యీ క్షణముండే
అమలు చేస్తాను. (మంత్రివ్రాసి పంపును)

కర్ణమహా : మంత్రివర్య, మహారాజ కుమారికావారి విద్యా
భ్యాసము విషయమై మీ అభిప్రాయ మెట్టిది ? మీరు
అనుభవశాలులు, సాంప్రదాయజ్ఞులు.

నానామంత్రి : మాతా మహారాణీవారి శలవు ఆ ప్రకారం
అయినది. నేను యేమి చెయ్యగలను ?

కర్ణమహా : సంగీత సాహిత్యములూ, కొంతవరకు తర్క
వ్యాకరణములూ, బావాజీవారు చెప్పించారు. అదంతా
మాధవశర్మగారి ఆశీర్వాచనఫలంగాని, యీ విద్యలు
జ్ఞానసాధనములు. ప్రత్యేకం వీటియందు విలువనెక్కువ.
భగవద్గీతను ఉపదేశించి మరీ విద్యాభ్యాసము విరమించ
డము ఉచితమని యిదివరకు అనుకునివుంటిమి.

నానామంత్రి : ఏలికలవాక్యములు గురూపదేశములు. విద్య అనగా ముక్తసాధనమైన విద్యే. సందేహమేమిటి మహాప్రభో!

కర్ణమహా : మహారాజకుమారిక భగవద్గీతను సతించుకొననే మీ అభిప్రాయమా?

నానామంత్రి : చిత్తము. నా చిన్నతనంలో మీ పిల్లిగారు పతిస్తావుండగా నాకుకూడా గీతాశ్లోకములు కంతోపాతంగా వచ్చినవి. ప్రాజ్ఞుడనైనతరువాత వారిజానలో గురుముఖతః గీత ఉపదేశం అయినాను. దక్షిణమూత్రాలు పల్లినప్పుడు కాంచీపురంలో లక్ష్మణాచార్యులవారివద్దకూడా గీతార్థం విన్నాను. నేను అజ్ఞుడనేగాని, నేనునవిచేసిన స్వారస్యాలు వారు చిత్తగించి ఆశ్చర్యపడేవారు. అది అట్లా అమ్మాజీ మహారాణివారి శిక్షాప్రభావం మహాప్రభో :

కర్ణమహా : సందేహమేమి? సముద్రమునైనా మేకకన్ఠుగాని, మనిషిబుద్ధికి మేర యెక్కడిదీ? వ్యాఖ్యానకర్తానూ, మన వంటి మనుష్యులేనా? గురువుబుద్ధికి పై ఆడనలెనని శిష్యుడు ప్రవర్తిస్తేనేగాని విద్య పెగుడు. అమ్మాజీవారికి భగవద్గీతయందు మంచి ప్రవేశము కలదు. మీరు మనవి చేస్తే మహారాజకుమారికావారికి కూడా ఆ గ్రంథరాజమును చెప్పించుటకు వప్పుదురేమో!

నానామంత్రి : శలవయితే మనవిచేస్తాను.

కర్ణమహా : మీరు మనవిచేస్తే, వారు ఆమోదించడముకు అభ్యంతరం వుండబోదు. గాని బిల్వణులు వెళ్ళిపోతే యెవరిచేత ఉపదేశం చేయింతుము!

నానామంత్రి : మన పండితులు దిద్దంతులు యవనై నా చెప్పగలరు.

కర్ణమహా : లోకానుభవమూ, బోధకతాశక్తికలవారు మీరేల చెప్పరాదు ?

నానామంత్రి : ప్రభువుల శలవైతే, తప్పకుండా చెప్పుతాను. మాధవశర్మగారి సహాయం వుండనే వుంటుంది.

మాధవ : ఆహా.

కర్ణమహా : అయితే అమ్మాజీవారితో మనవిచేసి వత్తురా ?

నానామంత్రి : చిత్తం. మనవిచేసి యిప్పుడే తిరిగి హాజరవుతాను. (నిష్క్రమించును.)

విదూ : యేమి చిత్రమైన లోకమూ !

కర్ణమహా : కొత్తచిత్రం యేమి కనబడ్డది ?

విదూ : నేను ఒక్కణ్ణితప్ప లోకంలో మరియెవడికీ తన అవస్థతో సంతృప్తిశీదాయె ?

కర్ణమహా : యెలాగో ?

విదూ : పండితులకి ఉద్యోగాలు చెయ్యాలని తావ్రతయం, ఉద్యోగస్థులకు పండితులనిపించుకోవాలని తావ్రతయమూను.

కర్ణమహా : మా మాటో ?

విదూ : తమమాట చెప్పనేల ! అంతా యిగినదే ! నానదవి మీర మీరు కన్నవేశారు.

కృష్ణ : మొదటికే తెచ్చావూ !

విదూ : రామశబ్దంరాని నానామంత్రిచేత గీత ఉపదేశం చేయించడానికి తమరు తలపడ్డప్పుడు నాబిరుదులు నేను

తమకు సమర్పించక తీరదుగదా? (వివాహము విరూపమునకు చెవిగా
రవాస్యము చెప్పును. విరూపమును తొంగిరవవఁ తో నిష్క్రమింపఁబడును)

కృష్ణస్వామి : (హాసవశగ్గుతో చిన్నిగంతుతో రవాస్యమాడి, పైకి)
“ముఖే హోరావాప్తిః” అన్న శ్లోకమువిషయమైనా మాధవ
శ్మగారు ఒక చిత్రకథ చెప్పుతున్నారు.

కర్ణమహా : యేమిటండి ?

కృష్ణస్వామి : మ రేమీ లేదు. ఆ శ్లోకం దాహలాధీశుడైన
కర్ణమహారాజును ఉద్దేశించి చెప్పినదట.

కర్ణమహా : యెంగిలిశ్లోకమూ మూడు సమర్పణ అయినది!

కృష్ణస్వామి : చాలామంది కన్యకామనేవారు. యెంగిలిశ్లోకాల
వల్లనే ప్రతిష్ఠ సంపాదిస్తారు.

రామశాస్త్రి : పర దేశికి యేలినవారియందు భక్తి యెలా
వుంటుంది ?

కర్ణమహా : పేరు ఒకటయితే యిట్టి తారుమార్లకు అవకాశం
వుంటుంది.

కేశవభట్టు : యేలినవారికి తెలియనిది లేదు. ఆ శ్లోకము
మట్టుకు మిక్కిలి విలసనైంది. చాలాకాలము కిందటనే రచిత
మయిన యడల, ప్రభులయొక్కా, పండితు యొక్కా
కర్ణగోచరము కాకుండునా ? బిల్వణకవి కొత్తశ్లోకం చెప్పే
వాటి సామర్థ్యాలేనిపాడు కాడు.

రామ : మంచిశ్లోకవఁన్నది తలచినప్పుడల్లా స్ఫూర్తుందా?

(విరూపముడు ప్రవేశించును.)

కర్ణమహా : ఈయన శాశ్వత రాజుల ఆస్థానము యేలవిడచి
యెవరికైనా తెలుసునా ?

రామ : మనవి చెయ్యడమునకు వీలులేని కారణము చెబుతారు.

శృష్ట : తన్ని తగిలేశారని ఈ మాధవశర్మగారే చెప్పారు.

మాధవ : నేనా చెప్పాను ! తప్పుగా వినివుండును.

విదూ : ఈ కవిత్వం మాధవప్రణీతమయే వుండాలి.

కర్ణమహా : (ఘట్ట స్వామితో) యోదుకు ఉచ్చాటన ఐందో ?

కృష్ణస్వామి : కారణమంటూ విశేష కారణమేమీ లేదు. రాజు గారు వుంచిన వేశ్యసౌందర్యమును చూచి మనసు నిలవ బూనినారు కారట.

కర్ణమహా : ఐతే రిసికులే.

విదూ : ఆమాటకొస్తే, ఇతర మహాకవుల తక్కువ యేమిటో! కృష్ణమిశ్ర చెప్పినట్టు యోతటివాడికై నా...

శ్లో॥ సంత విలోకన భావణ

విలస పరిహాసకేళి నిరంభాః

స్మరణ మపి కామినీనామ్

అలమహ మనసో వికారాయ.

కర్ణమహా : అందరికీ తెచ్చారా !

కేశవభట్టు : శ్రీమావణ మనవి చేసి ఒక్కసంగతి శృతపర్వు కుంటాను. బిల్వణుడు మహాపండితుడు. దేశదేశములు తిరుగును. అట్టివాని అనాదరణ చేసినయెడల, అపకీర్తి నాటగలడు పండితులు శిక్షాస్థులుకారు. “విద్యద్దండ మగౌరవం” అన్నాడు. నేరం యొత్తవరకూ వున్నదో, వారు యెంతవరకు సమాధానం చెప్పకొగలరో, ఆతిత్వా

స్వేషణఁకూడా కర్తవ్యమేమో అని సందేహం కలుగు తుంది.

మాధవ : అయితే, తత్వాస్వేషణం చెయ్యనిదే ప్రభువులు శిక్ష విధించారనా, మీ అభిప్రాయం ?

రామ : విష్ణ్వంశసంభూతులగు మహాప్రభువులు, అస్వేషణం అంటూ వకటి చెయ్యవలెనా నిజమును !

“సతాంహి సందేహపదేషు వస్తుషు
ప్రమాణ మంతఃకరణ స్రవ్యత్రియః॥”

విదూ : ఆ సిద్ధాంతం అందరిమెళ్ళకీ వురి అల్లుకోవడవే. యిప్పుడు ఒకటి పీకకు తగిలిస్తే, రేపు మన పీకకే తగులు కోగల్గు. ఇదుగో నానామంత్రి నస్తున్నారు. నిద్రపోతూన్న వాళ్ళ పీకలు తెగ్గొయ్యడానికి యింత మహావీరుడు మరి లోకంలో లేడు. ఆ ధృవసందేహవేదో ఆయన తీసుస్తాడు.

(మంత్రి నానామంత్రి ప్రవేశించును.)

నానామంత్రి : మహాప్రభో ! మహారాజకుమారి కావారికి భగవద్గీతలు ఉపదేశ చేయించడపు అభిలాష దోలినవారికికలదని, శ్రీ మాతామహారాణివారినో నవుకదు మనవి చెయ్యగా మిక్కిలి సంతోషముతో వారు ఆమోదిచారు.

కర్ణమహా : మీరు మనవిచేసిన తరువాత మరి వకలాగు దోలబోతు ?

విదూ : పాంపిషం పావేరి తియ్యాలి.

(నానామంత్రి కోపముతో విదూషకునిపైపు చూచును.)

కర్ణమహా : అతని మాటలు నరకు చెయ్యకండి.

విదూ : భగవద్గీత కాశీలోనూ, కాంచీపురంలోనూ అభ్యసించిన పంతులువాడికి కోపం వెందుకు వుంటుంది? అయినా నిజమైన మాటకు కోపం చెందుకు?

కర్ణమహా : నిజమనేది యెప్పిదో? *

విదూ : అనుదినం భగవద్గీత వారాయణంమట్టుకు చేస్తూవుంటే ఆడే అబద్ధాలల్లా నిజమౌతాయి. యిది వక శుద్ధక్రియ.

నానామృతి : యేమిటీ యీ మాటలకి అర్థం?

కర్ణమహా : విదూషకుడి మాటలకు అర్థం ఆలోచిస్తారేమిటి?

కృష్ణస్వామి : కొందరికి అతగాడి మాటలు ఆలోచించినకొద్దీ అర్థాలిస్తాయి.

నానామృతి : వెట్టికి వెయ్యి అర్థాలు.

విదూ : కేశవభట్టుగారిని ఒక వెట్టిధర్మసందేహం బాధిస్తూంది. ఆయన వెట్టి తీర్చి, తరివారి నా వెట్టికి నైవ్యం చేతురుగాని.

(కర్ణమహాగజు కనుబొమలెత్తి కేశవభట్టును చూచును)

కేశవ : నిజం విచారించి మరీ శిక్షవిధించటం ధర్మశాస్త్ర పద్ధతీమోయని సర్వజ్ఞులున్నా, ధర్మస్వరూపులున్నా ఆయన యేలికల సమక్షమందు ఎంతో భయంతో మనవి చేసుకుంటున్నాను.

కర్ణమహా : యెంతమాటంటిరి; భయమేలే? నేను రాజునైనను, కించజ్ఞుడను; రాజునౌటనే కించజ్ఞుడను అని అనవచ్చును. పండితులు, ప్రాజ్ఞులు వారివారి సమ్మతములను నా యెదుట ముచ్చటించుటకు వెరచిరేని, నేను రాజ్యమునకు అడ్డుడనే కానే?

కేశ : రాజాధిరాజ ! పండితరాజను శబ్దము యేలినవారికే చెల్లెను గంధములు నెత్తిని మోయుటకు అస్పదానులుము కూడా మహాపండితులమే. అయితే, మోచిచేటిగాని, వాని గంధము ఆశ్మలకు అంటక. చహవులు ఒక శాస్త్రాచార్యులు మరివక తెన్ను అయి కామలోభాదులచే జ్ఞానాంధ్యమున మోబోల్లకు, పండితశబ్దము యెప్పుచెల్లును ? లోకము పరిశ్రమించి అడవుల్లోతిన్నుచేసే మునులకు నానా లాంగని శ్రోధాదులను నిర్జించిన యేలినవారే పండితులుగాని, ఈర్ష్యతీర్చుకొనుటకుగాను నిజమును కప్పి, ధర్మమును దాచి, అప్పుమైన విహిక లాభములు సాపేక్షించి మిమూ పండితులము మహారాజా ?

కృష్ణ : ఈ ముక్కలేమో యెవరికీ తెలియజట్లు ఉపన్యసిస్తూ న్నారు. రెండుకళ్ళతోనూ చూశామయ్యా అని ఘోషిస్తూ వుంటే, అట్టి బలవత్తరమైన సాక్ష్యాన్ని మీ పండిత దూషణ యేలాకొట్టగలదో, నాకు బోధపడకుండావున్నది. ఛాందసానికిన్నీ రాజ్యతంత్రానికిన్నీ చాలాదూరం వుంది.

నానామంత్రి : నాతో దోషే వాప్పకుంటేనే ! “ఆ తాదశి మనేది తాతాజీ మహారాజావారు నేనాశంమహారాజా వద్ద సంపాదించారు. దీనితో అష్టనుడు జపం చేసేవాడని ప్రతీతికూడా కద్దు. శివపూజాకాలమందు మహాసభునారు, సమగ్గురించి, కళ్ళనద్దుకుని మరీ ధరించేవారు. మీయందు వుండే అసమాన గౌరవముచేత మీకిది అనుగ్రహ పూర్వకముగా దయచేశారు. అది యెందుకు వక ఆస్థానపండితునికి బహుమానంగా యిచ్చావయ్యా” అని

నే నడిగితే, యేవన్నాడంటే, “యీ కుల్లుతావళానికి యీ దేశంలో కాబట్టి యింతి మాన్యత కలిగింది. మా దేశంలో ప్రతి తుప్పనిండా ఏకముఖీ రుద్రాక్షలే. తెగించి నాకు యింతబహుమానం చేసినందుకు మీ రాజు బెంగ బెట్టుకోలేదుగదా?” అని నిర్మోహమాటంగా అన్నాడు. నా కంటూ ఆ మాటతో వాళ్ళు నీరు విడిచిపోయింది.

విమా : యెప్పుడు యీ ప్రసంగం జరిగిందో ?

నానామంత్రి : నీ ప్రశ్నలకు సమాధానాలు నీలాటివాళ్ళే చెబుతారు.

కర్ణమహా : చిత్రం, కొందరికి యెలకంటే బెదురు; కొందరికి పిల్లంటే బెదురు; నానామంత్రిగారికి గౌతములంటే బెదురు.

నానామంత్రి : ఆమాట శలవివ్వవట్టు మహాభ్రో! దేలిన వాచా అమ్మజీవారూతప్ప లోకంలో నాకు బ్రహ్మ భయం లేను.

విమా : యముడి భయవే లేనివాడికి, బ్రహ్మభయం యెలా వుంటుంది !

కృష్ణ : వారు చెబుతూవున్న సాక్ష్యం అబద్ధవో, నిజవో, కొసకూ వినరాదూ ?

కర్ణమహా : తరువాతండి ?

నానామంత్రి : తరవాతేవొచ్చి, మళ్ళీ అన్నాను “నారాయణ భట్టుగారి విద్యను మహాగాజులు తగినట్టు గౌరించ నట్టున్నా. యీ విషయంలో మహారాజుల లోపమును మీరు యెత్తిపొడిచి సవరణ చేసినట్టున్నా లోకానికి అర్థం

కాగలను. మహారాజులు శాంతులని, యీలా¹ నిరాదరణ చేయరాదు" అని వేయివిధాల అతని మేలుకోరి, బోధ చేస్తే "రాజులకేం తెలుస్తుంది విద్యల విలువ? రాజులు విద్యా ఘూకా" లన్నాడు.

విదూ : యీపా²కి బిల్వణుడు వూరి పొలిమేర దాటి వుంటాడు. యెన్నిగోతాలు కోసినా సరిబంధకంలేదు.

నానామంత్రి : అలా అనేబ్బయితే, యిప్పుడు ఆయన్ని పిలిపించండి. యీ ఆస్థానమందు రుజువిప్పిస్తాను.

విదూ : అదుగో నారాయణభట్టుగో కలిసి ఆయన వస్తున్నారు. మీరు తలచేటప్పటికి బిల్వణుడు ఆశాశ్నించి వ్రట్టిపడ్డట్టుంది. కాయసిద్ధుంది కాబోలు.

(నానామంత్రి వెనుకవై ఎ. స్టూలెపోయి చూచును. అలా చూచుచుండగా కల్లసహారాజు స్వల్ల పేటికగోని రుద్రాక్షమాలతీని ధరించును.)

నానామంత్రి : నైడికులు హద్దుటూద వుండరు. ఉచ్చాటనా శాసనమైనప్పటికి యెలా తోసుకుపస్తున్నాడో! (ఉచ్చాటనా మతో) అదిగో నారాయణభట్టుగారి మెడలోనుద్రాక్షమాల!

విదూ : ఆదిత్రవేగజూస్తారు, ఈ చిత్రం చూడండి. యిదుగో ప్రభువుల మెడలో ప్రభువుల రుద్రాక్షమాల!

(నానామంత్రి ఆశ్చర్యమతో మహారాజువైపుచూసి తిరిగి నారాయణభట్టు కంఠమును పరికించుచున్న సమయంలో బిల్వణుడు దగ్గరకాగానే మహారాజు నిలుచుడును. అందరూ నిలుగురు. అదిచూచి యెదుగో పోల్చుకోలేక, నానామంత్రి కూడా నిలుచును.)

కేక : బోధపడ్డది "యీ హారము రాజవండితుడైన కర్ణమహారాజు కంఠమును అలంకరించినది" అని బిల్వణకవులు

అన్నపుడు దాహశాధీశుడగు కర్ణుని ఉద్దేశించి చెప్పివుండును. కాన లేకపోతిమి.

విదూ : యింతసేపటికి తర్కం పనిచేసింది.

కృష్ణస్వామి : అదిటండీ. అపైతే మనమందరమూ బిల్వణులకు అపరాధం చెప్పకోవలసి వుంటుంది.

కేశ : చుక్కానికి న్యాయంగా పోతుంది స్వామిగారి మనస్సు. కలవంలేదు.

కృష్ణ : పండితుడికి కలువంవుంటే, మరి పండితుడేవీటండీ. ఆ మహారాజును చూసైనా నేర్చుకోవద్దా ?

కర్ణమహా : (బిల్వణుని నారాయణభట్టులతో) దయచెయ్యండి. దగ్గరగా కూచోండి. (అందరును యవని స్థలములయందు వారు కూర్చుండును.)

నానామంత్రి : (మాధవశర్మ చెవిలో) నామాటలుగానీ వినివుండరుగదా ?

విదూ : అప్పుడు చాలాదూరంగా వున్నారు; వినివుండరు, కర్ణవిశాచి వుంటే తప్ప.

కృష్ణ : నీకు వున్నట్టుంది కర్ణవిశాచి. యెక్కడలేని రహస్యాలు యెక్కలాగుతావు.

కర్ణమహా : (బిల్వణుని ఉద్దేశించి) కవివర్య! అజ్ఞానానికి అంజనం యేమిటి ?

బిల్వ : రాజవదలికి నై సర్గికమైన మహాంధకారమును తొలగించి, నిశ్చలమైన జ్ఞానోదయమువల్ల అరిష్టద్వర్గమును తలచూపనివ్వకుండా తరిమిన, తమవంటి సత్పురుషుల సహవాసమే అజ్ఞానాంజనము మహారాజా! పండితసామా

నృమునకు విద్యన్నది జ్ఞానసాధకం కాక మాతృర్యహేతు
నైయే యు డును.

విదూ : నానామంత్రిగారి అభిప్రాయమూ అదే. నాటిముట్టుకు
సాధనం లేకుండానే సాధ్యం సాధించారు.

కర్ణమహా : జ్ఞానాలోకమునకు ఉన్నస్థానము సూర్యులు.
ఆ సూర్యుల సంస్కరింపల్ల నృపనామక పాపాణములకు
కూడా కాంతి ఆపాదన జౌతుంది. నాకుగల స్వల్పజ్ఞానము
అమ్మాజీవారి శిక్షవల్లనూ, మహాపండితుల సహవాసము
వల్లనే కలిగినది. స్వామి మూకు బాల్యపురుషులు.
యిప్పుడు టాము అందరూ మాకు గురువులే. (చంతితో)
మంత్రివర్యా, రేపటినుంచి బిల్లణకవులు మహారాజ
కుమారికావారికి గీతోపదేశం చెయ్యడముకు అభ్యంతర
మేమీ ?

నానా : అభ్యంతరం అనగా అభ్యంతరం యెందుకుంటుంది
మహాప్రభా !

కర్ణమహా : అయితే అమ్మాజీవారితో విన్నవించి వస్తాము.
(లేచును అందరు లేచుచుండగా) కూచోండి పెద్దలకు శ్రమయేల ?

(నిష్క్రమించును. పండితులు చెదిరి గుంపులు గుంపులుగా మాటాడుదురు.)

నానామంత్రి : (హావశగ్గుతో) అడ్డంగా తిరిగిందే !

మాధవశగ్గు : అదే నేను యోచిస్తున్నాను. ప్రవాహానికి
యెదురీది ప్రయోజనంలేదు.

నానామంత్రి : అయితే వాడితో కలిసిపోతానంటారా ఏమిటి !

మాధవ : ఆడుకొమ్మూ, పట్టుకొమ్మూ కనపడనప్పుడు యేం
జేయను ?

నానా : మీరు భయపడక నిలబడిమాత్రం వుండండి. ఏడికి ఉచ్చాటనమంత్రి మహారాణివారితోటివుపదేశంచేస్తాను. చూడండి, ఆస్వామి, వాడితో యెంత ఆసక్తితో ముచ్చటిస్తున్నాడో ! మనవాళ్ళలో కట్టులేదు.

మాధవ : పండితులు కుక్కల్లాగ కాట్లాడబట్టేకదండి, పరాయి వాళ్ళు డబ్బు తన్నుకుపోతున్నారు ! (బిల్లిణుడు తాళనకు వ్రేలును.)

నానా : (రామశాస్త్రితో) అస్త్రం అడ్డుదిరిగిందండి.

రామశాస్త్రి : తాము కొంచెం అతి ఆచరిస్తారు.

నానామంత్రి : యేంచేయను, శాస్త్రుర్లుగారూ! భగవంతుడు తీక్షణమైనబుద్ధిని యిచ్చాడు. అది విడడ్డదంటే, పట్టడానికి నాకే అసాధ్యమైపోతుంది. యిహ వూరుకుందునా ?

రామ : తాము ఊరుకుంటే యేలాగ? బిల్లిణుడు కుమారికావారిదగ్గర ఆనుకున్నాడంటే వారిని కలశమహారాజుకు వివాహం చేసే ప్రక్రియ నడిపిస్తాడు. ధారాపతినిగూర్చి మనం యిన్నాళ్ళయి చేసినప్రయత్నం విఫలమౌతుంది.

నానా : చూశారా మొన్న కాశ్మీరరాజుకిండి అనంత భూపాలుణ్ణి, రాజయెమట భట్టువాళ్లా యెలా పోగిడాడో!

రామ : దానికి ప్రతిక్రియ అమ్మాజీవారి దగ్గర తాము కల్పించాలి.

నానా : రాజు అసాధ్యుడుగద !

(బిల్లిణుడు నానా మంత్రి వద్దకురచ్చును.)

బిల్లి : (నానామంత్రితో) తాము పంపిన ద్రాక్ష ఫలముల వంటి ఫలములు మా దేశం విడిచిన తరువాత తినలేదు. పంపిన మీ దయకు చాలా సంతోషించాను.

కృష్ణస్వామి : (ఒక పాటి మెట్లగా, గాని నివసించుచున్న) ముడ్డికాల్చి,
మూతికి నెన్నరాసేవాడు, యింతవాడు మరిసెట్టిబోడు.

నానా : (బిల్వీని చూచుచుగా కొనిసోయి) పండితు లో యెంత
ఓర్వలేసివాళ్ళయినా వుంటారు. వీళ్ళ నెవ్వరినీ నమ్మ
కండి. అందులో మాధవశర్మ బహుదుర్వాస్యము యామినీ
దేవికి మీరు విద్యచెప్పబోతారని, ముక్కంటా నోటగటా
యేడుస్తున్నాడు. ఎప్పుడో మీమీద నిందయేదో తీసు
కొస్తాడు. జాగ్రత్తమీద వుండండి !

(బిల్వీను తన మొలలోనున్న ఘోరకను చూపించును.)

నానా : మా నాయనగారికీ మీ నాయనగారిని చాలాస్నేహం
ఉండేది తమకు తెలిసిందోలేదో మా తండ్రిగారు జ్యేష్ఠ
కలశుల గుణవర్ణన తరుచుగా చేస్తూవుండేవారు. వారు
రెండువర్యాయములు కాశ్మీరాస్థానమునకు రాయబారిగా
వెళ్లారు. అప్పట్లో తెచ్చినదే మా నోటలోని ద్రాక్ష.

బిల్వీ : అలా చెప్పండి. అందుచేతనే ఆస్వాదు కలిగింది.

నానా : యిటుపైని అనుదినం తమకు పళ్ళుపంపి మరీ అమ్మాజీ
వారికి పంపుతాను. మన తండ్రులు స్నేహితులైనందుకు
యీనాటికి తిరిగి మనంకూడా స్నేహితులం కావడము
కేవలము భగవత్సంకల్పంగాని ఒండు కానేరదు.

బిల్వీ : కృతార్థుడను. స్నేహంయొక్క విలువన్నది దేశ
దేశాలు తిరిగే మాబోటి పండితులకే తెలుసును.

నానా : యిక్కడ వున్నంతకాలం మీకు యేమిమాయం కావల
సినాఅరిమరలేక, యీమిత్రుడివల్ల వుచ్చుకొండి. అమ్మాజీ

వారి ఆగ్రహం మీయందు వున్నప్పటికీ నా వ్రాణం వున్నంతవరకు, మీకు అడ్డుపడతాను.

బిల్హ : నావిషమమై ఒకరికి హాని రాకూడదు. యేమి ఆ ఆగ్రహకారణము ?

నానా : మహారాజ కుమారికావారికి తాము విద్య చెబుతారనే.

బిల్హ : మహారాజవారి మనస్సు మళ్లించలేరో ?

నానా : వారికోధం అనివార్యం.

బిల్హ : తమసలహా యేమిటి ?

నానా : యే చెప్పను ? యెప్పటికైనా వారివల్ల మీకు హాని వూది. రాజుల కోధాలు మహాచెడ్డవి. దేశం విడిచి వెళ్ళిపోవడం వక ఆలోచన. మీరు యెక్కడికి వెళ్ళినా రారాజులు నెత్తినపెట్టుకుంటారు గాని, మీరు వెళ్ళిపోతే ఆ దురదృష్టం ముఖ్యంగా నాది. కుమారికావారిపోవటం నేనుకూడా తమవద్ద భగవద్గీతలు నేర్చవలెననుకున్నాను.

బిల్హ : నావల్ల భగవద్గీతలు వింటే, మీరు ఉద్యోగం మానుకొంటారు. మహారాజ కుమారికావారు వివాహం మాని, సంసారం పరిత్యజిస్తారు.

నానా : నేను నాలుగు యేళ్లయి ఉద్యోగం చాలించుకుని, భగవంతుడి సేవలో కాలం వెళ్లబుచ్చుదావనుకుంటున్నాను. నేను ఉద్యోగంలో వుంటేనేగాని రాజ్యానికి ఆపాటం ఎస్తుందేమో అని మహారాణివారైతేనేమి, మహారాజు అయితేనేమి నన్ను నిర్బంధిస్తున్నారు.

బిల్వ : మీయందు మూతా మహారాణివారికి అంత వాత్స
 ల్యత ఉండగా నాకు ఈని రాకుండా మీరు వారిని
 మళ్ళించలేరో ?

నానా : మహా పండితులూ, మహా కవులూ ! తమకు నేను
 కేవలపలసిన ధర్మాలు కలవా ? రాజులు తొచువాములు !
 పట్టుదలేగాని లాభనష్టాలు గణించరు.

(నానానుంచి భాగము భూమినులగు స్త్రీలు : గంగాను పల్లెములలో
 సంక్రిందన తాంబూలములూ పెన్నలహారము తేచ్చి నగుస్కరించి నిల్వ
 టునికి సగుర్పిండురు.)

బికతె : అమ్మాజీ మహారాణివారు తాము వారికి అంకిత
 ముగా రచించిన గీతిమునకు సంకోషించి వారు ధరించే
 ఈ పచ్చల హారము తమకు దయచేయించిరి. ధరించి
 సముఖమునకు రండి.

(బిల్వనితో నిష్క్రమిండురు)

నానా : (సామకాస్తు)ఁ, మాభవశక్య ఉన్నచోటికిగచ్చి వారలతో
 ప్రభువులు ఒకమాటమీదను నిలిచివుండరు.

మాధవ : శకం తిరిగింది.

రామ : చక్రం యెప్పుడూ తిరుగుతూనే వుంటుంది. మరో
 తిరుగులో, మీదు క్రిందికి దిగుతుంది. విచారమేలా ?

(తె ర)

బిల్లి బీయము

రెండవ అంకము

(నారాయణభట్టు యింటిసావిడి : నారాయణభట్టా, శిష్యుడు వాచసతర్క ప్రవేశింతురు.)

నారా : అరవైయేళ్లు దాటి, యిప్పుడు కవిత్వం నేర్చుకోవా లంటే, యెలా సాధ్యమౌతుంది ! రాజుకు కవిత్వం పిచ్చి ఘట్టిగా పట్టుకుంది ... యీ కవిత్వవన్నదానికే వొక తోవా, తెన్నూ, సబబూ, సందర్భమూ కానరాదు. ఏదీ బిల్లుణుడు చెప్పిన పద్యంలో మొదటి వాక్యం చదువూ.

శిష్యు : (చదువును) “అంకం కేపి శశంకిరే జలనిధేః పంకం !” చంద్రుల్లో కళంకమును, కొంతమంది సముద్రంలో బురదగా భావించారు.

నారా : కొంతమంది మనుష్యులు, చంద్రుల్లో వుండుకున్న ము వంటి మచ్చ యేదైతే వున్నదో దాన్ని సముద్రపు బురద అనుకున్నారని కదూ, కవి అభిప్రాయం? ఏ వెట్టివాడైనా యెన్నడైనా, అలా అనుకుంటాడా? బిల్లుణుడు మహా సండితుడేగాని, కవిత్వంలో దిగగానే, అసత్యం కల్పించాడు. ఏవంటావ్ ?

శిష్యు : ఔనండి.

నారా : ఇక పద్యం యెలాఅల్లాడో చూదాం... “అంకం” అనే ఒకమాటతీసుకున్నాడు. దానికి అనుప్రసాసార్థం “పంకం” అనే

మామోకాని యెత్తాడు... అప్పుడెని “ఆ అంకానికి, యీ పంకానికి, యెలాగయీ అతకడం!” అని అలోచించి, ఏం యెత్తుయెత్తాడంటే, అంకం నముద్రం లోపుంబుగదిగదా, చంద్రుడున్నా నముద్రం లోనే సుట్టాడుగదా, ఆ సుట్టడంలో బురద యేమాత్రమైనా వొంక అంటుందా సుగచ్చుందా అని యోచించి, అంకపంకాలనే లంకేవేశాడు. అ, తేకదూ?

శిష్యు : అంతేనండి.

నారా : సరేగాని, బురదంటూ వొక వేళ తిరిల్నా, యెవడి యీనా కడుక్కోడా? యిదంతా అనంపర్భం నాలా కానవస్తోంది.

శిష్యు : అవునండి.

నారా : అయితే మనక్కూడా వొక్క ప్రాసముక్క చూచి పెట్టు? స్లోకం అల్లుదాం.

శిష్యు : ‘శంఖం’ బాగుందండి.

నారా : బాగుంది. అయితే శంఖానికి చంద్రుడికి, యెలాగరా అతకడం?

శిష్యు : ఎలాగనా అండి, తెలుపు గనుక ఉపహాసం చేదాం.

నారా : అంకం వొకటి తగలడుతూవుందికదూ! శంఖానికి కళంకమేదీ?

శిష్యు : కొంచెం మసిపూస్తే కళంకం సాధ్యమౌతుందండి.

నారా : ఓరీ, మూఘ్ఘడా! శంఖం పనికిరాదు. మరోమాట చూడు

శిష్యు : శంకా ?

నారా : శంకా? ...శంకా? ...శంకా...కశంకానికి శంకెలా
తగిలించడంరా? ఆఁ, కుదిరింది, రాయి. (నారాయణుని భట్టు
చెప్పును; శిష్యుడు రాయును.)

“అంకం కిమితి శశాంకే ।

కథమిహ స్మాణాం విజాయతే శంకా ॥”

“శశాంకుడిలోవున్న మచ్చ యేమిటని మనుషులకు శంక
యెలాగు పుట్టగలదు ?”

మహాబాగా వచ్చిందిరా, శ్లోకం; యేవంటావు.

శిష్యు : బాగానే వుందండి.

నారా : మహా, మహా అనాలి. మాట్టి బాగుండడంకాదు.
మహా బాగుందను. మొట్టమొదటికే తాశంపట్టాం. అసగా,
శంకకే శంక తగిలించావన్న మాట. ఈ పద్యం చూస్తే,
రాజు డంగై పోతాడు. ఓమూల శశాంకుడని తానేఅంటూ
యింకా అంకవన్నది యేమిటో, అని యెంత ముద్దితక్కువ
మనిషైనా అడుగుతాడా ?

శిష్యు : (నవ్వు ఆపుకుంటూ) యెవ్వడూ అడగడండి. ఉత్తరార్థం
శలవియ్యరా ?

నారా : ఇంకా ఉత్తరార్థంకూడా వుందీట్రా! యేమి సాధనం;
చెప్పవలసిన అభిప్రాయం అంతా చెప్పేశాంగదా ?

శిష్యు : ‘శంకర’ అనే మరోమాట తీసుకుని శంకకుడి శిరస్సు
మీద చంద్రుడు వున్నాడు గనక, ఏదైనా పోవా కల్పన
యెత్తితే సరండి.

నారా : అసలు శంకనే కొట్టిపారేశింతరువాత, మరి కల్పనకి

జాగా నొకటి వుంచావా? ఇక తోన కనపడదే... కనపడదే... ఆహా! దొరికింది, రాలు!

(నారాయణభట్టు పట్టుకుని, శిష్యుని కి ముసా)

“అంకం కిమితి శశాంకే

కథాపి స్మణాం సజాయతే శంకా ||”

“శశాంకుడిలో అంకంయేమిటి? అనే శంక పదులకు ఎన్నడూ కలుగనేరదు” ... ప్రశస్తతరంగా నొచ్చిందిరా! సో మంటాన్?

శిష్యు : (శిష్యుడు కొనసాగు, ముఖం మెరిసిపోతూ) జేసరికి.

నారా : అట్టి శంక, యెన్నడూ వుట్టనేరదని ప్రథమాంధంలో ప్రశ్నకు సమాధానం మా బాగా కుదిరిందిరా. ఏదీ పద్యం కలిపి చదువు.

శిష్యు : (చదువుతూ)

“అంకం కిమితి శశాంకే

కథమిహ స్మణాం విజాయతే శంకా ||”

నారా : తగలేశావురా, బంగారంలాంటి పద్యం! కొంచెం రాగ వరసపెట్టి యాడవరాదూ?

శిష్యు : (రాగవరసతో) అంకం కిమితిశశాంకే (అట్టేని చనవబాలక విరగబడి పవ్వను)

నారా : ఎందుకుపవ్వతావు? ఓరిపాడగట్టా! పద్యం బాగుంది కాదంటావా యేమిటి! (నానామంత్రి ప్రవేశించుచు) వూరుకో! వూరుకో! నానామంత్రిస్తున్నారు. ఆ పత్రం చాచెయ్యి. (గురు శిష్యులు నిలచురు)

నానా : యేవిటండోయి, శిష్యుడిచేత రాయస్తున్నాడు ?
(శిష్యుడితో) యేమి అబ్బాయీ! కనబడ్డవే మానేశావూ?

నారా : యేమీలేదండి. గ్రంథం రాయస్తున్నాను.

నానా : (శిష్యుడితో) యేదీ ఆ రాసింది చదువూ.

(శిష్యుడు తలగోక్కుంటూ గురువేపు చూచును.)

నానా : (శిష్యుడిచేతులో పత్రం లాక్కుని నడుపును. తలయెత్తి నారా
యభిప్రాయంతో) యవరు చెప్పారండీ యీ శ్లోకం ?

నారా : మా శిష్యుడూ.

శిష్యు : యింతికన్న బాగా చెప్పగలనండి.

నారా : యేడిశావూరుకో.

నానా : శ్లోకం మట్టుకు మహాబాగావుందండి.

నారా : బాగుందంటారా ? నాకు అలాగే తోచింది.

నానా : బాగుండడవంటే ఆలాగా యిలాగా అనుకున్నారా
యేవిటి ? బిల్వణుడి పద్యాన్ని పగలగొట్టారే!

నారా : మా శిష్యులు చెప్పమని పీక్కుతంటే యేదో చెప్పి
చూడావని చెప్పాను.

నానా : తర్కం కురిపించిపోతిరే. యిఖ బిల ణుడు తలదాచు
కోవాలి

నారా : పద్యం అంత ప్రశస్తంగావుందని శలవిస్తారా ?

నానా : 'శలవియ్యడం' కాదు 'మనవి' అనండి. మీ శిష్యు
కోటిలోవాణ్ణి, ఆమాట మరిచిపోకండి. ఆ శ్లోక ప్రాశ
స్త్యానికి, అవధిఅంటూ వుందండి ? మీరే కవిత్వం
చెప్పడం ప్రారంభిస్తే, ఈ కవీశ్వర్లంతా సూర్యుడిముందర
చుక్కల్లాగ చకాపికలైపోరా ?

నారా : శాస్త్రాలు చదువుకున్న మాబోల్లక కవిత్వం చెప్పడం వన్నది, తక్కువ పనికాదండీ ?

నానా : ఈరోజుల్లో తక్కువ విద్యలకే, తక్కువ మనుష్యులకే యెక్కువ విలువ. “రాజ నోహీ! ఖలువా!” అని, కాశ్మీరం నుంచి, అక్కడి రాజులు ఎల్లగొట్టిన యీ బిల్లాణుడికి మహాప్రస్థానం నుంచి మహామహారాజులే, మీ అందరికంటే యెక్కువ గౌరవం చేస్తున్నారు, కారా?

నారా : బిల్లాణులను కాశ్మీరం నుంచి ఎల్లగొట్టారండీ ?

నానా : కూచోండి, చెబుతాను (చెప్పుడనో) అబ్బాయీ ! మీరు కొంతసేపు అవతలకు వెళ్ళి చదువుకోండి, చదువు వంటి వస్తువలేదు.

(కెప్పుని వెళ్ళునని గురువు సంప్రదించినా, చెప్పుడు వస్తువు. నానా యజ్ఞభట్టు నానామంత్రం జూచుచున్నాడు.)

నానా : విన్నారా, కలశమహారాజు వొకవేళను వుంచారు. ఆ వేళ్యమీద బిల్లాణుడు ఒక ప్రబంధం చెప్పగా, కలశమహారాజు సంతోషించి, బిల్లాణుడికి ఆ వేళ్య దగ్గర ప్రవేశం కలుగజేశారు. యీ రాజులకే దయపుడిశే, చెయ్యతగిన మర్యాదా, చెయ్యదగిన మర్యాదా కానరు. ఆపైని జరగవలసిన పనియేదో జరిగింది; దాంతో యీ తుంటరి కవికి ఉద్వాసన అయింది.

నారా : యింత విద్వాంసుడుగదా, అలా జరిగి వుంటుందండీ! పండితుడన్నవాడు డుదులవలె నీచవృత్తులకు దిగడు. కిట్టక ఎవరో యీ కథ కల్పించివుంటారని నా మతం.

నానా : మీకు లోకం తెలియదు. అట్టి సంశయమే మీకుంటే

యీ రంకుశ్లోకం చదివి నిజానిజాలు కనిపెట్టండి. దస్తూరీ యెవరిదో పోల్చారా? (పత్రం వ్రాసి చీతికి యిచ్చును.)

నారా : యేమిటండిది ? దస్తూర బిల్వణులదే అనుకుంటాను. (చదువును.)

“అలమతి చపలత్వా త్వన్నమామోపమత్వా
త్పగిణి విరసత్వా త్సంగమేనాంగనాయాః
ఇతి యది శతకృత్వ స్తత్వ మాలోచయామ
స్తదపి న హరిణాక్షీం విస్మర త్యంతరాత్మా”

ఈ కవిత్వమూ, శృంగారం అన్నవి యెంతటి పండితుడి కైనా కళంకం తేకమానవు. అందుచాతనే మా తండ్రి గారు కవిత్వం చెప్పబోయేవునుమా, చెడతావని శల విచ్చేవారు. నే చెప్పినశ్లోకం చింపెయ్యండి.

నానా : యిది చింపవలసిన శ్లోకంకాదు. మహారాణీవారికి చూపిస్తాను. బిల్వణుణ్ణి కొట్టగలిగినవాటి కవి, మన ఆస్థానంలో వాకరంటూ వున్నారుగదా అని వారు యెంతో సంతోషిస్తారు. ఈమూలంగా మీపైని మహారాణీవారికి కలిగిన ఆగ్రహం కొంత మళ్ళగలదు.

నారా : నామీదే ఆగ్రహం! యేం, నాయనా! యేం నాయనా! యెన్నడూ యేపాపం యెరగనే!

నానా : మీఅంత అమాయకమైన బ్రాహ్మణ్ణి నేను ఎక్కడా చూడలేదు. ఊరందరికీ తెలిసినమామైనా మీకు తెలియదు.

నారా : నావంటి బీద బ్రాహ్మణియందు ఆగ్రహానికి కారణ వేవిటి నాయనా!

నానా : వాకకారణం, స్త్రీలోబుడైన ఈ బిల్వముకి నానా వాసుం చేస్తున్నారనే! రెండో కారణం, మీనం యొక్క అస్థి నంలో పండితులను వుండినట్టి భిక్షువులను చేసే పండిత పండితుడివల్ల బహుమూలం పరిగ్రహించడం. ఆ పరిగ్రహించిన తావళం మెడనివేసుకొని స్పృహయంత్రం పరిగడం! నేనంటూ, యెంతో దూరం మీ యాగ్యం శ్రీవారి సమక్షంలో మనవి చెయ్యబట్టి, మీకు అర్పి హాని లేకుండా సరిపోయినది.

నారా : పిల్లలవాణ్ణి, మహారాజా, నాకొక హానిరాకుండా కాపాడండి. నాకు లాక్ష్యం జేలియ్యను. అయితే ఈ తావళం అతగాడికి పంపివేయనా?

నానా : అదికాదు కర్తవ్యం. మీకు సమ్మతమైతే, నాకొక ఉపాయం చేస్తాను. రుద్రాక్షలు సుతి జ్వరాగిదిగ్గిరా వొరుగుతాయి. వాటికి వినివేయండి! బంగారం దోచుకొని వుంటుందో?

నారా : ఇరవైతులాలు వుంటుందని, మూయింటి ఆవిడ అంటి.

నానా : చూశారా, మొగవాళ్ళకంటే, అడవాళ్ళకి యెక్కువ బుద్ధి వుంది. “క్షణక కణశ్చైచ్చ విద్యా మధ్యం చ సాధయేత్” అన్నాడు. ఈ తావళం యెప్పుడైనా మీకు దక్కిందికాదు. గనుక, ఆ యిరవైతులాలమీదా మరి నాలుగు తులాలువేసి, ఆ విలవగల కాసులు యిస్తాను; అవి పుచ్చుకొని అక్కగారికి ఒక కాసులపేరు చేయించండి. రండి; అక్కగారితో ఆమాట నేను స్వయంగా మనవి చేస్తాను. (ఇద్దరును యింటికి వెళ్ళుదురు)

(కేశవభట్టు ప్రవేశించి, యిటు అటూ మాచి, యెవరినీ కానక ఒక మూల కూచుని పుస్తకపత్రాలు తిరగవేస్తూ వుండును. కొంతసేపటికి రుద్రాక్షతావళిమూ, ఒక పత్రమూ పట్టుకుని, నానామంత్రిన్ని, సంతోషంకల ముఖంతో నారాయణభట్టున్నా ప్రవేశింతుట. నీరు, మూల కూచున్న కేశవభట్టును చూడరు.)

నానా : యిటుపై ని బిల్వణుడితో కలియకండి. మాట్లాడడం కూడా తప్పించుకోండి. రుద్రాక్ష తావళం యేమైపోయిందని యవరడిగినా, పోయిందనండి. రాజడిగితే అమ్మేశాననండి.

కేశవభట్టు : (ముందుకు వచ్చి నిలిచి) యీ అబద్ధాలు ఆడవలసిన అవసరం యేమిటండి ?

నానా : మరేంలేదు. నారాయణభట్టు ధనికులుకారు. పిల్లల వాళ్ళు అక్కగారి వంటను అట్టే హంగులేదు. అందుచేత యీ రుద్రాక్షతావళం విక్రయించి, ఆ సొమ్ముపెట్టి బంగారంకోసమని నాకు అక్కగారి శలవుకాగా, కానులు తెచ్చి యిప్పుడే దాఖలు చేశాను.

కేశ : కావొచ్చును. కాని బిల్వణులతో కలియకపోవడానికీ, మాట్లాడకపోవడానికీ కారణమేముండునో కొంచెం శలవు దయచేయిస్తారా ?

నారా : వేశ్యమాట మీకు తెలియలేదు కాబోలు ?

కేశ : వేశ్యమాట యేమిటండి ?

నారా : బిల్వణులు, కలశమహారాజులు పూచిన వేశ్యతో స్నేహం లావుచేశారట. అందుచేతనే వారు దేశంనుంచి తొలివేశారట.

కేశ : యే దుష్ట యీ కల్పన కల్పించాడండీ ! (నానామంత్రి భట్టు నానామంత్రివేళ చూసి పూకుకును.)

కేశ : (నానామంత్రితో) తమకు యిస్సాదు దయచేయించినన్ని కాసులు నేను తమకు దాఖలుచేస్తాను. భట్టుగారికి నేను చాలాసొమ్ము బాకీవున్నాను, దుద్రాక్ష తొనశలముక్క-విలువ అన్నది ఆ బంగారంలో లేదండీ, ఆ మూల అమూల్యమైనది; అది యిలా దయచేయ్యండి, వారి కంతమందు తిరిగి వుంచుతాను.

నానా : అలాగయితే నేనే వుంచుతాను. (మాల వారానుభట్టు మెవ వుంటున్నాను.)

కేశ : తమ కంత శ్రమెందుకూ ? నేనే వుంచుతాను. (లేవనట్టు మాలకు పట్టుకుని తాను వుండి ప్రయత్నించును.)

నానా : నేను వుంచితే తప్పా !

కేశ : తమకు తగిలించవలసిన సూత్రం యెప్పుడో ఒకప్పుడు మా అందరికీ వుండనేవుంది.

(కేశవభట్టు, నానామంత్రి తావళంతో మెనుగులాడుతూ వుండగా తావళం తెగువనే భయంచేసి, వారానుభట్టుగూడా తావళము పట్టుకొనును. ఇంకెవరో నిల్చి బాటు ప్రసేశించును. ముగ్గురూ పట్టుకొంటే, తావళమూ, నానామంత్రి చేతి పత్రమూ, నానామంత్రి భట్టు చేతి పత్రమూ నేల పడును.)

బిల్వణుడు : (తావళమును, పత్రములను యెత్తి) యేమి టీదురంతం ? ఈ పండితాగ్రేసరుడికి యెట్టి పాటువచ్చినది ! ఈ ఉత్సాహ మాలకు యెట్టి పాటువచ్చినది ! (ఒకపత్రము చదివి) ఇది నానా

మంత్రిగారి కవిత్వం కానోవును. (రెండవ పత్రం చూసి, ఆశ్చర్యపడి) యిది యిక్కడి కేలావచ్చింది ?

కేశవ : యేమిటండి ఆ పత్రం ?

బిల్వ : (ప్రత్యుత్తర మివ్వక) యిక్కడ కేలావచ్చెను, యీ పత్రం ?

నారా : చెప్పవద్దని నానామంత్రిగారు, నాచేత ఘోరమైన ప్రమాణం చేయించారు.

నానా : (బిల్వను చీతలు తన చేతులతో పట్టుకొని) క్షమధ్వం ! క్షమధ్వం !

బిల్వ : “క్షమధ్వం” యేమిటి ?

నానా : నావల్ల గట్టి పొరపాటు వచ్చింది. క్షమించండి. తమ వంటి మహాపండితులకు అగ్రహావన్నది వుండదు. ఈ శ్లోకం కాశ్మీర మహారాజులు వుంచిన వేశ్యను ఉద్దేశించి తాము రచించినారని తమ శిష్యు డొకడు తెచ్చి నాకు చూపించాడు. దాంతో నాకు అనుమానం కలిగినమాట సత్యం. అనుమానంకలిగి తమతో సంబంధం వాదులు కొమ్మని, నారాయణ భట్టుగారితో నేను చెప్పినమాటా సత్యమే. వారి మంచికోరి ఆలాచెప్పాను. అంతేగాని మీకు అపకారంచేదామని కించిత్తులయినా నాఅభిప్రాయంకాదు. ఆ సోమనాథుడు నాక్కి. అబద్ధవాడితే నా నెత్తిమీద ఆకాశవంతపిడుగు పడిపోవాలి. తమవంటి మహానుభావుల విషయమై క్షుద్రులు చెప్పినమాటలు నమ్మడం బహు పొరపాటు. కేశవభట్టుగారు యీ వేశ్యకథ అంతా శుద్ధ

అబద్ధవని యిప్పుడే తెలివియ్యగా, “యంతా” కి బుగ్గియినా పుట్టించే నుర్మాణాలు పుటా”ని ఆస్పద్యపడ్డాను. వారి మాటలకు సాక్షి నాలా గునుతు. క్షమింపగల అని తెలిసి ప్రార్థిస్తున్నాను.

బిల్వీ : (కొంతసేపటికి ఆలోచించి, తాను తన మునుపటి తగినది) నేను మళ్ళీ పోయినదాకా అలా నా, యిది ముడచి పుండనియ్యండి. ఆ తన వాని యెలాగా మీకు నక్కదు. అప్పట్లో యీ దుష్టమంత్రికి యీ మహానాథుని మును అగ్నించి ప్రాణం కాపాడుకోండి. తూర్పు గోనగూడైన దాహలాధీశుని కంఠం నుంచి దుష్టాగ్రేసరుగూడైన యీ మంత్రికి కంఠం నుండి కా! దీనికి యే కాలానికి యే అవస్థ వస్తుందో కానలేదు. (నానా మంత్రి నిర్దోషుడని తెలిసి ముఖంబాస ముఖం పులిచి) నా మూలముగా యీ అమాయకగూడైన బ్రాహ్మణికి అనకారం చెయ్యకండి. మీరు యందు నాకు ఆగ్రహంలేదు. మీరు కంట్రాక్టు లక్ష్యం నేను యీ దేశం విడిచి వెళ్ళడమేగదా? మీరు అట్టి శ్రమ పడకండి. వెంటనే వెళ్ళితిలచినాను. ఆహా యేమి దేశం! యేమి మనుష్యులు! (నిష్క్రమించును)

నానా : యీ కళంకం లేకుండావుంటే, యంతవాడు మరి లేడు.

నారా : ఆ వార్త అబద్ధవన్నా లే!

నానా : అలా అనకపోతే, మొహంబుడట యేవన్ను?

కేశ : అయ్యా, ఒక మనవి! తమ ఆగ్రహం మా పుభయుల యెడలా ప్రసరింప చెయ్యమని తాము ఎరం అనుగ్రహిస్తేనే,

యీ దేశంలో వుంటాం. లేకుంటే, దేశాంతరం పోతాం. మేము అల్పులం. తాము ఆస్థానంలో చాలివున్నాము. వ్యవహారస్థితి యెప్పుడు యేరీతిని వూడునో తెలియదు. ఈ తావళం తాము వుంపించండి. ఈ సంగతి మేం యెవరితోనూ చెప్పం. మేం పండితులం; అనేది వొక మాటా, జేసేది ఒకపని కానేరదు. మా మా స్వభావాలు కూడా, యీ వాటికే తాము కానే వుంటారు.

నానా : రామా రామా! తావళం నాక్కావాలనుకున్నా రా యేవిటి ? అక్క గారు ముచ్చటపడ్డారుకదా అని కానులు తెచ్చాను. మీ వుభయులకీ నా కంఠంలో ప్రాణం వుండగా హానిరాకూడదు. మీ నాయనగారికీ, మా నాయనగారికీ ఉండే స్నేహవైనా ఆలోచించుకోనా ? పండితులం లే నాకు ప్రాణం కాదా ? నేను శుద్ధ జయనుణ్ణి అనుకున్నా రా యేవిటి ? అక్కదగ్గర శలవువుచ్చుకొని వెళతాను. మీ యోగ్యత వేరే నాతో చెప్పాలా ?

(తెగ)

.

బిల్లాణీయము : ఆముద్రితభాగము

.

బిల్వణీ యము

* రెండవ అంకము

స్థలము

అనిహిల్ల పట్టణమునకు కొంచందూరంలో సరస్వతీ నదీతీరమందు కాశ్మీర రాజపుత్రులు వలసవచ్చి విడిసిన పేట. ఒక ఉద్యానవనముమధ్యకాశ్మీరుల యజమానిన్నీ, కాశ్మీర మహారాజులకు బంధువున్నా, ఒకప్పుడు కాశ్మీర రాజ్యములో సామంతరాజున్నా అయిన చంద్రవర్మ అనే రాజయొక్క భవనము. తోట మిక్కిలి రమ్యమైనది.

చంద్రవర్మ శ్రోతుడు, విద్వాంసుడు, లోకానుభవము కలవాడు. మహమ్మదు ఘజనీ సోమనాథక్షేత్రమును కొట్టి నప్పుడు ఈయన కుమారుడు ఇంద్రవర్మ, యుద్ధంలోమృతి పొందెను. ఇంద్రవర్మకు రణశింహుడను పంథొమ్మిదియేళ్ళ ప్రాయంగల ఒక కుమారుడును, పదహారేళ్ళ ప్రాయము గల కుమార్తెయును కలరు.

చంద్రవర్మగారి భవనమునకు సామీప్యములో ఆ యుద్యానవనములోనే ఒక కొలనువడ్లున ద్రాక్షతీగలల్లిన మంటపములో చిత్రాసనముమీద జమిలిస్థంభములకు చేర్చిన దిండును చారిబడి బిల ణుడును, ఎదట మగివక చిన్న చిత్రాసనముమీద రణసింహుడుకూచునియుందురు.

* ఇది అస్సీరాయకవి చిత్తప్రతిలోని భాగం. మఠము, కవిత్వ తత్వములను గూర్చిన విచారణ యిందు కలదు. ఇది సాహితీపథులకు ఉపకరించగలదని యీ సంపుటిలో సంతరించాము.

బిల్వగుడు :

అస్యాశ్చర్యమయస్య మప్రగతయః స్వైరంతరింతైరిపి,
జ్ఞాయస్తేన విధేరివాసికుటిలా నై దగ్ధ్యసేమా భువః
శ్రూమస్తే ప్రసిభూభృతాం వసతియ స్త్వంగత్పరంగావళి
విశ్వోభేల ఖరాగ్రుణ్ణిభి నుణి క్షోణితలాః కేవలమ్॥

రణసింహుడు : ఆహా ! యేమిష్టోకం !

బిల్వ : రుమార, ఇది విసండి.

వాత్సల్యం నవాత్మ్యపత్యవిషయే వ్యాక్షిప్యతే : క్షణం
దాక్షిణ్యేన సమీహితే నవనధూ వర్ణసి ధీరాశయః
నిష్ఠాతిః కుటిలేన యా ధ్వని చరన్నాచారపూతిని ప్రభోః
దుస్సాధ్యా నపి సాధయత్యభిమతౌ నిధాన్సు సాధ్యానపి॥

రణ : తమవంశ మహాకవులనల్ల కృణి సొందడముచేతి
అమాత్య సంపత్కరుల జన్మ సఫలమైనది. ఆ మహాపురు
షుడు అసమాన ప్రసిభానంతుడు, దయాళుడు ప్రభు
విశ్వాసపాత్రుడు; మరిన్నీ యీ రాజ్యానికి కాలగతిచేతి
వలసవచ్చిన మమ్మును కాపాడుతున్న సరమమిత్రుడు.
తమ పొగడ్తుకు తగినవాడేగాని బ్రైనుడుకాకుంలే యుంకో
బాగుండును కదాలని అనుకుంటాను.

బిల్వ : (చిరునవ్వు నవ్వి) ప్రభువు నమ్మినబంటయి, మిమ్మల్ని
కాపాడుతున్న మిత్రుడై, లోకోపకారిగుణుడైనప్పుడు
ఆయన మతం విూకు యెక్కడ అడ్డువచ్చెను కుమారా ?

రణ : సకలసద్గుణసంపన్నుడుగదా. మశింగూడా మంచిబై లే,

చంద్రుడికి కళంకం లేనట్లు వుండును గదా అని నా మనస్సున కొరిత.

బిల్వ : కుమార, సిజమైన జ్ఞానమును సాధించవలెననే అభిలాషగల మీ బోటి పండితులకు పరమతములయందు అసూయ వుండకూడదు. ఈ భూప్రపంచమందు లెక్కలేని మతాలు వున్నవి. అన్ని పేరెక్కిన మతములలోనూ పండితులూ, సత్పురుషులూ కలరు. అన్ని పేరెక్కిన మతములలోనూ సంసారమును తరించే సాధనములు కలవు. ఆ యా సాధనములను అవలంబించి ప్రాజ్ఞులు ధర్మచార్యానువర్తులై, సదా లోకోపకారపాఠీయులై ఆ యా మతములకు వన్నె శేర్తురు. అందుకు అమాన్య సంపత్కరులే దృష్టాంతము. అప్రాజ్ఞులు ఆత్మలాభమునే అపేక్షించుచు అట్టి లాభము సమకూడుటకు వంకరతోవల నడచి, తామనులై పరులను పీడించుచు జీవిక లేని జపతపాదులను చేయుచు లోకమును, దేవుడినికూడ మభ్యపరుప యత్నింతురు. అట్టివాడు నానామంత్రి. పేరుగల మతమల్లా సత్ప్రవర్తనను, భూతిదయను ముఖ్యములని సాటుతున్నవి. వైదికమతములకన్న బౌద్ధ, జైన మతములలోనే వీటికి ప్రాముఖ్యతలావు. సత్ప్రవర్తన అనేది ఆత్మకు కవచము. భూతిదయ అనే ఉపాసన ప్రత్యక్ష స్వర్గమై సద్బోధనందాయకము. నిర్వాణజన్మైన యీగుణములతో మేళనలేని జపతపాదులు వ్యర్థములు. మనస్సుయొక్క దుర్వృత్తులను మళ్ళించడం అల్పబుద్ధులకు సాధ్యంకాదు. ముక్కుబిగించుకు కూచొనుట ప్రతికొంగకూ సాధ్యమే. గాన వైదికుడైన నానామంత్రికన్న, జైనుడైన సంపత్కరులే

శిష్టు. నాలుగుదేశాలుగా విడిచి నాలుగుదేశాలనాదితోడనూ
అన్నదమ్ములవలె బలికిపవాళ్ళకు నుతాభిమానాలు మూసి
బోతాయి. బుద్ధిక సలకల్కు విడిపోతాయి.

రణ : జైనులు వేదబాహ్యులుగదా అని.

బిల్వీ : ఆ మాటకువస్తే మన దర్శనాలు అన్నీ నేవప్రమాణ్యా
మును సరిగ్గా వొప్పుకున్నవా? వొప్పుకున్నవి మాత్రం
నక్క-రీతిగా వొప్పుకున్నవా?

రణ : (యోచన పటించి) అవును నిజమేనగదీ.

బిల్వీ : మరి యేలా వేదములనుగూర్చి అభిమానిము? అన్న
మతాలవారూ వొప్పుకునే శబ్దప్రమాణము నక్క. ఊ నాకు
కనపడుతున్నది. అందులో నాకం ఊ మీ గే పండితుల
వుంటారు.

రణ : యే విద్యలోనైనా తమ పాదములవద్ద శుశ్రూషచేసి,
అభ్యసించడముకు అప్పుడనుగాని, తమ యెదుట నేను
పండితపదవాచ్యుడను యెన్నడూ కానేరను.

బిల్వీ : నే చెప్పవచ్చిన సర్వమతసమ్మతమైన శబ్దప్రమాణ
మనేది ఇట్టిది అని చెప్పడముకు శక్యముకాని ఆనందమును
కలుగజేసే విలాసవతీ సంబంధి శబ్దప్రపంచం. (పలకడిమి)
ఒక్కొక్క నెంట్రుక నెగుస్తున్నది గనుక ఆ శబ్దప్రపంచము
విషయంలో బధిరత అప్పుడే మమ్ములను ఆవహిస్తున్నది.

రణ : పూర్ణ యావ్యనముయొక్క శృంగార రసగ్రహణశక్తి,
వార్ధక్యముయొక్క జ్ఞానసంపత్తి, ఆ రెండు అవస్థలకూ సహ

జములైన దోషములు అంటకుండా, మహాకవులయందు సదా కలిగివుంటవి.

హేలాభ్యస్త సమస్త శాస్త్ర గహనః సాహిత్యపాథోనిధి
క్రీడాలోడన పణ్డీతః ప్రియతమః శృంగారిణీనామ్ గిరామ్॥

అని కర్ణమహారాజు యెవరిని గురించి చెప్పగలిగాడు ?
వస్తుప్రపంచములో, జనసామాన్యమునకు గోచరముకాని
రామణీయకమును కనిపెట్టకలిగినవారు కవులే కదా !

బిల్వ : కుమారా, యిత పరిజ్ఞానమూ, గుణసంపత్తి కల
మీరు పండితులు కాకపోతే యింక యెవరు పండితులు.
సత్యమే; స్వర్గనరకము లనేవి యీ లోకంలోనే వున్నవి.
చూడనేర్చినవాడికి ప్రతిదేశంలోనూ కలవు; నందః పనాలు,
దేవతా స్త్రీలూ, మహర్షులూ. అట్టి భూలోకమందుగల
ఆ స్వర్గరామణీయకమును కావ్యములుగా సర్వజనవేద్యము
చేసినాడనికదా కాళిదాసును నేను మెచ్చుకుంటాను.
ఊర్వశి పురూరవుడి కన్నులు మూయుటకు దొంగ
తనముగా వెనుకపాటునవచ్చునపుడు ఆమె అందెలయొక్క
అణగీ అణగని చడియొక్క సొగసు కవులలోకల్లా కాళి
దాసుకదా గ్రహించెను. “గూఢం నూపుర శబ్దమాత్ర మపి
మేకాంతం శృతో పాతయేత్” కవిత్వంలో ధ్వని అన్నది
ఆ అందెల చడిలాగు వుండవలె. చూడండి కుమారా, నేను
చెప్పిన శబ్దప్రమాణమును కాళిదాసేగదా నిర్వచనం
చేశాడు.

“సామనః మాళి మణిరంజితపాదవీర
 మేకాతపత్ర మవనేర్నితా ధా సభాస్వయం,
 అస్యా స్సఖే చరణయో రహ మద్యకాస్తై
 మాఙ్గాకర్ణి చువిలంఘ్య యథా కృతార్థికి”

ప్రియురాలి ఆంజ్ఞకు చక్రవర్తులు బంధులు. ఇతరులు కూడ
 చెప్పినలా.

బిల్వా : అస్యాశ్చర్యమయస్యమస్త్రగతయః స్వైరంతరంగై రపి
 జ్ఞాయస్తేన విధేరివాతికుటలా వైదగ్ధ్యసీమా భువః।
 శ్రూయస్తే ప్రతిభూభృతాం వసతయ స్త్వంగత్తురంగావళీ।
 విశ్వోత్థే ఖురాగ్రఖణ్డితమణి క్షోణీశిలాః కేనలమ్॥

రణ : ఆహ యేమిశ్లోకం గురోజ్జ !

బిల్వా : కుమార, ఇది వినండి.

వాత్స్యం నవహత్యపత్యవిషయే వ్యాఖ్యిష్యతే న క్షణం।
 దాక్షిణ్యేన సమీహితే నవవధూ వర్గేపి ధీరాశయః।
 నిష్ఠాతిః కుటిలేన యా ధ్వని చరన్నాచారపూతిః ప్రభోః
 దుస్సాధ్యానపి సాధయ స్యాభిమతా నర్థాన్సు సాధ్యానపి॥

రణ : మహామాత్య సంపత్కరుడు మీవంటి మహాకవివల్ల
 కృతిపొందడం; యేమి అదృష్టవంతుడు. మనకు ఆత్మను తమ
 పొగడ్తకు తగినవాడేగాని జైనుడు కాకుండావుంటే
 బాగుండును.

* ఇది వ్రాతప్రతిలోని రెండవ అంకముగాని రంగము : చంద్రవర్మ
 భవన సామీప్యమున ఉద్యానవనముగా కొలచుపడ్డది కూర్చున్న బిల్వాణ
 రణసింహుల సంభాషణము; దీనికి ముందు అచ్చొ తించిన వ్రాతప్రతిలోని
 భాగమునకును, దీనికిని స్వల్పభేదము కలదు. యామినీదేవిని రణసింహుడు
 ప్రేమించిఁట్లు, అతనిప్రేమభావము యిందునూచితము. యామినీదేవియందు
 పోహమిన రణసింహుని ప్రేమ యెట్లు పశ్యవసించునో ఊహింపలేము. కాని
 యీ కథాబీజము నాటకమునకు ప్రధానమువలె కనిబడుతున్నది. సంస్కృతి
 మూలమునలేని కథాకల్పనలను మహాకవి యీ నాటకమున కావించిర. అట్టి
 కల్పనలో యిది ముఖ్యమైనది. నాటకమున కిది ఆయువుపట్టు.

విల : (మునివ్యవస్థ) కుమార! నిజమైన భాగమును పొందజేసినానన్న పండితుడికి పరమతములయెడల అసూయ వ్రాడకూడదు. యీ భూప్రపంచమందూ లెక్కలేని మతాలు వున్నవి. అన్ని మతాలలోను ప్రతిభావంతులు, గుహాపండితులూ కలరు. మన మతమే నిజమూ, పరమతములన్నీ అబద్ధమూ అనుట అర్హత. యేదేశంలో, యేనుకలో యేమేమి మేలువుంటే అదల్లా గ్రహించదగినదే. నాలుగు దేశాలూ తిరిగి నాలుగుమతాలనాళ్ళతోనూ అన్నతమ్ముల్లాగ బలికినవాళ్ళకి మతాభిమానాలు మాసిపోతాయి. బుద్ధికి సంకెళ్ళు విడిపోతాయి. స్వేచ్ఛిక మతావలంబియై రోహ రెండురూములు మతంవేసి జనతపాలుచేసి నానా మంత్రిప్రవర్తనకు, జైనుడై వేదగాహ్యుడైన సంపన్నురూడి ప్రవర్తనకు కలభేదము చూస్తేరిగదా ! నానామంత్రి తనకు తెలుసునని గర్వించే ఆ భగవద్గీతలోనే తొమ్మిదవ అధ్యాయంలో దేవప్రకృతి, రాక్షసప్రకృతి వర్ణించబడియున్నవి. అందులో నైదికుడైన నానామంత్రియందు ఆదిరాక్షసగుణములు మూర్ఖభవించివున్నవి. జైనుడైన సంపన్నురూడియందు దేవగుణాలు వున్నవి. గీతలోకల్లా విల్లవన జ్ఞోకాలు ఆ అధ్యాయంలో వున్నాయి. అవి మనసును పట్టినవాడు శన్ను, జ్ఞోకాన్నూ కూడా జయిస్తాడు.

రణ : అయితే వేదములు ప్రమాణములు కావా ?

విల్ల : మన దర్శనములు మాత్రం అన్నీ వేదప్రమాణం అంగీకరించాయా, వక్తరీతిని అంగీకరించాయా. అన్ని మతాలూ వొప్పుకునే శబ్దప్రమాణము నాకుబక్క. టేకనబడుతున్నది.

రణ : ఏమిటండి అది.

బిల్లి : యశావ్యనులైన మీరెరుగరా, కుమారా !

రణ : పోల్చలేకుండావున్నాను.

బిల్లి : విలాసరతులతో సంబంధించిన శబ్దజాలం. ఆ శబ్ద ప్రమాణం సృష్ట్యాదినండి అన్ని మతాలవారూ శిరసా పహించుకుంటున్నారు. ఆ ప్రమాణంయొక్క బలం నిన్నటి రోజునే నాకు వ్యక్తమయింది.

రణ : (అయిష్టమును ముఖమున కనపర్చి తరువాత చిహ్నవృత్త వృత్తము.)

బిల్లి : కుమారా! గురువుమీద శిష్యులకు అలకపాడమిందా? ఏమి యీ బ్రాహ్మణు మహారాజ కుమారికల శృంగారవిషయమును ప్రలాపించేస్తున్నాడా అని కావచ్చును. తరవాత, ఇంతపండితుడు * అయినాడా అని నవ్వువచ్చినదా? అయితే బిల్లిణుడు కవి కేఖరు డన్నమాట మరచితిరి కుమారా! కవి అంటే యెవడు. వస్తుప్రపంచమునందు యితరులు చూడలేని సాగసులు చూసేవాడు. యితరులకు ఆవేద్యమైన రసమును అనుభవించేవాడు. కాళిదాసును యీ విషయంలో యెంతైనా మెచ్చవలసివున్నది. ప్రియురాలు, దొంగతనంగా ప్రియుడి వెనకపాటున కనుమూయుటకు వచ్చేటపుడు, ఆమె అందెలయొక్క అణగిఅణగిన చడిసాగసు కవుల్లోకల్లా అతనే గ్రహించాడు! గూఢం నూపుర శబ్దమాత్ర మపి మేకాంత వచోపాతయేత్.

* ఇచ్చట వ్రాతప్రతిలో యే శబ్దము ప్రయోగింపబడలేదు. పట్టి భాగముగా వదలివేయబడినది.

కవిత్వంలో ధ్వని ఆ అందలచడిలా వుండాలి. ప్రయురాలి
శబ్దప్రామాణ్యం మళ్ళీ కాలిదాస చెప్పాడు.

నామస్త మాళి మణిరజ్జితపాదవీరి
మేకాతప్తమవనేర్పతథా ప్రభుత్వమ్
అస్యాస్పృశే చరణయో రహ మన్యోకాస్త
మాజ్ఞాకరత్వ మధిగమ్య యథా కృతార్థం.

పాదముయొక్క ఆజ్ఞాకరుడు కొవడల అమృతప్రసాదవి అన్నాడు. ఒక్కొక్క విలాసినిగయొక్క వాక్కులయందు ఈశ్వరుడు అనిర్వచనీయమైన రామణీయకత ఉంచాడు. వెనుకటి మా దేశంలో ఒక దురదేశపు స్త్రీ చూచాను. దాని మాటలు విని విని చెవికి మళ్ళికీ ఆ స్థలంనుంచి లేచి రావడం కష్టమైంది. మహారాజ కుమారికావారి వాగ్మధుర్యము, ఆ మాధుర్యమును నీయ్యిరేల్లు మీరియున్నది. అదుగో మళ్ళీ కుమారా ! బొమ మీడి వడ్డది. రాజపుత్రికల యొక్క రమ్యతను యెన్నుటకు యీ బ్రాహ్మణి తల తగునా అనికదూ. సంకోచమే. పైకి అండమేకదూ తిప్పు, మాటలయొక్క మంజులత విని చెవి ఆనందించినది. ఆనందించినది అని పైకి అనడంలో నాతప్పు యేమి; చంద్ర మండలము ఆకాశమందు వున్నది. దాని కాంతికి కళ్ళు మూసుకొమ్మంటే యెవడిశక్యము. కానీ పదిహేను రోజు లాయె నేను గీత చెబుతున్నాను. ఇన్నాల్సూ వారు మాన మవలంబించారు. నిన్ననే మాటాడారు. వారు మాటాడ గానే ఆ మాటలయొక్క, ఆనందయొక్క భావము, నేదాంతశాస్త్రవేద్యమై శబ్దజాలములో కప్పబడి యొక్కదా

కానరానప్పటికీ యెప్పుడో లభ్యమౌతుందని, యీ జన్మమట్టుకు వృధాఅని అట్లు బ్రహ్మానందముయొక్క అభావము కనపడి ఆహా యెందుకు యీ పుస్తకాలు? ఇవి పున్నాయనే ఆనందం యెక్కడా కనపడదు. ఈమె మాటలు వినడమే బ్రహ్మానందం. ఈమె వాక్కులయందే అత్యంతమైన శబ్దప్రమాణము అని నిశ్చయించాను.

రణ : మీ కల్పనాచాతురికి సంతోషించాను.

బిల్లి : యేమి కల్పనాచాతురి. ఆ వాక్యాధురి వర్ణన శబ్దముకు పట్టుపడనిదే. అభూతోపమ.

రణ : వారిని చూస్తేరా !

బిల్లి : చూడలేదు. చూడడమేలా? దేవుణ్ణిచూస్తున్నామా? వాడి మహిమ ప్రపంచమంతటనూ చూసి అత్యాశ్చర్యపడుతున్నాముకామా? మనిషిని చూడకుండా మాటల వల్ల సమ్యాహమును పొందుతూవుండుటలో ఒక అనిర్వచనీయమయిన సాగను వున్నది. మరివక చమత్కారము చెబుతాను. తరుచు స్త్రీవ్యక్తులలో అంగమునకు అనురూపమైన అంగసౌష్ఠ్యము ఉండుట కష్టము. స్త్రీనడుచుకు పోతూవుంటే, ఆ నడకా, అంగములూ అతి రమ్యముగా కనపడుతాయి. ముఖం చూస్తే జాదూ విరిగిపోతుంది. కనక దేవుణ్ణి చూడకుండా సృష్టివైచిత్రిని చూచి ఆనందించినట్టే ఆమెను చూడకుండా ఆమె మాటలలో మిగ్గు మైపోవడం మాబోటి కవులకు బ్రహ్మానందము.

రణ : (నిస్పృహను నూచించి, విచారరసముల నవ్వనవి) వాక్యాధురిని మీరిన రూపసౌందర్యము ఆమెకు కలదు.

బిల్లి : * కుమారా మీరేలా చూస్తేరి.

రణ : ఒకమారు మదనపాలుల కుమార్తె చంద్రలేఖా, మహారాజపుత్రకయును యీ ననము చూచుటకు వచ్చియుండిరి. నేను వారి రాక చూచి ఒక కంజరమున దాగుండిరి. చెలికత్తెలు పొదనుండి పొదకు వేటాడి స్ట్రబుకోని ఆమెయెడట పుంచిరి. ఆమె తమ తల్లిగారికి నన్ను కనపర్చినారు. వారుకూడా దయ కనపర్చినారు. అప్పటినుండి కమలములుకోసి తీసుకుపోవాళ్లు ఆయెను. అట్లు నెలగోజులు తీసుకు వెళ్లితిని. మాధవశర్మగారు దగ్గరవుండగా నేను నెళ్ళుటకలదు. ఆమె ఘాతములు చదువునప్పుడు దగ్గర వుండేవాడను. స్లోకములు రచించేవాళ్ళము. ఇలా నెలగోజులు అయినతరువాత మాతాతగారు నడ్లన్నారు. † మరి నేను వెళ్ళలేదు. యీ వనంలో వారు విహరించడం తరుచుకద్దు. అట్టిసమయంలో నేను యీ యింట్లోవచ్చి దాగొనమని ఆజ్ఞ.

బిల్లి : ఆమె పెద్దవులికారే ? నాకు బోధపడ్డది. మీ మనస్సు ఆమెయందు లగ్నమాయెను, కాబోలు. యిప్పటి అవస్థనుబట్టి మీ ప్రేమను రాజకుటుంబమువారు నిరాకరించిన అవమానము వచ్చునని కాబోలు.

* ఈ వాక్యము నుందు పితవాక్యము వ్రాయబడి కొట్టివేయబడ్డది. ఆ వాక్యము యిది. “అక్కడలే అంతన్న చూడకూడదు.”

† ఇక్కడ వ్రాతప్రతిలో వ్రాసి కొట్టివేయబడ్డ వాక్యములు, “వెళ్ళడంచూసితిని. నన్ను కాళ్ళిగం పంపితిమని మాతాతగారు వద్దమానబేకారు.”

* నాటక కథా విభాగము

బిల్వణుడు యిక తాను తానుకానని యీ రంగమున వ్యక్తపరచును. చూపులు చెదరునట్లు కనులముందు వొక జగన్మోహనావతారము తారసిల్లునపుడు, యెట్టి పురుషవ్యక్తికైనను నిగ్రహించుకొనుట, యెట్లు పొసగును? విష్ణువు, జగన్మోహినీరూపము దాల్చి యెదట అప్రపంచేంద్రునికి జితేంద్రియుడైన శివుని ధైర్యము నడలినదికాదా !

నాయక, రాజులను గురించి బిల్వణుని అడుగును. బిల్వణుడు, రణసింహునిపేరు చెప్పకుండా, ఆ మెచెంత అతని ప్రసక్తి తెచ్చును. “రాజులను పరిణయమాడుట వల్ల స్త్రీలకు ఘనతవచ్చేమాట నిజమే; గాని ఆనందము మటుకు కలుగనేరదు, సాధారణంగా రాజులకు ఎంతోమంది నవత్నులూ, ఉంపుడుకత్తెలూ వుంటారు. రాజవత్ని అగుటవల్ల వచ్చే గొప్ప, కలిగే ఉన్నతస్థితి మిక్కుటమే; అయితే సౌఖ్యమన్నది మాత్రం కొరవడుతుంది. గొప్పతనాన్ని మనం కొరుక్కుంటామా?”

ఆమె : అది బ్రాహ్మణుల దృష్టి.

బిల్వా : ఇది సవబయిన తార్కికదృష్టి. కొందరు రాజకుంటుంటారు కొంతకాలం యేలుబడిచేస్తారు. మరికొంతకాలా

* ఇది యే అంశమో, యేరంగమో తెలియదుకాని మహాకవి వ్రాయు తలపెట్టిన కథాభాగం. తాము నాటకీయముగ రచించుటకుముందు, మహాకవి, ఆంగ్లమున వ్రాసి అట్టే పెట్టుకున్న కథావృత్తాంతమిది. దీనిని నాటకరంగములకు తీర్చిదిద్దికో, లేనో, మరి అలాగ రచించివుంచిన వ్రాతప్రతులు పోయిన వేమో మనకు తెలియదు.

నకు రాజ్యాలను పోగొట్టుకుంటారు. రాస కిటుంగాలు ఉద్ధతి పతనమూ రెండూ సహజమైనవే. రాష్ట్రంపోగొట్టుకున్నప్పుడు నచ్చే దుఃఖం అతిభారమైనది. ఈ దుఃఖాన్ని మీరు ఆచుకోవలెగదా ! నూముాలు మనుష్యులకే నుఖం లావు. సామ్రాజ్యభాగ మేవీ మీదిపడకుండా వొత్తి గిలివుంటూ గుణగుంపన్నదూ, ప్రాణ్ణదూ అయిన యువకుడు ప్రేమాస్పిడు. అన్నింగళి మించిన సవిత్రిమైన నిండు ప్రేమ హృదయంగల రాజకుమారుని ప్రేమించటం శ్రేష్ఠము.

ఆమె : అలాంటి రాజపుత్రుడు నిజంగా వున్నాడా ?

బిల్లి : ఆఁ! వున్నాడు.

ఆమె : యెక్కడ ?

బిల్లి : చెప్పనందుకు మన్నించండి.

“శత్రోహనస” యిత్యాది శ్లోకములను పఠిస్తూ బిల్లిణుడు మాటలు మరిపిస్తాడు.

రణసింహుని వ్రస క్త మాటిమాటికీ తెచ్చిపెడుతూ వుంటే ఆమె ‘అతను యెవరని’ రెట్టించి రెట్టించి అడుగుతూ వుంటుంది.

తన ఆత్మోపశమనమునకై రాచనగరు వొదిలి, బిల్లిణుడు వెళ్ళిపోవును. ఇప్పుడు అతను మధురానగరమునకు బాగా అలవాటుపడ్డాడు. రాజకీయారికతో మనసువిప్పి ప్రసంగిస్తాడు. బిల్లిణుడు నగరువదలి వెళ్ళిపోతున్నాడన్న వర్తమానము తెలిసి రణసింహుడు తన పరిజనులను వెంటతీసుకొని దారిలో అతనిని

కలుస్తాడు. దారిమధ్య సోమనాథ్ వద్ద కవిసీ, అతనిబృందమునూ దుండగులు అడ్డగిస్తారు. నాయకుడు రణసింహుడు వారిని తరిమివేసి బిల్వణుని కాపాడతాడు. బిల్వణుడు సముద్రంపై ప్రయాణించేసి వెళ్ళిపోతాడు.

వెళ్ళిపోతూ బిల్వణుడు మౌళ ఉత్తరము నాయకకు రాసి రణసింహునిచేతికి యిస్తాడు. కలత నిదురనుంచి తను లేచి వెళ్ళిపోతున్నాననీ, ఆమె ప్రేమను తాను స్వీకరించ జాలననీ, తాను ఆమెచేత యిన్నాల్సూ చెబుతూవస్తోన్న రాజకుమారిని ప్రేమించమనీ, ఆ రాజకుమారుడు మరెవడో కాదనీ, అతనే రణసింహుడనీ యామిసీదేవికి బిల్వణుని లేఖ.

•

శ్రీ తం ద్ర అష్ట శ్రింకున్స,
వింయవాడ - 2.

•

